

व सं
मोरोपतकृत.
ब्रह्मोत्तरखंड.
आर्या.

माधवचंद्रोबा.
यानीं

रा. रा. परशुरामबल्लाळ गोडबोले
यांच्यासहाय्यानें
रुद्रकस्तन
लोककल्याणार्थ
स्यतांच्या
शिलाछापवान्यात छापिल्या.

सुंबई
शके १७८७
सन १८६६

मोरोपंत कृत ब्रह्मोत्तरखंडार्था

श्रीकंगानें वंदुनि सन्मत्तनी सदुपदिष्ट सद्गोला
 गानों ज्या बहुमान्या साधु-रूपा-रुग्भि-कल्पबद्धीला १
 श्रीब्रह्मोत्तरखंडी श्रीशिवमाहात्म्य वर्णिलें आहे
 यथा शिवभक्तांचेंही ज्याला न व्यासमुनि तुला पाहे २
 पंचाक्षर-मंत्राचें माहात्म्य महेशभक्तिचें भारी
 तैसेंच शिवकथेंचें जें जडजीवांसही करुवें तारी ३
 मथुरेंत यदुकुलोत्तम होता दारार्ह भूप हा धन्या
 वरिता झाला प्रेमें कारीपतिची कलावती कन्या ४
 स्वपुरीं आपुनि राजी राजा संगार्थ तीस तो बाहे
 पाहे कलावती न प्रेमें तन्मुख तथा न वपु वाहे ५
 कामातुर दारार्ह क्षितिपति कलावतीम पाहूनी
 जरि वागी सूक्तवानें तरि आलिंगी बळेंचि वाहूनी ६
 भेटे निववाया पति जो नों नत्काळ नीम कीं पोळी
 स्त्रीचे अवयव झाले लोहाचे तापले जसे गोळे ७
 दारार्ह स्त्रीस म्हणे दयितें पुसतों यथार्थ मांग मळा
 पद्मव-मृदुल तुझा हा देह मळा दहनतुल्य कां गमला ८
 राजि स्मित करुनि म्हणे पुसनां तरि सत्य मांगतें परिसा
 जो भगवान् दुर्वासा लाजवितो कल्पपादपा परिसा ९
 श्रीपंचाक्षरविद्या नेणें उपदेशिलीअसे मजला
 कीं हा जीवां शिवमा प्रणेशिव करावया सदा सजला १०
 विद्यासामर्थ्य हें सुचि वपु कैसा शिवेल उद्धत या
 जो तसार्थःपिंड स्पर्शाया योन्य होय सुद्ध तथा ११

१ सन्-मनु-साधुंसमान्य- २ सन्-उपदिष्ट-साधुनीउपदेशिलेल्या- ३ सत्-
 लीला-उत्तमकीला- ४ ज्या शिवभक्तांच्यायशाहा- ५ तुलना- ६ नमः-
 शिवाय या मंत्राचें- ७ बोलावी- ८ क-उक्त-शत-उत्तमभाषणाच्या
 शोकदयानें- ९ जडे- १० ऐका ११ इच्छितदेणारातरु-कल्पवृक्ष-त्यास १२ पा-
 षाणज्यास लोखंडलागलें अमरांसुवर्णहोतेंत्यास १३ नव्यजनाचें कल्याण- १४ मिदु-
 झाला- १५ नम-अर्थःपिंड- तापलेलालोखंडाचा गोळा-३-शिवलीलावृत्त-

ज्या मद्य मांस सेविनि गणिका दुष्टा कुबुद्धिच्या वसती
 असती रजस्वभावेन राजा त्यां बहुत सेवित्या असती १२
 नित्यस्नान-शिवाचन मंत्र-जप-ध्यान दान-शिवशील
 नसतां असा कसा वृं मज विद्या शुचितनूस शिवशील १३
 भूप म्हणे ती शैवी विद्या दे वृं मिळो मला शुचिता
 तुजसी केलि कराया संतत माझी तनू असो उचिता १४
 रात्री म्हणे अयोग्या मी स्त्री उपदेश हा करायास
 सदुरुसि शरण जा तो देइल वरदेश हाक रायास १५
 देइल तुला दाता गुरुधाद्याचा पदानता वर्ग
 भर्ग प्रभवर मजला गमतो ज्ञाने महातपा गर्ग १६
 नमुनि म्हणावे त्या भव जरुधीच्या तूंच लाव तीरा या
 ऐसें सांगुनि घेउनि जाय गुरुकडे कलावती राया १७
 प्रणता दाशाहीच्या देबुनि करपद्य मस्तकीं विधिनें
 यमुनातीरीं शैवी विद्या उपदेशिली ह्यानिधिनें १८
 सदुरु-हस्त-स्पर्श पंचाक्षर-मंत्र-धारणें हाक
 देत विघाले सहसा वृपदेहांतुनि कोटिशत काक १९
 तत्काळ पावले ते झटपोनी दग्धपक्ष मरणानें
 राभापुटें निशाचर जैसे होवुनि अक्षम रणानें २०
 विस्मित होउनि राजा रात्रीहि पुसे विचित्र हें काय
 गर्ग म्हणे दोषांहीं मनुतेजःपूर्ण सोडिला काय २१
 पंचमहापापादिक दोषांच्या ज्या अनेकशत कोटी
 झाल्या भरसु श्रीमत्-पंचाक्षर-मंत्र-शक्ति बहु मोटी २२
 मलिन हृदयजें होतें शिवमंत्रें परम शुद्ध राया तें

१ स्नाने. २ जारिणी. ३ रजोगुणयुक्तस्वभावज्याचा असा. ४ शि-
 वस्वभाव. ५ स्पर्शशील. ६ शिवसंबंधि. ७ कीडा. ८ शिव.
 ९ मंत्रतेजपूर्ण. १० देह.

ब्रम्होत्तरखंड.

३

न समर्थ अन्य ऐसें कांहीं पतितासि उद्धरायाते २३
जा झालासि कृतार्थ स्वस्त्रीला चालवीं स्वधर्माते
श्री-शिव-भजने भूषा पावसिल श्रेष्ठ नित्य शर्मार्ते २४
गुरुते प्रदक्षिण करुनि वंदुनि दाशार्ह जाय गेहाते
स्त्रीस म्हणे गुरुच्या जिन करतरु-पंचकनकाय गेहाते २५
तय वसु चंदन-वीन-स्पर्शे मज निवधिते सुदति शयन
हे अमृतरसचि झाले प्राप्त मदच्या असा सुदनिशय न २६
पति पतित नारिला त्यां त्यसंगें सति जसा मला भवनी
त्या नंदनाऽभिधानीं हेरिस करवाचा असा न लाभ रनी २७
रनला कलावतीसीं तरितो विषयी न सज्जना गमला
शमला मोह महामनु-तेजे श्रमला भवांत न भ्रमला २८
पंचाक्षर-प्रभाव श्रीव्यासमुनींद्र सज्जना कळवी
पळवी मोहाते तो श्रोतमन श्रीशिवाकडे बळवी २९
भक्तमयूरें निहिलें श्री-शैव-मनु-प्रभाव-वर्णन हो
या परमाऽमृत-पानीं सालस शिव-भक्त-रसिक-कर्णन हो ३०

अध्याय-२

कर्म महेशोद्देशे केलें नें मुक्ति देतसे सर्व
पर्वान परम दुर्लभ जें माघोऽसित-चतुर्दशी-पर्व १
या परमपुण्य पर्वी दुर्लभ उपवास वर्णिला आहे
याहुनि रात्री जागर दुर्लभ ऐसें महासुधी पाहे २
याहुनि अतीव दुर्लभ म्हणती शिव-लिंग-दर्शन ज्ञानी
यापरिस सुदुर्लभतर शिवपूजन धरिति हें सुधी ध्यानी ३

१ करवाते. २ सुत-अतिशय-जानदाचा अतिशय. ३ इंद्रास-
४ आळशी. ५ महेश-उद्देश-महादेव प्रीत्यर्थ. ६ शिवरात्ररूप-
पर्व.

भव कोटि-शत-सूसंचित- सुभ-सूहताच्या महा-विपाक-बळें
 श्रीशिवपूजन घडतें जीवांला कोमला-छ-बिस्व-दळें ४
 गंगेंत अद्युतवर्षे सज्जन मज्जन करूनि जें लाहे
 नें एकदांचि बिस्वें शिव पूजा जो तयासि फळ आहे ५
 याविषयीं दिव्य कथा जीणें संशय नुरेचि असि कांहीं
 श्रवण करावी प्रेमें श्री-शिव-चरणास-भक्ति-रसिकांहीं ६
 इक्ष्वाकु-कुलज राजा होना बिस्व्यान मित्रसहनामा
 अतुलप्रताप लोकीं ज्याच्या साहों शके न स्त्रिधर्मा ७
 त्या मित्रसहें वधिला राक्षस मृगयेंत तदनुजें द्वेष
 धरिला मनी शरीरीं शक्तिमनुजाचा जसा तसा वेष ८
 मूढत्य स्वीकारुनि मित्रसहाच्या गृहांत तो राहे
 वाढी मनुष्य मांस आर्दी पात्री वसिष्ठ नें पाहे ९
 कोपें वसिष्ठ राक्षस हो ऐसें मित्रसहचृपा शापी
 बापरि करुनि निशाचर होउनि छतकृत्य जाय तो पापी १०
 आर्धां कोपें शापी भग राक्षस-कृत्य सुनि मनीं आणी
 दैवें वर्षें वारा या राक्षस हो असा वदे वाणी ११
 व्यर्थ दिला शाप नृणुनि आपुलिया होय जो यशा पाया
 कुलशुरुला मित्रसहहि घे अंजलिमाजि नोय शापाया १२
 मद्यंती नृप-दधिता पाय धरुनियां असें नृपा चौची
 नच कुलशुरु शापावा- आर्हीं यादें नदी वृषा चौची १३
 राजा सूक्त सतीचें श्रुतिवेंजें सें तसंचि बहुमानी
 जल पायांवरि सोडी धमवी नकरिती कुलज हानी १४
 शापोदकें करपले झाले काळेचि तक्षणीं पाय
 कल्माषपादनामा होय प्रख्यात नृणुनि तो राय १५
 गुरुशापें राक्षसता त्या मित्रसहा नृपाकडे आली

ब्रह्मान्तरखंड.

५

झाली ब्राम्हणहत्या क्षोभे ब्राम्हण-वधू जसी व्याली १६
 रे अंगसंग-ममर्थां. बधिल्ल मस्त्रिय अमा कसा पापी
 तूहि प्रिया समागम करितां मरसिलु असें सती शापी १७
 बाळा ब्राम्हण-भार्यां वापुनि नृपराक्षसा महोगहनीं
 गेली पतिमह उत्तम लोकातें जकुनि ती चिता-दहनी १८
 दादवा बर्षे सरतां राक्षसभाव क्षितीश्वरा सोडी
 शापज्ञा मदयंती कर निज-संगोद्यता नृपा जोडी १९
 अनपत्य नृप प्रार्थीं दे त्यास श्रावमिष्ठ संततितें
 पुत्रवती मदयंती झाली क्षत्रिणी ममस्त संत तितें २०
 ती मूर्तिमती ब्राम्हण हत्या पाटीस नृपतिच्या लागे
 बहु पुण्य तीर्थयात्रा करितां कल्माषपाद तो भागे २१
 मिथिलेला गेला नृप तां. गौतमही तयास्थळीं आला
 कल्माषपाद राजा धिनयें त्या मुनिमि वंदिता झाला २२
 गौतम म्हणे नरेंद्रा कुशल असे कीं लज्जनियां राज्य
 कां फिरतोमि अमा तूं यद बा कां आधि वाहसि प्राज्य
 भूप म्हणे वित्रेंद्रा सर्वत्रहि कुशल सर्वदा आहे
 राक्षसपणांत केली द्विजहत्या मोडिना मला बा हे २४
 सर्वस्व दक्षिणा ज्यां विधिने केले असे महायज्ञ
 जे ऋषि सहाय झालों मेळविता त्यांसि मी सहायज्ञ २५
 मंत्र यथाविधि जपलों यम नियम नलेघितां तपें तपलों
 हत्यादोष नखपला विनें देहेंचि मी वग खपलों २६
 होतों उद्विग्नपर द्विजवर्यां मला दिली भेट
 सखुरुष-चरण-दर्शन होतें बुडतां भयार्णवीं बेट २७
 शरणागन-तारक तूं जरि एकसुरव दिवाहु शिव साचा
 बा ल्यत्रनाप हरिनो तम सर्वहिजेविं नाथ दिवसाचा २८

दिसनोसि सुविस्मित कां परम-चमत्कार पाहिला काय
 तव रोमांचप्रसरें होउनि कां व्याम राहिला काय २९
 गौतम म्हणे नृपाळा क्षितिवरि असतां प्रसिद्ध गोकर्ण
 टांक दुरितभय फिटतें याच्या स्मरणें समस्त लोकें ३०
 जैसा श्रीशिव साक्षात् कैलासीं मंदराचलीं राहें
 तैसाचि महाबल या नाभें गोकर्णमंडळीं आहे ३१
 शिखि-शशि-नक्षत्रांहीं जें न पळे सर्व भास्करें नम नें
 अघ नीरर्थक्षेत्रांहीं नच गोकर्ण अशेषही शमनें ३२
 श्रीगोकर्णीं जळती ब्रम्हवधाद्यखिल-पाप-पर्यंत रे
 येथें सकलत्ववेशें जन नमुनि महाबळासि सर्ष तरे ३३
 ब्रम्हेंद्रोपेंद्रादि श्रीगोकर्णीं अशेष सग तपले
 जपले शैयास्थानीं सिद्धिद घटजादि मुनि सदा जैपले ३४
 सर्ष रूपर्ण द्वावदन घटकर्ण विभीषण त्रिदश यक्ष
 दानव मानव तपले झाले हतहृत्य सिद्ध बहुलक्ष ३५
 तपली कालीजीच्या चरण-नखा क्षम नकाळ हेराया
 तप करुनि सिद्ध झाले कंदर्प सनत्कुमार हे राया ३६
 श्रीविष्णु-प्रमुरयांहीं प्राणी संदर्शनें बहु तराया
 निजनामांकित ठिगें गोकर्णीं स्थापिलीं बहुत राया ३७
 पाहुनि शिवरात्र्युत्सव गोकर्णीं फार बा नृपा धौलों
 झालें हतार्थ जनकें बहुत विनविलें म्हणोनि मी आलों ३८
 येतां मार्गी कांहीं पाहुनि आश्चर्य पावलों हर्ष
 मरुपथिकावरि पडला जाणों बापा बुधा सुधावर्ष ३९

अध्याय ३

कल्माषांघ्रि म्हणे बा तें मज आश्चर्य काय सांगावें

१ देह- २ लोक-रूप- ३ जपकरिते झाले ४ पहाया ५ वृत्त झालें

ब्रह्मोत्तरखंड.

७

- संतति उदार मदय स्वस्तरुसि उदार म्हुणुनि कां गावे १
 गौतम म्हुणे सभाभ्या आडक आश्वर्य सांगनों तुज ते
 गुह्य कथावे सजनीं सुक्षेत्रीं वीज पेरिले रुजते २
 गोकर्णाहुनि येतां माध्यार्नीं तापलों पचीं वांगा
 सुमरीं स्नान करुनि वट-मूलीं मी बेसलों महाभागा ३
 तों जवळचि चांडाली वृद्धा अंधा वृद्धा निराहारा
 हृमिकुह-व्रण-पूय-व्यासांगी देखिली निराधारा ४
 मरणान्मुखी तळमळत होती उष्णीं रजांतराहून
 मीहि व्याकुळ झालों नीचा अत्यंत ताप साहून ५
 तों दिव्य विमान नृपा गगनांतुनि उतरलें जसा अर्क
 शिवरूप पुरुष पाहुनि केला शिवदूत हे असा तर्क ६
 म्या उदुनि हस्त जोडुनि होउनियां स्तवन वंदन प्रवण
 पुमिलें वदा प्रयोजन आगमनाचें किमर्थ हो कवण ७
 चवघे शिवदूत असें वदलें वा गौतमा महाप्रज्ञा
 घेउनि धिमाने आलों केली श्रीभक्तवनेंश्वरें आज्ञा ८
 आली करुणा-करुणा-पारसवारा महावदान्या या
 चांडालीनें आलों सुक्कारुनि उत्तमा पदा न्याया ९
 मी अति धिस्मित वदलों देहीं तिकुह्या जिन्व्या नसे रुचिता
 चांडाली सुधिमानी केली मखमंडपा रुनी उचिता १०
 जन्मापासुनि अरुचि प्रायः पापानुगामिनी चंडा
 शिवलोकीं कसि नेतां चांडाली पात्र होय जी दंडा ११
 जीस शिवज्ञान नसे जप तप उपवास सल्लिया कांहीं
 भूतदया शिवपूजन भक्षाभक्षादिनियनही नाही १२
 शिवलोकीं सुधिमानीं वाहुनि नेतां कशी कुशीला हो
 प्रकृत्या अधिभाष्या कीं म्हुणतो सुगतितें असी नाही १३

१ दुष्टस्वभावकीचा असी. २ अमूक प्रकारची असी संभावना करण्यास-
 जी यावयाची नाही असी.

पहिलें पुण्य लव नसे असतें तरि कां असी दशा असती
 सांगा दिव्य विमानीं बाहुनि नेनां तुम्हीं कसी असती १८
 बदले शिवदूत असें जरि कौतुक गौतमा तुला गमनें
 तरि परिस सांगतां कीं शंभुयशीं चित्त साधुचें रमनें १९
 पूर्व भवांत सुमित्रा हे होती विप्र संभवा नायें
 जीचें सौंदर्य जनें शीत मधुर जेविं अंभ वानावें १६
 अनुरूपा विप्रसुता कांता नातें निवेदिली लाहे
 कांहींकाल धयासह रतिला पावुनि निवे दिलीला हे १७
 दारुण रोगें मेला पनि कांहींकाल शील हे रक्षी
 होता आत्मा ईचा गुरुगेही जेविं पंजरीं पक्षी १८
 यौवनभर स्मरज्वर होता येईल कां मना शील
 रक्षक विवेक नसतां पुण्य-धन-काम काम नाशील १९
 मग युक्त व्यभिचार प्रारंभ करून लक्षणें कळली
 मळली स्वजनें विदली स्पष्ट घटस्फोट कळाने कीत्यजिली
 शूद्रविटांसीं रमतां बहु धनवान् शूद्रपति इला पाहे
 वाहे जावुनि राहे गृहिणी होऊनि तवगृहीं या हे २१
 मसवे शूद्रापावुनि सुतसादर मद्य मांस हे भक्षी
 झाली अनि विषयांधा बाहिन कांहीं न आपुलें लक्षी २२
 तो शूद्र गृहीं नसतां भक्षायें मांस हें मनीं आणी
 गोबरसातें मानुनि मेष तमीं हे महांसिनें हाणी २३
 नेडनि गृहांत बधिला गोबरस असें मदाकुला पाहे
 कोण्या एका सुकृतें भ्याली शिव शिव तदा बदे वा हे २४
 मुकशुहूर्त मुनींदा पश्यान्मसा उगीच हे राहे
 मग अर्ध रवाय कोठें अघभय मदिरारतीं जनीं आहे २५
 बाहिर गोबरसाचें अर्ध शरीर त्यज्जनि हे पापा

१ पनिघताज्वहे अशी; २ भासिब्रत्य- ३ महा- असि- मोठ्यास्वज्ञानें
 + मदनव्यथा.

आक्रोश करी व्याघ्रें बधिला गोवत्स हा पहा बापा २६
 आक्रोश श्रवण करुनि आलें धायोनि लोक जवळील
 कीं वरले हा कोमल गोवत्स व्याघ्र कां न कवळील २७
 दुसरे दिवसीं त्यामां- तर्गत भर्ता इचा गृहा आला
 सांगे व्याघ्रें बधिला गोवत्स असें मृषाचि हे त्याला २८
 ऐसें पाप करुनि हे दुर्वृत्ता गौतमा पुढें नेली
 नेली यमदूतांहीं मग यमधर्मे विचारणा केली २९
 चांडाळी केली कीं या ऐशा दुष्कळासि हे अर्हा
 अंतक-सभासदांहीं व्हाया अतिदुःख-दुर्दशा गेली ३०
 जात्यं धा कुष्ठ-व्रण - छमि दुर्गंधाकुला हृशा काळी
 झाली ईस कदनें उच्छिष्टें माय बापही पाळी ३१
 माता तत्तहि पेला बंधुजनें त्यागिली महापापा
 वरितो कोण अशा या मूर्ता नरकास गौतमा बापा ३२
 वसनाऽशानार्थ हिंडे देशोदेशीं धरूनियां यष्टी
 न भरे पोट न झाके वसु होय सदा गराकुला कष्टी ३३
 श्रीगोकर्णी यात्रा विपुला शिवराभिकारणें आली
 वसनाऽशानार्थ तेथें हेही पानक-समृद्धिची आली ३४
 मार्गजवळ बसे जरि शक्ति शरीरीं नसे वसाचाची
 वसनाशानानिदीना सर्वजना करुनि हे पसा चाची ३५
 जनहो दया करावी मज दीनावरि तुम्हीं न कोपावें
 झांकाया तनुसि वसन अशन करायासि अन्न ओपावें ३६
 ऐसेंचतुर्दशीच्या दिवसीं रात्रीहि हे जना मागे
 कोणी कांहीं न दिलें वा ग्लानी करुनि याचितां भागे ३७
 वाहो वाहो म्हणतां श्रमली बहु अर्धरात्र जो झाली
 तों अंजलिमाजि इच्छा कोणी जम विल्यमंजरी घाली ३८

भक्षया बोध नये मृगुनि इणे विस्वमंजरी हाते
 दूर दृष्टिली देवे शिवलिंग-शिरीष पाहिली वाने ३९
 रात्रौ जनासि मागत होती श्रीशिवचतुर्दशींत पण
 देवाच्या योगें हे अन्नाचा पावली न एक कण ४०
 क्षेत्रांत मद्रफाली प्रख्याता भगवती तिच्यामार्गे
 क्लृप्ति निशीते तेषुनि निघतीझाली सकाळ हे रागे ४१
 तेषुनि निघोनि आली या स्थानातें पथीं बहु श्रमली
 भ्रमली क्लृप्तोर्गते प्रफसि निजदयेसि पात्र हे गमली ४२
 आहा क्लृप्ति आम्हां प्रफनें प्रेषुनि विमान आणविली
 पुसली मृगुनि तुज तुने चांडाळीची प्रवृत्ति जाणविली ४३
 छपणीं कृपावृताजी प्रफन्नी तुज कळविली मुनिवरा हे
 शिवकीर्तिस कर जोडुनि एकिकडे शारदी सुनिष राहे ४४
 कर्म-विपाक-गति पहा कैसी अत्यधुता तुने आहे
 भगवत्यंसाद्-भाजन होवनि कृपदासि अधमही लाहे ४५
 पूर्वभवीं अन्नोदक-दान न घडलें इला कधीं लेश
 यास्तव महासुनें हे पीडिति उम कृधा तृषा क्लेश ४६
 प्याली मद्य मदांधा जात्यंधा याधि पातकें झाली
 चांडाळी यास्तव कीं नाहीं गोवत्स भक्षितां भ्याली ४७
 जारपथरता मृगुनि दुर्वृत्ता दुर्भंगा असी रंडा
 शोभवि वपु मदवेगें पावलि कुष्ठव्रणा महादंडा ४८
 हे शूद्रासीं रमली क्षमि पूय-सतज-पीडिता मृगुनी
 भोगविहीना झाली विषयाहुनि न व्रतें गुणें गणुनी ४९
 पसती मर्त्यशरीरीं अधचिन्हें जाणताति जे कवि ते
 देखति दाधिति अन्ना बुध सर्वार्थ-प्रकाशिते सविते ५०
 जे बहुश्रीगी कृत-धन-वर्जित याचक कुलक्षण क्षिष्ट

ब्रह्मोत्तरखंडः

११

निर्विद्य भोगविरहित विकलांग कुरूप दुर्गुणाश्लिष्ट ५१
 निर्लज्ज निंद्य दुर्भंग परसेवक सर्व हे महापापी
 जन्मान्तर-कृत जें जें तें कर्म शकभाशक भोगे व्यापी ५२
 नरदेहीं शक अशक भहि समजुनि जो जंतु करिनसे पाप
 तो केबळ आत्मघ्न प्राप्त नया होय सर्वदा ताप ५३
 अथवा सकलें पापें करितो जो काय सर्वदा नर तो
 स्मरतो शिवासि तरितो जरिही नरतेल शकभपथीं नरतो ५४
 मुनिशार्दूल जेव्हां पूर्वभरीं करुनि हे दुरित मेली
 यमदूतांहीं बांधुनि दृढपाशांहीं यमालयीं नेली ५५
 तेव्हां पितर्क झाला बहु भासं यम-सभासदामाजी
 दंड करावा किंवा नकरावा पापिणीस या आजी ५६
 याजन्मींचेंचि दुरिन पूर्वीं हृदयीं इच्या नसे जडलें
 होतें प्रथम मूणावें ब्रह्मकुळीं जन्म तरि कसें घडलें ५७
 याजन्मींच अघ इणें बहु केलें पावली जगीं गैर्हा
 तरिही ब्राम्हण-कुलजा नोहे नरकीं वसायथा अर्हा ५८
 नेणुनि गोवत्सातें आधीं मदिरा-मदाकुला मारी
 भ्याली जाणुनि बदली शिवशिव हे पूर्वपुण्य अनिभारी ५९
 गोवत्स-वधें पावे कंपातें मारुतें जसी कदली
 अघ नाशाया शिवशिव ऐसें विस्मय हे सुरवं बदली ६०
 जरि एकदां हि बदली शिवशिव ऐसें नथापि हें नाम
 गुरु मंगल गणयेलचि या उच्चारेंचि हें परं-धाम ६१
 एका जन्मीं केलें अघ दारुण तत्कलासि भोगाया
 व्याधी चांडाळी हे चरित इचें मत कवींस हो गाया ६२
 क्लेशांहीं परिपीडन जें वारंवार होतसे कांहीं
 याहुनि अधिक नरक तो क्लेशमतें अन्य सर्वथा नाही ६३

मृगवी दुर्जय मम हा ज्याधि हरिद्रत्व मूर्खता हाय
 एकैकहि नरकच मग सांगावे ज्यांत सर्ग ते काय ६४
 प्राक्तन-सूक्तते घेता झाली विवदाहि नाम जे नारी
 तेणेचि अन्यजनीं अंतीं बहु पुण्य करिल हे भारी ६५
 त्याचि महापुण्यानें पावेल तरोनि यातना वरुचिता
 होइल परमपदाते शंभ्रप्रभक्त्या अनुग्रहें उचिता ६६
 श्रीशिवसेवक येनिल शिवलोकीं गौरवुनि नेतील
 देनिल परमपद कधि कोटिसुरें स्तुति करोनि घेतील ६७
 ऐशा प्राण्याचे नों आर्ह्यां शास्ते नसों स्वयें युक्त
 प्रभ्र हाच विचार करुनि तोचि करी जीव बद्द कीं मुक्त ६८
 ऐसा करुनि विचार द्विजवर्या चित्रगुप्त-यम यांहीं
 हे सोडिली सुमित्रा परिपालित-भगवदुक्त-समयांहीं ६९
 पडली भूवर झाली चांडाली प्रथम जें वदे शिव ते
 सूक्तत इच्या पदरीं बा जग यानामेचि तापले निवते ७०
 श्रीशिवरात्रीस इला घडला उपवास जागर स्पष्ट
 बिल्वे शिवलिंगार्चन मग कां सरनिल न पातकें कष्ट ७१
 नामग्रहण उपोषण बिल्वार्चन जरि जसेंतसें घडलें
 जडलें भक्तत्व पहा परमपद वळें इच्या गळां पडलें ७२
 योग्या परमपदा हे ऐसा बाहोनि शंकरा वेल ७
 मग सद्भक्तगृहीं कां मोक्ष न होउनि विशंक रावेल ७३
 ऐसें वदोनि केली ती दिव्याकृति महेशवृतांनीं
 वैसथिली सुविमानीं भगवत्वरणाब्ज-भक्ति-पूतांनीं ७४
 प्रथम स्वप्न गमे मग समस्तनिया ती म्हणे अहा देवा
 दे वास पदीं साचा दीनाचा बंधु तूं महादेवा ७५
 लन्नाम-वर्ण-एकहि अधनग रात हरिल गा महाबाहा

यापरिचि आवराया नत-मानस-हरि लगाम हा बा हो ७६
 बहु बिस्मयकर भगवत्- चर्चा-माहात्म्य या नसे जोडा
 म्हणतें कवींस लिहिले असतिल जे इतर सदय ते खोडा ७७
 प्रभू बिल्यपत्रमात्रें होउनि संतुष्ट परमपद देतो
 चेतोहर परचरित प्रकटुनि बिलबासि दुरित भय नेतो ७८
 शक्रादि लोकपति जे पिस्मित झाले पहावया आले
 त्यांदेखत शिवलोकीं नेली कर या यज्ञोमृतें धाले ७९
 गौतम म्हणे नरेंद्रा हें अनि आश्चर्य दे खिलें येणें
 मी वेधलों जसा बा वेधावें मधुरतर- रवें ऐणें ८०
 तूं जा गोकर्णतें तृण शतहि महाबळापुटे हत्या
 अत्यादर दीनाच्या अवनीं प्रभूकीर्ति हे तृपा सत्या ८१
 ऐसें हित कथुनि पुस्तुनि गेला मिथिलेसि तो महाविप्र
 गोकर्णी नृपहितरे शिवरात्रिमहाबलाऽर्चनें क्षिप्र ८२
 या पुण्य-कथा-श्रवणें गानें तरनात सर्वही प्राणी
 श्री ब्रह्मोत्तरखंडीं श्रीव्यासाची असी असे वाणी ८३

अध्याय ४

शिव-पूजा-माहात्म्य- श्रवण करावें सदा परम सार
 भवसागरांत बुडतां श्रीशिवपूजाचि होय परपार १
 पूजा स्वयें करावी श्रद्धेनें दुर्बळें पहावि त्री
 अवलोकिलिही ईश्वर- पूजा अस्युत्तमा महा विनी २
 अश्रद्धेनेंही जो श्रीशिवपूजा विमुक्तिदा करितो
 किंवा विलोकितो जो परमपदानें विनिश्चयें वरितो ३
 होता किरानदेशीं राजा नाभें विमर्षण ख्यात

मिरबी प्रताप छोकीं लालेनें मधुनिथां अरिब्रात ४
 शठ सर्व-मांस-भक्षक मृगयारुनि चपल निर्दय क्रूर
 तो सर्व-वर्ण-वनिता- रत सौडी धर्ममयपथा दूर ५
 परि आळस शिवपूजा करितां तिळमात्रहि न मनांन धरी
 रोहीं चतुर्दशीत जेमें उत्सव सदा विदोष करी ६
 त्या सर्व-भक्षकाचें परभार्या-सेवनादि जें पाप
 तें चिंतुनि तन्महिषी- सद्बुद्धि-कुसुदती धरी ताप ७
 एकांतीं पतिस पुसे राजा लच्चरित चिव मज बाटे
 बाटे चिनीं हर्ष क्षण येणें क्षण समूळ मग आटे ८
 दुष्टान्तरण तुझे हें कोठें कोठें महेश्वरी भक्ती
 कीं नित्य सर्वभक्षक तूं तुज परदार-सेवनासक्ती ९
 क्रूर सकल-हिंसा-रत- करिसी शिवभक्ति तूं तथापि कसा
 तुजपासुनि बुध पावे बहु काकापासुनि व्यथा पिकसा १०
 ऐसें स्त्रीनें पुसतां वृष करुनि विचार कौतुकें डोले
 सत्कारुनि रात्रीनें हांसुनि तो मधुर आदरें बोले ११
 रचिते पहिल्या जन्मीं मी होतों सारमेय पापानें
 हिंडें अन्नार्थ पुरीं होउनि बहु बिकळ जठर- तापानें १२
 शिवरात्रि-महापर्वीं श्रीशिवपूजा शिवालयीं माहें
 अन्नाकरितां दारीं व्याकुळ होऊनि मी उभा राहें १३
 दंडधर कुड्ड पुरुष माराया धांबले तदा प्राण
 रक्षायासि पळालों तेषुनि भय पावुनि प्रिये जाण १४
 पुनरपि शिवालयानें आलों करुनि प्रदक्षिण दारीं
 दंडधरहीं केलीं पिडुनि पुन्हा बिकळ इंदियें सारीं १५
 तदपि प्रदक्षिण करुनि शिवमंदिर मी पुनः पुन्हा दारीं
 बलि-पिडाघतिलोभें राहें दुर्विध जसा विपदारीं १६

कोपुनि धनुर्धराने माझे मर्माचि हाणिले बाण
 गेले तत्काल शिव-दारीं सांडुनि दुर्वपु प्राण १७
 शिव-सन्निधि-प्रभावे राजकुलीं जन्मलो पहा जाये
 अत्यभुत भगवत्-पद-महिमा वर्णावया न होय ये १८
 जी श्रीचतुर्दशी शिव-पूजा दीपावली प्रिये पाहें
 त्या अत्यभुत-पुण्ये संप्रति कालत्रयज्ञ मी आहे १९
 मी सर्वभक्ष झालों आहे प्राज्ञन्म-वासना-योगे
 दुर्लघ्या प्रकृतीतें मोठे ज्ञानेहि मोडिते मोगे २०
 यास्तव चतुर्दशीत प्रेमं मी पूजितों शिवाला हें
 जाणुनि तूं श्रद्धेनें भद्रे पूजुनि शिव शिवा लाहें २१
 राज्ञी म्हणें नरेन्द्रा धन्यत्व असें नसेल अन्यास
 कीं झालासि रूपान्न ज्ञानास शिव-प्रसाद-जन्यास २२
 पूर्वचरित माझेही मज करुणा करुनि तूं कळिव राजा
 त्या सिद्धि तुला शिव-पद-पद्मींच्या गुरुमुखा अलिपराज्या २३
 भूप म्हणें तुज कथितों होतिस मागिलमवीं कपोती तें
 अत्यभुता महेश्वर भक्ति तुझे मन सदा जपो तीतें २४
 देवि तुज कपोतीस क्रम्य मिळालें वनीं असें लक्षी
 त्या मांसास्तव लागे तुजमागें शृध्र दूरदृक् पक्षी २५
 श्रीत्रौलीं शिवमंदिर त्यातें करुनि प्रदक्षिण श्राना
 बसलीस तूं ध्वजाधीं पिल्ले-पिंडुमुखी भयाकुल-स्वांता २६
 शृध्रें खडतर-तुंडें धांडुनि गांठुनि पळांत नाडून
 नेलें मांस तुज तकीं त्या ध्वजशिखरावरून पोडून २७
 तूं काय कपोत-ज्ञान क्षम शृधासीं करावया नेरण
 पडतांचि शिवदारीं देवितुज प्राप्त जाहलें मरण २८
 झालिस राजस्त्री तूं अभिसुरखमरणें प्रदक्षिणाक्रमणें

अमण नको बहु नये प्रकृत्या स्मरणे तुके नमः अमणे २९
 राजी राजासि नृणे जरि हरिले देह काँकसरि दोषे
 षड सर्वज्ञा आनीं पावों कोणा गतीस तरि दोषे ३०
 मूप नृणे यावरि मी होइन सेंधव नृपाल तूं धन्या
 होसिल माझी भार्या जो कथशा सृंजयेता नत्कन्या ३१
 तिसन्याजनीं होइन सौराष्ट्रे-पर कळिंगराज-कता
 होसिल माझी दयिना साधी करुणा समस्त-साधु-नुता ३२
 होइल चतुर्थ-पंचम तव मन शुभ जन्म षड सप्तमही
 जाऊं शिवल्लोकाते स्वयशें निवडुनि वियोग-तप्त मही ३३
 ब्रह्मज्ञान अगस्त्या-पाकनि पावेन सप्तमीं नमनें
 तुजसह कल्यांतींही होइन शिय-भक्त-तप्त मीन मनें ३४
 हे शिव-भूमा-दर्शन-पुण्यें सद्गति पहा कुतुरियाची
 भक्तिच करतरि तदन्या कज्ञ नृणाया न हो कुतरि याची ३५
 चापरि निज-पति-कथित श्रवण करुनि बहु कुमुदती हर्षे
 पूजुनि पतितें श्री-पशु-पतितें प्रेमाश्रु ती सती वर्षे ३६
 प्रेमें चतुर्दशींत श्री-शिव-पूजन करुनि तो मूप
 सप्तसप्तजनीं झाला श्री-शिवल्लोकीं सदार शिवरूप ३७

अध्याय ५

शिय-भक्ति-लेश-पुत जो धन्यतर विभवनांत तो सूर्य
 शंभू-प्रसाद-भाजना उच्चतर नदन्य उच्चही सूर्य १
 शिवपूजन-प्राप्त घडे सकळ दिवसांत तो दिवस महित
 संसारीं आप्त विसनि बहु परि करिती न ते शिवसमहित
 नरनारी षड भती किना बांडाल सुकेश आणी

१ अंतमनोका. २ हाथ. ३ बाईदमोका. ४ हस्त. ५ पूज्य. ६ नाम-
 विदोष (बांडाकांतीकभेद) + काळ-सरित्-ओप-काळनदीव्याम
 वाहे

- तो शिवभजनं सद्यो- मुक्त असी व्यासमुनि वदे वाणी ३
 काय कुलं आचारे शीलादिगुणं हि होतसे काय
 शिव-भक्ति-लव-युताचे वंद्य समस्ता जना सदा पाय ४
 जें अर्पिलें शिवाला भक्तीनें पत्र पुष्प फल तोय
 श्रीब्रह्मोत्तरखंडी श्रीव्यास म्हणे अनंत तें होय ५
 प्रीति कलत्रीं पुत्रीं विनीं तैसी शिवार्चनीं करितां
 पावे-जन सिद्धीतें हें अद्भुत काय हो मनीं धरितां ६
 होता उज्ज्विनींत क्षितिपालक चंद्रसेन चानावें
 ज्यातें सकृद्विजनांहीं दुसरा वासव असेंचि बानावें ७
 पुरवर्ति महाकाल- प्रभुची पदभक्ति चंद्रसेन घरी
 त्यासीं पारिषदोत्तम मणिभद्र बहु प्रसाद सरव्य करी ८
 चिंतामणि मणिभद्रें दिधला त्या चंद्रसेन- राजाला
 कोस्तभमणिचा महिमा जैसा तैसा असे बरा ज्याला ९
 ज्याचा स्पर्श कृपणधि उपेला ताचा अया करि वपुस
 जो अर्थिजनासि म्हणे कल्पतरूचें मला चरित्र पुस १०
 परिसुनि अद्भुत-गुणपर नृप लोभ धरुनि मागती मणितें
 तो होसे परतेजा भगवज्जन-तेज काय हो गणितें ११
 याच्या भंगें झाले ते तरनायक समस्तही कुद्ध
 बेष्टुनि पुरीस म्हणती हे मणि भेटोनि शीघ्र कीं युद्ध १२
 मत्सरि- भूपालांहीं स्वपुरी सर्वत्र रोधिली पाहे
 जाय महाकालातें शरण स्थिर चंद्रसेन तो गहे १३
 नृप निर्विकल्प निभर्य दृढनिश्चय मूल सृष्टिचें अर्ची
 कीं कामाद्यरि-तूला याच्या प्रोढाम दृष्टिचें अर्ची १४
 रात्रिदिन महापूजा शारंगी चंद्रसेन सन्महित
 जीतें विलोकितांही भावें व्हावें समस्त-जन्म-हित १५

कोणी विधवा गोपी सहज महाकालदर्शना आली
 तद्दालक-मति पाहुनि पूजा तत्काल शिवपरा झाली १६
 तो पांचां वर्षांचा स्तुत मातेनें निजस्थळा मेला
 तेणें स्व-शिविर-निकट श्लक्ष्णप्रस्तर शिव स्वयें केला १७
 करि कल्पित शिवपूजा तो बाळक कल्पितोपचारांहीं
 दिव्यांबर-मणि-कंकण- कुंडल-केयूर-सुकुट-हारांहीं १८
 प्राप्त कुसुम तोय इतर गंधाक्षत धूप दीप जे अर्पी
 ते कल्पित नैवेद्यहि सत्य प्रेमाऽमृतें शिवा तर्पी १९
 पूजी पुनःपुन्हा मग वाचे वंदी किशोर तो भावें
 लोभावें मानस तें प्रेम बहु प्रेमळांत शोभावें २०
 यापरि मन परमेश्वर - पूजा-परमोत्सवांत तो लावी
 तो वारंवार तथा तन्माता भोजनार्थ योलावी २१
 श्रवणचि नकरी यास्तव उत्तरहि न भक्त-बाळ तो ओपी
 तो पी अमृत तथा घे कांजीं म्हणणें तसें करी गोपी २२
 जाय न ओढुनि नेतां कीं मन पूजा-स्वरुपार्णवीं बुडवी
 ताडुनि पूजन-सह स्तुत-कल्पित शिवलिंग गोपिका उडवी २३
 जरि परम प्रेमळ बहु - मत स्तुत शिवभक्त अनघ रागेली
 आलिंगुनि द्रवावी परि कठिन करूनि मन घरा गेली २४
 शिवक बहु रडे शिवार्चन तें जेव्हां नाय दे विसकटून
 हें नकरुनि जरि देती प्याया म्हणता कदा विष कटून २५
 तो एकमुहूर्त पडे मूर्च्छित मग दृष्टि उघडुनी पाहे
 तो रत्न-प्रासादीं मणिमय शिवलिंग पूजिलें आहे २६
 उठला सहसा शिवक तो तें अत्यद्भुत विलोकितो भ्याला
 झाला मग्न बहुस्वरुपीं पूजा-माहात्म्य समजला धाला २७
 मग भूवरि दंडसम प्रकृतें वंदी म्हणे अगा धाला

अपराधा मातेच्या पोटीं घालीं शता अगाधा त्या २८
 शंभो गोपी चुकली हे स्पष्ट नव्हे तव-प्रभाव-ज्ञा
 नजळावी जेविंजळे करुनि पतंगी दव-प्रभावज्ञा २९
 लक्ष्मिभव स्रुतजरि माझ्या पदरीं असेल तरि देवा
 माता प्रसाद पावो अनुदिनि भावें करीन मी सेवा ३०
 ऐमें विनवुनि भावें प्रकृतें बंदुनि पुनःपुन्हा बाळ
 देवालयांतुनि निघे अस्ताचा प्राप्त होय तों काळ ३१
 स्वशिबिर जाउनि पाहे शक-पुराऽधिक हिरण्य-रत्नमय
 तेविं रचायाशकता अष्टशतेंहि नकरुनि यत्न मय ३२
 त्या निज भवनीं दांतीं पर्येकीं माय निद्रिता पाहे
 रत्नाऽलंकारवती रूपें अमरी जसी तसी आहे ३३
 तो तीस म्हणे माते ऊठ श्रीशंकरें हृषा केली
 स्रुदशा-दिवस उगवला ते कुदशा नामसी निशा गेली ३४
 गोपी उठोनि पाहे दिव्य स्वाकार शिबिर करव लाहे
 शंभुपदीं शिर वाहे स्तवुनि म्हणे निजजनांत शिर वा हे ३५
 स्ववपु अपूर्व अपूर्व स्वसुत स्वभवन अपूर्व पाहोन
 गोपी निमग्न परमा- नंद-समुद्रीं सुहूर्त राहोन ३६
 अतिहर्षे कळवी तें सर्व महाश्वर्य वृत्त पुरेपतितें
 तें श्रवण करुनि घ्यावें ताडुनि तापें कधीं न उर पतितें ३७
 नृप पूजा-नियमोतीं येउनि मानुनि लघुस्वभावातें
 त्या गोपिका-सुतान्या पाहे शिव-तोषण-प्रभायतें ३८
 मणि कनक-प्रासादीं मणिमय शिवलिंग देखतां हर्ष
 त्या भक्तयत्सलातें नमुनि प्रेमाश्रु भूप मो वर्षे ३९
 आलिंगी त्या गोपी- तनुजा कवि चंद्रसेन गहिवरुन
 ओवाळुनि बहु मांडी मणिमय रवि-चंद्रसेनगहिवरुन

सपुरोहित सामास्य प्रेमें भेटुनि तथा निवाला हो
 नृपति मूणे बापा तूं प्रिय गणपतिहूनि बहु शियाला हो ४१
 बेदुनि पुरीस होते जे राजे मसरी तिमिर वीती
 ते साधु-चंद्रसेन - प्रीति-सरभि बसरीति मिरवीती ४२
 दूतसुरेवं निर्घैर क्षितिप सकल दर्शनेच्छ जाणविले
 ते साधुचंद्रसेनें व्हाया जन्मुनि कृतार्थ आणविले ४३
 न्यस्तायुध सर्व नृपति शंशिसेनातें करुनियां प्रणती
 गोपीचें दिव्यालय पाहुनि बहु धन्य धन्य ते मूणती ४४
 त्या रत्न-प्रासादीं पाहुनि मणिलिंग भक्तिनें नमुनी
 मानिति गोपीतनया - हुनि अधिक ज्ञानशक्तितें न मुनी ४५
 गोपकृता अनुसरले सर्व नृप नमुनि सभाजन कराया
 शिवरत सकळ पर मूणे अश्रेष्ठ नमुनिसभा जनकराया ४६
 धन गोधन ह्य गज रथ वस्त्रे रत्नें समर्पुनि प्राज्य
 गोपकुमारासि दिलें गोपांचें मूपमंडळें राज्य ४७
 तेथें हस्तुमान् प्रगटे वंदुनि पूजिति तथासि ते राजे
 गोपकृतानें प्रेमें आळिगुनि तो वरासनीं साजे ४८
 सर्वासि मूणे परिसा गति शिवपूजेविना भवीं धन्या
 जीवांसि सर्व पातक वारुनि तारावया नसे अन्या ४९
 पाहुनि शानिप्रदोषीं शिवपूजन मंत्रहीन या वाळें
 कैलें त्याचें हें फळ शिव इतरें होय काय गावाळें ५०
 हा बल्लव-कृत-नामा श्रीकर याच्या कुळांत जो भावी
 तो अष्टम-नंदारव्य त्रिजगीं तत्कीर्ति फार शोभावी ५१
 कीं या पुण्ये त्याचा ब्रह्मादि-ध्येय जो सदानंद
 श्रीकृष्ण पुत्र होइल बहु सरख पावेल तो सदा नंद ५२
 ऐसें सांगुनि झाला श्रीहस्तुमान् गुप्त मान्य जो शिवसा

भजकांतं भव्यपदीं मृणतो ज्याचा प्रसाद जोशि वसा ५३
 शिवभक्त भूप झाले भक्तीं प्रभुचा प्रसाद पाहून
 गेला कांहींकाल श्री-शिवभक्तां-समीप राहून ५४
 हनुमन्-प्रोक्ताचारें तो श्रीकर चंद्रसेनही युक्त
 श्री-शिव-भजनींच सदा होउनि दोघेहि जाहले युक्त ५५
 श्री-शंभु-भक्ति-वर्धन अभुत आख्यान हें सदा गावें
 श्रीराम-कृत मयूरें बंदुनि संतांसि वर्णिलें भावें ५६

अध्याय ६

श्रीशंकर-प्रसाद प्रणताच्या उरुभवार्यवा सकवी
 सर्व-प्रदोष-पूजा महातप असा नसे वदे सकवी १
 भगवान् प्रदोषसमयीं कैलासीं नाचतो क-रस-दात्या
 स्तथिति प्रेमें वर्णिति योगींद्र सुरर्षिही कर सदा त्या २
 शिवपूजन प्रदोषीं करितां ऋण रोग सर्व नाप सरे
 व्यापुनि सतां शिवरूपा जसि सा शशिकांत-पर्वता पसरे
 जड मदभाग्य दुर्मति नीचहि विपदर्षीं तरे मर्व
 करितां प्रदोषसमयीं पूजन होतो प्रसन्न बहु शर्व ४
 याविषई इतिहास व्यास-कथित सर्व पाप वाराया
 परम समर्थ कृतनिधि परिसावा आपणासि नाराया ५
 राजा विदर्भदेशीं होता प्रख्यात सत्यरथनामा
 ज्याचा गुणगण रुचला पुर-राष्ट्र-जना मुलां जसा आमा ६
 बहुकाल प्रहृतींते रक्षुनि गुरु-सचिव-संमते धर्मे
 शर्म देता झाला श्रुतिविहितें करुनि समुचिनें कर्मे ७
 वेदुनि विदर्भनगरी त्यासि रणीं शाल्व जाहला मथिता

१ मोठ्यासंसारसमुद्रा. २ वाळवी. शक्य करी. ३ विपत्त-अर्णव-विपत्ति समुद्री. ४ स्तन. ५ प्रजांते. ६ कांति

अरिसीं भाडत होता नगरी परि जाहली बहु व्यथिता ८
 सत्यरथाची महिषी अंतर्वली भयाकुला पुर तें
 मोडुनि रात्रि निघाली धैर्य तशा संकटीं कसें पुरतें ९
 पश्चिमदिशेसि दूर श्रान्ता साधी सरस्तटीं गेली
 हाच म्हणत अतितप्ता वृक्षछायेंत गर्भिणी ठेली १०
 त्या स्थानीं पुत्रातें सुसुहूर्ती प्रसवली अतिश्रान्ता
 प्याया जळ जाय सरीं कीं होती जाहली वृषाक्रान्ता ११
 त्या रात्रीतें सहसा ओडुनि ने ग्राह एक कासारीं
 दुःसह दुःखें आळीं भेटाया राजबाळका सारीं १२
 तो जातमात्र गत-पितृ-मातृक पायोनि फार आबाळ
 क्षुद्रिकळ रडत होता सरसस्तीरीं करूनि आ बाळ १३
 तो विप्रस्त्री विधवा वर्षाचा सुत जिचा असी आली
 इवली उमाभिधा ती तो बाळ अनाथ पाहती झाली १४
 हाहा गत-पितृ-मातृक सुंदर अछिन्न-नाभिनाळ कसा
 शुचिकुलज असें कळतें जरि तरि परिपालितें स्वबाळकसा १५
 चिंतेंत भिक्षु शिषसा दिवसाधिपसाच ये महानेजा
 त्राशिमंडळासि शिवती नियती डोळे तसे पहाते ज्या १६
 श्रीभिक्षु उमेसि म्हणे ग्राम्हणि संवाय नमोचि बाळा या
 नें स्वगृहासि स्नेयें अन्नेहि स्व-सूत-तुल्य पाळाया १७
 हित कथुनि जाय भिक्षु स्वगृहा हर्षोनि ने कुमारा हे
 पोषुनि एकचकीं भिक्षानें बाळयुग उमा राहे १८
 प्रार्थुनि सद्विप्रांतें समयीं संस्कार ती उमा करवी
 देव उपनयन होतां त्या शेषां भिक्षुवृत्तितें धरवी १९
 बाळ-द्वय-महित उमा विप्रा भिक्षा घरोघरीं मागे
 भागे बहु परि भागा आलें जें तें करावया लागे २०

ग्रामीं भिक्षा मागत बाळ-दय-युक्त ती उमा फिरली
 देव-नमस्कारार्थी द्विजसंकीर्णी शिवालयीं शिरली २१
 शांडिल्य महर्षि तथा सत्यरथकृता तथाविधा पाहे
 पाहे व्यथा म्हणे अति गहना प्राक्कर्मगति खरी आहे २२
 या ब्राम्हणीस माता मानितसे बंधु हा इच्या तनया
 म्हणतो स्ववृत्ति भिक्षा नुमजे अत्यंतदुर्गता जन या २३
 तें श्रवण करुनि उमा शांडिल्यातें म्हणे अहो स्वामी
 हा बाळ भिक्षुवचनें म्या अविदित-कुठहि पोषिला धोमीं २४
 कोणें वंशीं झाला हा बाळक कोण तात वद याचा
 याची माय कवण बा धीरें होतो वृत्तार्थ मदयाच्चा २५
 शांडिल्य म्हणे याचा सत्यरथ विदर्भराज तो तात
 वधिला समरीं अरिनीं स्मरुनि ज्या साधु साऽधु होतात २६
 याची सरांत माता नेली ओढुनि यम-सम-याहें
 याचें दुःख श्रोत्यां दाविल सर्वत्र तम समया हें २७
 बंदुनि उमा म्हणे बा कां मेला भोग भोगितां राजा
 त्याची जल पीतां कां नकें नेली सरोवरीं भाजा २८
 या राजकृता आली जन्मा येतांचि कां दशा पापा
 तापा या निववाया सदुपायहि सांग वत्सला बापा २९
 सुनिवर्त्य म्हणे होता पूर्वभवीं पांड्यनृप विदर्भपती
 करितां प्रदोष-पूजन कोलाहल ऐकिला पुराअंती ३०
 त्यजुनि शिवार्चन नगर-क्षोभाची धरुनियां मनीं शंका
 गेला उठोनि पांड्य क्षितिपति जोडोनि यां महापंका ३१
 मंत्री धरुनि घेवुनि दारुण-सामंत-रात्रुला आला
 ऐसें समजुनि पांड्य प्रसुदिन भिज-विजय-वैभवें झाला
 रात्रु-विर-छेदानें करवुनि शिवपूजनि स्मृती ठेवी

१ प्राक्-कर्म-गति-पूर्वकर्मची गति. २ अत्यंतदरिद्र्या. ३ वृद्धीं.
 ४ भावार्थ. ५ नगरासमीप.

नेमसमाप्ति नकरितां देवें रात्रि भ्रमोनि तो जेवी ३३
 तैसात्रि पांड्यसुतही नकरुनि पूजासमाप्ति करि सुक्ती
 उक्ति ब्राम्हणि सत्या नाहीं केलेन नभोगितां सुक्ती ३४
 जो पांड्य पूर्वजन्मीं याजन्मीं तोचि सत्यरथ ज्याला
 अरिनीं बधिला नाहीं कांहीं भोगोनि भोग जो धाला ३५
 पांड्यत्वीं होता जो सत्यरथत्वींच तोचि हा तनय
 झाला दरिद्र यापरि पूजाभिघ्नंकस्तून हात-नय ३६
 याची माता छद्ये पूर्वभवीं निज-सपत्निला मारी
 यास्तय त्रकें नेली याजन्मीं दुरित तें तिचें भारी ३७
 कथिली विदर्भराज-प्रसुरयांची म्या प्रवृत्ति हे सर्वा
 मारी दरिद्र होती ते जे प्रेमें नपूजिती शर्वा ३८
 सत्य परलोक-हितजें सार उपनिषद्ग्रहस्य जें वदतों
 शिवभजन असारभवीं सार मिळे सहज सुक्तिचें पद तों३९
 पूजिति न जे प्रदोषीं शिव-पद-पद्यें न वंदिती भावें
 श्रवण कथाहि नकरिती सुदरिद्र तिहीं भवीं न कां व्हावें४०
 मर्त्य प्रदोषसमयीं पूजिति अत्यादरें शिवाला जे
 तद्विभवा अन्य-विभव बहुजेविं दिवाकरा दिवा लाजे ४१
 कैलासीं निज-भवनीं बसतुनि देवी वरासनीं नृत्य
 करितो शिव प्रदोषीं पार्शीं कर शतमखादि जे भृत्य४२
 बाणी वीणा शतमख्य वेणु चतुर्वदन ताल वाजवितो
 श्रीपति मृदंग गाती श्रीरस तो सुक्तिनेंहि लाजवितो४३
 गंधर्ब यक्ष रवग फणि विद्याधर सिद्ध साध्य देववर
 सर्व प्रदोषकाळीं श्री-शिव-पार्श्वस्थ नभ बद्धकर ४४
 यास्तय शिव प्रदोषीं पूजावा हाचि आदरें एक
 सर्व प्रसन्न होती तरुमूर्तिं दिला जलादिकें सेकें ४५

तव कृत्तहि पूर्वजन्मीं नेता झाला प्रतिचहेंनि नया
उपजत हरिद्र यास्तव तारिल करितांनि भक्तितो शिवया

अध्याय ७

श्री-शिव-पूजा विधिते नमुनि पुसे ती उमा तितें निप्र
शांडिल्य कथी जेणें व्हाया शिव रूपसन्नधी सिम १
ब्राह्मण-हत्या शतही श्रीशिव-पूजा अशेष वारील
पापी शिवस्वहर्ता त्या एकालाचिहें न तारिल २
दोघां शिशूसि पूजा- विधि तो कारुण्य-तोयराशिकवी
व्हाया मसन्न सकला दीनाचा मुख्य सोयराशिकवी ३
नमुनि उमा त्यासि म्हणे वा आलें शरण हे तुला वाच
माझा पुत्र क्वचि व्रत वृपकृत हा धर्मयुक्त या पाव ४
शिव-भजन-मंत्रविद्या त्या दोघांतें मुनींद्र तो सांगे
सांत्वुनि म्हणे उमेतें प्रभु न करिल सेवकीं कृपा कांगे
नमुनि प्रदक्षिण करुनि मुनिस सवाला उमा सती गेली
त्यापासुनि प्रदोषीं शिवपूजा भक्तिनें तिहीं केली ६
करितां प्रदोष-पूजा मासचतुष्टय सनष्टचर्य सरे
दोघांच्याहि मनांत प्रतिदिवसाधिक महेश-भक्तिभरे
द्विज-कृत एके दिवसीं स्नान कराया सरित्तदीं गेला
तों त्या आप्तधनावरि भक्तधनानें प्रसाद हा केला ८
दांसळत्या वैप्राच्या गर्भी पावे निधान-कुंभाला
प्रभुची दृष्टि क्लेशा नुरवी महिषी जशीच शंभाला ९
आणुनि निधान-पात्र स्वगृही मातेसि तें निवेदून
बाळ सुचिव्रत केल्या भगवद्भजनेंहि तो निवेदून १०

मांय मूणे घ्या शोधे बांदुन समभाग देवदत्त धन
 तत्कृत मूणे वरें परि न नृपकृताचें मूणे अवश्य मन११
 बिटली उमान नृप सुत साधुलें जरिहि लंघिला शब्द
 त्याउपरि कर्णित असतां शिवपूजन एक लोटला अब्द१२
 द्विज-नृप-पुत्र वसंतीं क्रीडत होते वनांत तों धन्या
 दूरुनि विलोकित्या बहु गंधर्वांच्या मनोरमा कन्या१३
 विप्रकृत मूणे फिरतो स्त्रीसंदर्शन नद्वे उचित माते
 पळविति विवेक वळविति फ्रमर्षित यातस्सणीं मुचितमाते
 मज मुख्य होवन मळों घावें स्वब्रह्मचर्य हें कार्य
 दर्शन परस्त्रियांचें परिहरिती जाण धर्म हे आर्य १५
 ऐसें बोलुनि विप्र क्षिप्रचि परतोनि दूर तो राहे
 कुतुकें जाय पुढें नृप कृत मुख्या कन्यका त्या पाहे१६
 पुण्यावचय छद्यो ती सस्त्रियांते वनांतरीं धाडी
 एकांतीं गांठि पुरुष-रत्नासीं अतिविचक्षाणा पाडी१७
 राजकृत निकट येतां दे उडुनि त्यासि पल्लवासन ती
 चित्तें करी त्याला राधा त्याजेविं बल्लुयोस नैती १८
 आधीं कुशल मग पुसे वृत्त तिला सर्व कृत-राय कवी
 स्वल्याऽक्षर बह्वर्थ स्व-सकल-वृत्तांत तीस आयकवी१९
 मग धर्म गुप्तहि पुसे सांगे निजवृत्त ती असें त्या कीं
 द्विडकनामा आहे गंधर्वश्रेष्ठ मखिता नाकीं २०
 मज अंशुमती म्हणती तुजसीं दवडुनि ओलि बोलाया
 वसलें मी निज हृदया निववाया त्वत्स्वरूपवोला या २१
 मी संगीत-सुविद्या जाणतसें मन्मुरवाकडे अमरी
 देखति बहुमानी गुण-भिरता सौगंधिका जशा फ्रमरी२२

१ पुण्य-अवचय-छद्य-फुलेंजमविष्याच्याकपटानें. २ गवज्यास
 (कृष्णाम) ३ प्रणाम. ४ स्वर्गी. ५ सस्त्रि. ६ देवांगना. ७ ना
 मविशेष (कमळ) त्याला. † "स्वसकलवृत्तांतवृत्तपूर्णआयकवी"असाह
 पाठ आहे. † त्वत्-स्वरूप-ओलि-तुझेउत्तमरूपजेतोचआर्क्षणात्याला.

ब्रम्होत्तरखंड.

२७

सकळ-कळा-निपुणामी सर्वजनेंगित सदा मला कळनें
 देवें तुजसीं मजसीं संगतिसत्त्वम-जे न तळमळनें २३
 ऐसें वदे स्तनांतर-वतीं मणिहार त्यासि दे हातें
 कळवी कृतसंकल्या अंशुमती द्यावया स्वदेहानें २४
 नृपपुत्र म्हणे झालिस सुदनि सुदनिशयवती परि ल्पष्ट
 कष्टयत्त असें मी, गत-पितृ-मातृक नृपासन-१५
 ऐसा हा विगत-विभव तुज योग्य बरावयासि कां मला
 तक्षजनें सेवाया निष्पत्रछय काय सांग मला २६
 पितृ-शासन लंघाया तूं बाला पितृमती कसी उचिता
 स्वछंदाचरणानें राहेना कुलज-कीर्तिची शुचिता २७
 अंशुमती त्यासि म्हणे कौतुक होतें पहा कसें आर्य
 प्रसुदिन होतिल सत्वर सिद्धिस पाबेल चिंनिलें कार्य २८
 प्रातःकाळीं येथें यावें त्वां म्याहि विहित-संकेतें
 स्वछंदाचरणाच्या चिंतांतुनि दूर करुनि शंकेतें २९
 ऐसें साशुनि गेली गंधर्वसुता स्व-तात-सदनानें
 नृपसुत शुचिव्रतानें कळवी वृत्त प्रसन्न-वदनानें ३०
 त्या वृत्ते धात्रीनें सरवबुनि दुसरे दिनीं तथा स्थानीं
 नृपसुत शुचिव्रतासह जाय धरुनि ती वरांगना ध्यानीं ३१
 गंधर्वेश्वर-सहिता अंशुमती तेथ रंखिली होती
 जी व्यक्त हृदय-फलकीं प्रथम पहातांचि रेखिली होती
 गंधर्वेश्वर सरवबुनि दोघातें उन्नमासनीं स्थापी
 राजसुतासि म्हणे वा कर्णाहीं वाक मूधा-रसा यायी ३३
 नृपपुत्रा कैलासीं पूर्वदिनीं शंभुदास हा गेला
 कैला प्रसाद-पात्र प्रभुनें वंदन करुनि जां ठेला ३४
 गंधर्वेंद्रा क्षितिवाशि नृपनंदन धर्मशुभ या नावें

१ सर्व-जन-इंगित-सर्वजनाचा आशय २ सुद-अविशयवती-
 आनंदातिशयवती.

मद्रजनीं तत्येम ध्रुवशिश्नं जेबिं तेबिं वानाबे ३५
 गत-पितृ-मातृक अरि-हृत- राज्य अकिंचन सदा मला भजेता
 तत्पितर मुक्त झाले परियात्य प्रिय तनूजसा मज तो ३६
 तत्साहाय्य करीं तो मर्दुनि सकला अरींस हो राजा
 जयदा माझी आज्ञा अधिक नसे चापरीस हौरा जा ३७
 ऐसी आज्ञा होतां मी नमुनि त्रिपुर-काम-कदनाते
 कैलासाहुनि आलों त्वत्कार्योत्कंठित स्व-सदनाते ३८
 तो या कन्येनेंही केली मत्यार्थना पुरुषरत्ना
 देतो मी हे आधीं मग राज्यश्री तुला करुनि यत्ना ३९
 स्वपुरीं अंशुमतीसीं वर्षायुत भोग भोगुनि प्राज्य
 श्रीशिवलोकीं वससी धर्मन्यायेकरुनि तूं राज्य ४०
 यापरि बोलुनि विधिनें दे हा गंधर्वराज कन्या या
 धन्या यागादि महा- धर्म जसा चित्तशुद्धिस न्याया ४१
 चंद्रप्रभ चूडामणि मुक्तामणि-हार वर अलंकार
 सारस्वर्ण-परिलुद दे दिव्ये अंबरे तया फार ४२
 गज अयुत नियुत वाजी कांचन रथ बहुसहस्र देत्याते
 दिव्य स्वंदनहि दिला पात्राऽर्पित बहु गमे न देत्याते ४३
 शक्रायुध-सम कार्मुक शस्त्रास्त्रे बहुसहस्र जे भाते
 पूर्ण शराऽभेष्य कवच दे शक्तिहि जे धरी मैहें भौते ४४
 दिधल्या सहस्र कन्या निज-दुहितेची करावया सेवा
 देउनि विविध धन म्हणे तो पावो हें महेश्वरा देवा ४५
 तत्साहित्य कराया दिधले गंधर्व-सैन्य चतुरंग
 वशा असतां वेगलिता तो सागर जन महेश्वर नतुरंग ४६
 शिव-भक्त-वृष-सुतासीं लावुनि करव-कीर्ति-कारि नव नाते
 वसुनि विमानीं गेला तो गंधर्वेश्वर स्व-भवनाते ४७

प्रमुदित शिव-प्रसादें झाला तो धर्मयुक्त मग अरिला
 मारुनि निज-पद साधी जा कीर्ति-श्री तिहीं कविर बरिला ४८
 करितां राज्य स्वपुरीं स्वसमचि केला कविब्रत भ्राता
 मातासीच उमा ती हर्षविली जी हरी श्रमघ्राता ४९
 श्रीदांभ्रते प्रदोषीं आराधुनि धर्मयुक्त तो तरला
 अन्यहितरेल यापरि शिव-भजनीं पढहि मति न होतरेला
 आराधिला प्रदोषीं श्रीशिव होऊनि सादर जनांहीं
 त्याचें करितें स्पृहीनि जैगदच तळाळ पाद-रज नाहीं ५१
 हे सत्कथा यथामति रामकृतें लिहुनि बाहिली देवा
 प्रभूचा प्रसाद व्हाया बुध म्हणती हेचि बहु बरी सेवा ५२

अध्याय ८

श्रीशिव-पूजा नियमें संतत जी सोमवासरीं केली
 ती तप्ता जीवाते नियविति जैसी सुधारसीं भेली १
 बट्टे कीं गृहस्थ नारी सधवा विधवा कुमारिका तरती
 संसार-ताप सर्षहि शशि-वासर-कृत-शिवाचनें सरती
 और्यावर्ती होता श्री हरि-हर-भक्त साधु भूभर्ता
 प्रख्यात चित्रवर्मा या नामें शत्रु-संपदा-हर्ता २
 कृत-रत्नाते पावे परि तो संतत म्हणे मला धन्या
 कन्या व्हावी देवा या संसारीं स्पृहा नसे अन्या ४
 श्रीहरि-हर-प्रसादें झाली चिरचिंतिता अपातनया
 ब्राम्हण-पूजन-सक्ता हरि-हर-भक्ता तथा नृपातनया
 हिमगिरि जसा उमेते हर्ष पावोनि भूप सुलगीते
 कन्यारत्नेहि निवे साधुयशें जेविं साधु-कुल-गीते ६

१ श्रमसमूहा. २ चंचला. ३ जगत्-अघ-जगाचें पाप. ४ सुखा-
 चेटेपीचा तुंकडा. ५ ब्रह्मचारी. ६ नामविशेष (विंध्य आणि हिमा-
 लय यांमधील प्रदेशीं). ७ इच्छा. + नाहीं राकिली नीति जिणें असी.

- संस्कार करुनि ठेवी तीचें सीमंतिनी असें नाम
 त्याच्या होना कन्या - दानाचा मानसीं महा काम ७
- एके दिवसीं राजा द्विजजातक-लक्षण-ज्ञ आणून
 त्यातें पुसे सुलीचें सांगा स्वामी भविष्य जाणून ८
- एक बहुज्ञ मुनि म्हणे नामें सीमंतिनी तुझी कन्या
 मंगलवती उमा जसि दमयंती तेंधिं रूपिणी धन्या ९
- होइल स-कलाभिज्ञा हे साक्षात् भारतीतभी दुहिता
 लक्ष्मीतसी महा-गुण-गण-संपन्ना कुलद्वयेंदुहिता १०
- अदिनि तसि सप्रजा हे संततहि धृतव्रताजसी सीता
 रधिरुचि तसि प्रकारें चित्तहरी चंद्रिकातभी सीता ११
- नांदेल अयुतवर्षे पतिसह होतील सून इला अष्ट
 कष्ट प्रेक्षील न हे कन्या पावेल बहु सरव स्पष्ट १२
- ऐसें ऐकुनि राजा दे वस्त्रें भूषणें विपुल विनें
 पूजी सहिप्रानें वदुनि अत्यादरें सुदिन-चिनें १३
- अन्य मुनि म्हणे राजा व्हाया कर्णामिहर्षच वदावें
 परि विधवा होइल हे होतांचि प्राप्त वर्ष चवदावें १४
- तें ऐकुनि नृप झाला चिंता-व्याकुल मुहूर्त तो भ्याला
 त्या मोही कन्येचा घात श्रीचाजसाचि लोभ्याला १५
- विप्रानें विप्रानुग तो राजा नमुनि दे निरोपानें
 ते वदले हा ब्राम्हण-भक्त न चिंतार्णवीं विरो पानें १६
- सर्वहि दैवयज्ञ असें मालुनि निश्चिंत भूप तो होय
 तापे बहुत परि निधे सज्जाचें हृदय तें जसें तोय १७
- परिसुनि निज-वैधव्य स्व-सखी-वदनं विगोशेषा बाला
 बोलाया लागे ती लावी तो दोष आपुल्या भाला १८

१ मरस्वतीसी २ कुल-द्वय-इंदु-हिता-बापाचें आपलें जें कुल
 द्वय तोच चंद्रत्याची हितकर्त्री. ३ जानकी. ४ थंड असी-
 ५ ब्राम्हणसंबध. ६ पतनानें. ७ गेलें शिशुत्वजीचें असी.

पाबुनि निर्बेद तिणें जाबुनिचां शरण विनधिला आर्चा
 श्री-याज्ञवल्क्य मुनिची श्रीमैत्रेयी महासती भार्या १९
 माते सांगावें मज जेणें सौभाग्य-वृद्धि तें कर्म
 धर्मज्ञे उपदेशनि हित या निजकन्यकेशि दे शर्म २०
 सीमंतिनी असेंजें चरणीं घालुनिचां मिठी वदली
 पदलीनेवरि करुणा-कपूराची द्रवे सती कदली २१
 मैत्रेयी तीस म्हणे जा शिवयुक्तांडविकेसि तूं शरण
 श्री-गौरी-हर-पूजा शशिबारीं नित्य करित जा स्मरण २२
 प्रातःस्नान उपोषण करुनि पुन्हा स्नान विरज वस्त्र धरीं
 मौन वशीं शिव पूजा होउनि निश्चल-विशुद्ध-बुद्धि करीं
 करुनि ब्राम्हण-भोजन मग भाषण दोष अन्न भक्षावें
 सांब प्रसन्न होइल स्रब्रत हें बहु जपोनि रक्षावें २४
 पापक्षय अभिवेकें साम्राज्यहि पीठ-पूजनें लाहे
 सौभाग्य सर्व सौरव्यहि गंधाक्षत माल्य अर्पितां आहे २५
 धूपें सौगंध्य मिळे दीपानें कांतिजे महा भोग
 ते नैवेद्यें मिळती श्री-शिव-पूजा असा नसे योग २६
 तांबूलार्चन दानें लक्ष्मी-धर्मार्थ-मोक्ष जे काय
 त्यांचें साधन बत्से वंदावे सांब-मूर्तिचे पाय २७
 पंचाक्षर-जप-साधक अष्टैश्वर्यादि सिद्धिज्या यांचा
 होम मनोहर भर्ता त्या काम-समृधिरूप-जायांचा २८
 बत्से सर्व-स्मरतें होतो बहु विप्र-भोजनें तोष
 नासेचि सोमवारीं सर्व श्री-सोम-पूजनें दोष २९
 शिव-पूजन-प्रभावें तरसिल भवसिंधु शक्यजें मुक्तिनीं
 तें कथिलें सिद्धि सदा लोकनि भक्त-भक्ति-सुरसरित् पुलिनीं
 यापरि सत्युपदेशें नृपजा करि सांब-पूजनारंभा

ज्याची स्मृतिहि अलभ्या दुर्दैवां भूजनां जसी रंभा ३१
 युष्मद्भ्यो-नवाचा सुत नामे इंद्रसेन तत्तनय
 चंद्रांगद आल्हाद- प्रद जो सर्वोसि जेधिं दत्त नय ३२
 तो भूप चित्रवर्मा देती सीमंतिनी निजा तनया
 अनयाऽधर्म-पराङ्मुख- विजा बहुमानिती महाजन या ३३
 त्या उत्सवांत झालें स्वरु बहुतचि सर्वभूप- समवाया
 कवि म्हणति रति-स्मर ते अवतरले लोक-दृष्टि रमवाया
 तो चंद्रांगद कांहीं- काल निज-श्वशर-मंदिरीं राहे
 आधी विश्वासहि ती बाळा सीमंतिनी मनीं वाहे ३४
 नैरिचरि चटुनि क्रीडे यमुनेंत सजुनि मित्र-वर्गातें
 नौकेसहित बुडे तो निंदाया जडजनांत भेर्गातें ३५
 अस्त-गणवि तो बुडाला सहसा सह-चित्रवर्म-लोकौचा
 कवि म्हणति सार्वभौमचि झाला हा शोकसर्व-केशांबा ३६
 त्या वार्तेनें मूर्च्छित पडली सीमंतिनी जसी कदली
 माता सखियाहि तिच्या किंबहुना हौ असें घुरी वदली ३७
 तो इंद्रसेन ऐकुनि पुत्राची परमदुःसहा वार्ता
 रडला मूर्च्छित पडला बहुशोकें होय तत्पुरी आर्ता ३८
 कन्येसि चित्रवर्मा नानायलें करुनि समजावी
 गुरु-संकोचें नरडे कैसी लंघुनि शोक-तम जावी ३९
 राजा जामाताची प्रार्थुनि तद्वांधव क्रिया करवी
 सीमंतिनी शिवाची तैशा शोकांहि चालवी बरवी ४०
 त्या दुःसह-सुत-शोकें सर्वहि होता प्रताप तो हरिला
 नृप इंद्रसेन सहसा दाय्यादानीं सदारही धरिला ४१
 त्यातें देतें झाले दाय्याद करुनि बंध करी ते
 वदले साधु उपेक्षा कैसी करिनोसि अंग्रैकाराते ४२

१ सर्वराजसमुदाया. २ शिवातें. ३ हाय. ४ पीडिता. ५ बंदिशाबा.
 ६ हेरांभो. * नौकेवर.

यमुनाजळीं बुडाला चंद्रांगद जो तथासि पाहून
 चेउनि गेल्या उरगी पाताळीं हार तेथिं बाहून ४४
 देवेश्वर-मंदिरसें कांचन-मणि-रहित नागपुर पाहे
 तो जोडुनि हस्त उभा सर्पेश्वर-तक्षकापुढें राहे ४५
 आला कुमार कोडुनि कोणाचा कोण हा असें भर्ता
 सर्पाचा तक्षक तो पुसता झाला स्वयें कृपाकर्ता ४६
 उरगी वदल्या निज-पद- पदकापासूनि सुमणि हा दळला
 कीडा करितां आम्हां कालिंदीच्या जळांत आढळला ४७
 कुळनाम सांग ऐसें अभयद फणिपाल तक्षक विचारी
 त्यातें स्ववृत्त मोक्षिक जैसें हंसासि दक्ष कधि चोरी ४८
 पुण्यश्लोक निषध-पति नळ तत्कृत इंद्रसेन या नावें
 तत्कृत चंद्रांगद नी त्यांहीं धर्म तसेंचि मानावें ४९
 कीडा करितां झालों यमुना-नीरांत मन्न परि साचें
 आलें धन्यख तुझें देणें लोहासि जेथिं परिसाचें ५०
 पुसिलें मदुत्त मज श्रवणहि तें सांग तो स्वयें केले
 झालों धन्यचि दुःख न कोणाचें महदनुघहें गेले ५१
 त्या सूक्तें धैर्यगुणे होवुनि परम प्रसन्न तो डोले
 तक्षक आराध्य पुसे चंद्रांगद तेधवां असें बोले ५२
 नागेंद्रा महंशीं आराध्य श्रीसदाशिव स्वामी
 वा मी बहु काय बघों जिह्वा प्रभुच्याचि रंगली नाहीं ५३
 तक्षक म्हणे सुकुलजा जाणसि पर शैब तत्व तूं धन्य
 झालों प्रसन्न पाहुनि तुज तुजसम नर न देखिला अन्य ५४
 रबिसम मणि या लोकीं मणि-कांचन-मंदिरें सुधावापी
 येथें हे कल्पद्रुम सुहृती येथें वसे नसे पापी ५५
 येथें मृत्यु-भय नसे रोग-जरा-स्पर्श या नसे लोकीं

यथे स्त्रिया सुरुचिरा नबुडे स्वप्रीहिवास्थकीं शोकीं ५६
 या रहमय-स्थानी भोगिन सरुवभोग जेधिं देव रहा
 झालों परम तव सरवा जाण बाचीचा सभाग्य देवर हा ५७
 वृपसुत म्हणे अहींद्रा शिव-भक्ता बंराजा वधू आहे
 साहे विरहा नसती कांत-रहित विश्व शून्य कीं पाहे ५८
 प्रिय एकचि मी झालों प्राणादि पदार्थ नावडे इतर
 समजुनि मृत पुत्र कसे मजवांचुनि वांचतील ते पितर ५९
 ठेउनि माथां सदया फिरवुनि करपद्य पाठिवर हा या
 लोकाहुनि नरलोकीं आपांचे प्राण पाठिव रहाया ६०
 द्रवला तक्षक आज्ञा करि सत्कारावयास कन्यातें
 त्याचें पूजन केले स्वर्गीजें प्राप्त होय धन्या तें ६१
 न्हाणुनि सागरु रागें चर्चुनि कल्पद्रुमोद्भवे सरसें
 अने सुवृस केला त्या अहिपुर होय विष्णुचें पुरसें ६२
 उत्तम बस्यें उत्तम रत्नाऽलंकार यास दे हातें
 तक्षक लक्ष-कवि-स्तुत तो शोभवि शिवचिदास देहातें
 कामग तुरंग देवर-बस्त्राचा राशि अष्ट मणिभार
 वाहक-रक्षक संगें एक फणिकुमार चतुर जो फार ६३
 स्मरतां भेटेन असा घर देवुनि दे निरोप मग यातें
 नमुनि निधे चंद्रांगद यज्ञ मिरवी शंभुभक्तिन गया तें ६४
 यमुना-जळांत जेथें झाला होता निमग्न तो बीर
 चंद्रांगद तेथूनचि बाहेर निघोनि पावला तीर ६५
 हय फेरित होता जो तों घेवुनियां समागमें आली
 तीवर्षिनीं स्नाना - करितां सीमंतिनी सती आली ६७
 सीमंतिनी अकस्मात् दिव्याऽलंकार-गंध-धर पाहे
 राहे चक्रित म्हणे हा कोण परम रुचिर पुरुषवर आहे ६८

ओळखिली नळ-पौत्रें जरिही सौभाग्य-भूषणें हीना
 ती नाथापरि नेणें अतिरोदन-मंद-दृक्-प्रभा-हीना ६९
 सीमंतिनी निकट तो येळनि हरिबंरुनि उतरला पुलिनीं
 बसुनि जवळ बसवितिला सचकित होऊनि पाहिला सुखिनीं
 तीस पुसे कोणाची स्त्री कन्या नाम काय शोकाचें
 लक्षण बाळपणीं कां हें गरळचि होय आस-लोकाचें ७१
 ऐसें स्नेहें पुसतां साश्रुमुखी लाजली कथायाला
 सांगे नकरुनि बिस्तर सुमति तिची प्रियसरवी कथायाला
 दुःख तिचें श्वशुराचें केवळ दुःसह अदोष आयकवी
 न उरायाचें जरि तें तरि तेव्हां तो म्हणेचि हाय कवी ७३
 आयकिलें दिव-पूजा-व्रत नत्यजिलें असें तिचें उक्त
 चिंतांत मृत्युपाशा-पासुनि केले इणें म्हणे मुक्त ७४
 सीमंतिनी म्हणे प्रिय-दर्शन तूं कोण मनुज कीं देही
 स्मर मज गमसी साधो पुरुषवरा पूर्वदृष्ट हा स्नेही ७५
 इतुकें बोलोनि सुचिर शोकार्ता राजनंदिनी रडली
 सांवरिली सखियांनीं मोहभरें सुतनु जेधवां पडली ७६
 सांखन अतिनिपुणपणें करुनि म्हणे नवद सर्वदा साहें
 पुससी कोण म्हणुनि जरि तरि कामग सिद्ध देव मी आहे ७७
 कर धरुनि बळें ओटी तो पाणियट्टण-शंकिता झाली
 ल्याली रोमांचातें हस्त-स्पर्शामृतें सती धाली ७८
 फणीं सांगे त्वत्पति चंद्रांगद देखिला सखा मम तो
 गतकांति त्वद्विरहें रात्रि-बियोगें शशी तसा गमता ७९
 भेटेल क्षिप्र तुला तेणें तव उग्र दुःख आठविलें
 देवि तुजकडे मातें त्वत्ताप-निवारणार्थ पाठविलें ८०
 येथें संदेह तुवां न धरावा सत्य हें न पथकरितां

लटिकें सति श्री-शिव-चरणाचाही पहा शक्य करितों ८१
 तों वरि न प्रकटावें महाभय ननीं व तू असों दे हें
 विश्वांत यशोरूपें कोटुभि आम्हां तुम्हीं बसों देहें ८२
 वाक्य सुधावर्षाहूनि समधिक सीमंतिनीस तें वाटे
 आटे शोक समग्र ब्रम्हांडीं हर्ष तक्षणीं दाटे ८३
 बारंवार प्रेमें पाहे चंद्रांगदाकट्टेचि सती
 तीस तसि पूर्वदृष्टें सिद्ध शरीरांत लक्षणें दिसती ८४
 वच तेंचि वर्ण तोचि स्वरतोची सुरतिही पहाण्याची
 हाचि तिला स्वपति बने जाणे नति परिभिता शहाण्याची ८५
 स्वमनांत म्हणे माझे या नररलीच लागलें चक्षू
 मज वाटतसे प्रेमें सादर ऐसेंचि यास हें लक्षू ८६
 धरुनि स्वरूप आला परलोकाहूनि काय हा कांत
 परि दुर्भंगेसि ऐसा झालाच कधीं नसेल शोकांत ८७
 स्वप्न नव्हे भ्रमहि नव्हे गंधर्वादिक असेल हा धूर्त
 आला मज ताराया मैत्रेयीचा प्रसाद कीं मूर्त ८८
 तो सत्य काय बदला द्विजजातक-लक्षण-ज्ञ जो पहिला
 नकळे प्रभु-चरित करी लीलेनें रत्नहार तो अहिला ८९
 बहु बाम-बाहु-नेत्र-स्फुरणादिक विविध दिनिंदिनिं स्पष्ट
 मंगल-निमित्त दिसतें याच्या जावेचि दर्शनीं कष्ट ९०
 शंभु प्रसन्न होतां प्राप्यास असाध्य सुक्तिही नाहीं
 मग नवल काय बहु जरि अलु भयिली सुक्ति सुक्ति ही नाहीं ९१
 ऐसें बहुधा चिंतुनि सुमनि पुन्हा सुक्त-संशया झाळी
 लज्जा-भर-नम्र-सुरवी पदुनि सुश्यामाजि आलिही धाली ९२
 तों तत्कर्णस पुन्हा सांगे शोकार्ते पितर जिघाया
 जातों साध्वि तुज तुजा शीघ्रचि भेटेल कांत निववाया ९३

चापरि भेदुभिः श्लेषुभिः गेला अर्थां वसोभिः कामगर्भीं
 तोषि बहु विनोद करी अजि कां नहणो असो भिक्षा नगनी ९४
 स्वपुरोपवनीं उतरे चंद्रांगद नत्र करावया द्वेषी
 त्या नाग कुमारावें कळवाया स्वप्रताप तो ज्ञेयी ९५
 फणियुत्र म्हणे जोडा कर आधीं इंद्रसेन नृप सोडा
 आला चंद्रांगद या विनवा अपराध हा नव्हे थोडा ९६
 यमुनेमाजि बुडाला तो आला तक्षकालचा हून
 हा शिवभक्त म्हणान क्षम संहृति-दक्ष काल चाहून ९७
 चंद्रांगद आला हें कळवी फणियुत्र इंद्रसेनातें
 जे नातें सांबपदीं लाविति त्यां काय काय देना तें ९८
 बहु साधु साधु बदले भ्याले जरि परम दुष्टही अरिते
 न रिते पडतील कसे शिव-भक्त-स्वापहार जे करिते ९९
 पौर प्रधान गेले सपुरोहित उपवनासि आणाया
 चंद्रांगदासि भेटति निज-शोकद्रुम समूल खाणाया १००
 सत्कारुनि हर्षभरें बहुतवि विनवीत जलधिर्षसनेत्या
 तो चंद्रांगद नगरीं जाणों धृतमूर्ति अमृतरस नेला १०१
 बहु इंद्रसेन हर्षे नशके तनयासि ओळखावाला
 मायहि जीस उरक्षत जाया लागे न बोळ खायाला १०२
 राजा म्हणे सुनेच्या सुहृतें तरलों नसे दुजा हेतू
 जें भव्य सोमवार-व्रत तें या शोकसागरीं सेतू १०३
 हें वार्तामृत धाडी त्याला होता करून आ व्याही
 जो रूप चित्रवर्मा मानी स्वाधिक न तस आव्याही १०४
 सीमंतिनी-पिता दे स्वसभालंकारराशि जासूदा
 स्वमुखें म्हणे मम-कनक पावांतवि वाढयासि जा सूदा १०५

१ स्व-पुर-उपवन-आपल्या पराजबडी लबा गेंन. २ क्षमर्थ. ३ सं
 हारदक्ष. ४ पृथ्वीला. ५ पागरी नउकीं इत्यादि भाजण्याला
 रीं जी भटी लावितात त्यालाहि. ६ सें पाक्या. + मनास वाढेलति
 कडे जाणारा.

सर्वहि ककबिजन तथा वर्षुनि निःसीमउद्वास वदे
 कोणी म्हणति प्रकटुनि आनंदअसाभि शुद्ध वासव दे १०६
 मातांचा सखियांचा पुरबनितांचा प्रमोद-अर्णव तो
 मग त्या राजसुतेचा मजऐशा कविस काय वर्षवतो १०७
 सीमंतिनीस लापिति कुंकुम घाली प्रियालि नथ नाकीं
 कोणी बेणी कज्जल गाती देवर्षि चित्ररथ नाकीं १०८
 तो नृपति चित्रवर्मा स्वपुरातें आणवुनि तथा धन्या
 चंद्रांगदासि देना झाला विधिनें महोत्सवें कन्या १०९
 चंद्रांगदें सवस्वें देव-दुम-पुष्प-भूषणें भव्यें
 अस्त्रनें बहुवर्णें नानाश्चर्यप्रदें सदां भव्यें ११०
 रत्नाऽलंकार-शतें तक्षक-दत्तें स्वयेंचि शोभविली
 दधिना महांगरागें दशयोजनगेंहि फार लोभविली १११
 दे भूप चित्रवर्मा जाया स्वपुरा सदार आज्ञा त्या
 निववुनि सर्वासि निघे प्रेमें बंदुनि पुसोनियां ज्ञात्या ११२
 पुत्रासि राज्य देउनि गिरिशतें इंद्रसेन तो भावें
 मुक्त भजुनि होय प्रभु-भजनें विश्वांत सुयश शोभावें ११३
 अष्ट सुत प्रसवे सुरव भोगी सीमंतिनी अशुतवर्षे
 शिवलोकीं जाय भजुनि पतिसह परमेश्वरासि बहुहर्षे ११४
 लिहिली कथा यथामति हे श्रीरामात्मजें अघ सराया
 अत्युच्चपदापासुनि गातां जनही कधीं न घसराया ११५

अध्याय ९.

श्री-शिव-कीर्त्यमृत-रसीं वाढया सर्वदा रुचि तगाया
 बहु हाहि सोमवार-व्रत-महिमा कबिजना उचित गाया १

१ मर्यादारहितउत्सवास. २ प्रियसखी. ३ स्वर्गी. ४ सर्वदाक-
 त्यागदायकें.

होते विदर्भदेशीं सारस्वत वेदमित्र या भावें
 ज्यां श्रुति-शास्त्र-ज्ञानें बहु धन्य असें सभेसंत वानावें २
 ते परम सखे दोषे झाले दोषांसि आत्मभव दोन
 हेहि सखे प्रकटिति-गुण वृत्तेंचि मुखें स्वरूप न वदोन ३
 श्रुतिमित्र-सुत सुमेधा सारस्वत-पुत्र सामवान् सुकवी
 षोडशवर्षांचे परि वेदीं शास्त्रीं न पर जयां सुकवी ४
 बदले तात त्यांतें सुखवृनि विदर्भ-राज चिन्तातें
 जा स्वविवाहा करिता संपादा तूर्ण पूर्ण-विन्तातें ५
 तातातें वंदुनि ते वित्तार्थी त्या विदर्भ-भूषातें
 जाउनि भेटति दोषे ते पाथीं पांथ जेविं कूपातें ६
 तोषउनि स्वगुणांहीं धन नाहीं संग्रहीं विवाहातें
 स्वाशय दाधिति शब्दे अर्थजसा भरुनिचां दिवा हातें ७
 स्मित करुनि वदे राजा जाणावें लोक-तत्व या भावें
 बुधहो कथितों एका युक्ति जिणें विन्न विपुल लाभावें
 एकें वेष धरावा स्त्रीचा होऊनि दंपती जावें
 सीमंतिनी करितसे मिथुनार्चा सोमवासरीं भावें ८
 निषधेश्वर चंद्रांगद त्याची सीमंतिनी भली भार्या
 करिती दंपत्यर्चन रत्नालंकार वाहती आर्या १०
 विप्र म्हणति अनुचित हें श्रुद्धांसचि सेव्य नृपतिचें सद्य
 कुष्टजसें रूपातें प्रकटुनि दूषील सद्यशा छेद्य ११
 भय-पाप-बैर-निंदा-पात्र छेद्यं प्रवर्ततां होतो
 जो धूर्त-श्लाघ्य कुपथ कुलजा होईल मान्यकां हो तो १२
 भूप म्हणे देव पितर गुरु पृथ्वीपति समर्थ हे चवघे
 लोकीं अलंघ्य-शासन भय देती उक्त न करितां अवघे १३
 अविलंबित कथित करा प्राप्त असे अन्यथा भय व्यक्त

शुभ अशुभहि ऐकावें आम्हीं राजे प्रजा तुम्हीं भक्त १४
 या नृप बचनें झाले ते साधुस मान्य बाल-कवि थाला
 म्हणती आबश्यक कीं सत्यचि सम भूमि पालक विद्याला १५
 स्त्रीवेष भूप दे जो सारस्वत-पुत्र सामवान् चाते
 स्तन केश करी वृद्धिम लावी कज्जलहि वृद्ध मान्यातें १६
 द्विजसुत सुंदर होता स्त्रीवेष दिला विचक्षणें भूपें
 प्रौढांगनाहि त्याच्या त्या भव्यें मोह पावत्या रूपें १७
 या मजकडेचि आधीं ऐसें सिकबुनि विदर्भ-भूपानें
 सीमंतिनीकडे ते पाठविले दंपती-स्वरूपानें १८
 होयिल तें ह्ये ऐसें चिंतुनि ते निषधपति-पुरा गेले
 यापरि विदर्भपतिनें वरा विधिनें विप्रसुत सुकवि केले १९
 सस्त्रीक ब्राह्मणजे त्यांसह शिरले नृपालयीं क्षिप्र
 सीमंतिनी समचीं सदिधिनें सोमवासरीं विप्र २०
 बहु मैहुणें खरीं जीं त्यांतचि ते दंपति स्वयें पाहे
 स्मित करुनि सांब शिव या भावें शिर तसदांबुजीं वाहे २१
 त्या मिथुनीं आवाहन सांबशिवाचें करुनिथां भावें
 पूजन विध्युक्त करी जें बहु अद्यापि साधुनीं गावें २२
 विप्रीं करी शिवाचें आवाहन पूजनीं तसेंचि सती
 त्यांच्या स्त्रींत शिवेचें तद्रूपचि तीस दंपती दिसती २३
 पूजन करितां प्रभें सहस्रें भूषणेंहि लेबविलीं
 मिथुनें कांचन-पात्रीं विविधानें ओगळुनि जेबविलीं २४
 तांबूल दक्षिणा मग देउनि करुनि प्रदक्षिणा नमुनी
 धुनें बिसर्जिलीं तीं गेलीं तः रमुनी २५
 या सामवान् स्त्री राज्ञी जेथें शिवे आर्वाही
 आवाहनीं शिवातें तरि होती दिव्य पुरुष आवाही २६

१ देवानें. २ बाढल ३ विधवास्थियाहि. † आवाहन करी ‡ दं-
 पत्ये. + प्रसवला C बाप इत्यादि.

- पूर्व पुरुषपण विमरे तो मत्य स्त्रीच आपणा समजे
संगार्थ सुमेध्यासीं भार्गवनामा करी बहुत गमजे २७
- यापरि बोले नाथा कामार्ता बहु तब प्रिया हे मी
तव-अधराऽमृत-पानें वांचेनचि वृद्धि बहु असो प्रेमी २८
- पत्न्या रहा पहा वन रम्य करीं यांत मजसह कीडा
एकांती दयितेसीं रमति सुखें दयित सोडुनि श्रीडा २९
- हें ऐकोनि सुमेधा चिन्तांत म्हणे विनोद ऐसा या
कीं रुचला योग्य नहे हा परिहास-स्थळीं हि बेसाया ३०
- अश्रुत पूर्व सुमेधा श्रवण करुनि तो पर्यां उभा राहे
पाहे तों सारस्वत-पुत्र स्त्री स्पष्ट जाहला आहे ३१
- विस्मय पावोनि पुसे रूप-गुणाहीं अपूर्वसा मिया
दिससी बद्दी वाणी मद-विकळा कामिनी तशा चित्रा ३२
- तूं सामवान् मम सरवा पंडित बद्दी असें कसें भलतें
माझ्या हृदयांत तुझें बहुतचि हें आजि बोलणें सलतें ३३
- तीं बोले पुरुष नव्हे सामवती स्त्री रतिप्रदा आहे
संशय असेल तरि तूं माझीं आंगें प्रिया स्वयें पाहें ३४
- ऐकुनि असें अष्टत्रिम-केश-स्तन-जघन-शोभनी पाहे
वाहे विकार पळ परि साधु सुमेधा स्वसत्यशीं राहे ३५
- सामवती त्यामि म्हणे गेला कीं संशय प्रभो बद्द या
स्वस्तीतें रमिव शमिष कामज्वर बरवतीं प्रियां सदया ३६
- पुनरपि म्हणे सुमेधा मोडिसि शीतीस जेविं मन्त महा
मर्चदिसि बुडवितां म्हणनात कुलीन साधु सत्तम हो ३७
- आम्हीं शास्त्र-निपुण कीं वदतोसि असा कसा महादोषा
रे समज आपणातें आपण कीं पुरुषबुध न तूं योपा ३८
- न धरवा अपथ असा साधूंच्या नायकोन हाकेला

आम्हीं स्वयंभि होउनि धूर्त-वृषा वश अनर्थ हा केला ३९
 सद्गुण-मंडित पंडित- बहुमत होतासि नाकपाळाला
 ऐशाहि तुज्या आला निघ स्त्रीभाव हा कपाळाला ४०
 त्यजुनि पथ बनीं शिरतां सांपडतो स्पष्ट हा देवा रवानो
 कीं व्याघ्रादिक पावे कीं कंटक-बिडू-पाद वारवा तो ४१
 धरुनि विवेक स्वगृहा तूं चाल उगाचि न धरितां ताप
 देव-द्विज-प्रसादें जाचिल धिळ्यासि हें तुझें पाप ४२
 अथवा विधिच्या योगें होउनि जरि राहसील तूं नारी
 तरि मायाबल मोठें त्या राजीचा प्रभावही भारी ४३
 बहुबारी परित्यातें ती आळिंगुनि बळेंचि मुख चुंबी
 मानी मनीं सुमेधा असृत-लतासी तथापि कटुतुंबी ४४
 ऐसें धर्षण केळें तरि न सुमेधा सुधीर तो चळला
 कळला अनर्थ भारी न तिला रंभेसि शुकतसा वळला ४५
 यलें गृहासि पेषुनि गेल्ला नूतन वधू सुमेधा ती
 वृद्धीं म्हणे तव-यशें सुब्राम्हण वत्सले उमे धाती ४६
 नसुनि सुमेधा ताता तात-सरया सर्ववृत्त आयकवी
 ससुत विदर्भपतिकडे ते गेले क्रीध-तप्त-काय कवी ४७
 सारस्वत विप्र म्हणे राया ब्रह्मात कार्य कां गमला
 एकचि सुत तद्रति हे मज नसुचे तूं विचार सांग मला ४८
 खन्बें पुत्राचें झालें श्लाघ्यहि वपु अपाकाश
 राजा म्हणे लघ्वि सरा हाहा होतां अपुत्र पाकाश ४९
 राजा स्वरूप जातां
 परहितचि किमपि नकळे स्वहितचि कैसें तुला सकळ कळतें ५०
 एकचि पुत्र तज्जाची गति हे मत्सम दुजा नसे कष्टी
 वैदर्भा अंधाची मोटावी काय डोळसें वष्टी ५१

ब्राम्हण-सुभ-विनाशे	कडकडला भूप संकटीं पडला	
घडला अपराध म्हणे	अथवाचा डाग आपणा जडला	५२
सीमंतिनि-प्रभावे	भूप परम-विस्वयासि तो पावे	
मेळवि महर्षिज्याहीं	सद्वर शरणागतासि ओपावे	५३
पूजुनि नमुनि नृप म्हणे	पदर पसरितों महर्षिहो तारा	
वारा या सारस्वत-	पुत्राचें स्त्रीत्व मज तुम्हीं वारा	५४
ते वदले शिवदुर्गा	तभक्तहि अति समर्थ वाराया	
यांच्या संकल्पाते	क्षम कोण त्रिभुवनांत वाराया	५५
मग नरवरे प्रयत्ने	सुमुनि भरद्वाज नमुनि आणविला	
त्याला प्राथुनि तेणें	आपण केला अनर्थ जाणविला	५६
द्रुनि भरद्वाज महा-	मुनि सिकवी संकटांत सारा धी-	
त्या सात्मज-विप्रासह	नृप भावे भगवतीस आराधी	५७
ध्यान-जपार्चन-नमन-	स्तवन-रत ल्यजुनि भुक्ति तो भावे	
नृप तोषवी त्रिरात्र	श्रीदुर्गेतें म्हणे मला पावे	५८
तीव्र-नियम-संतुष्टा	शशि-कोटि-सम-प्रभ स्वरूप नृपा	
दावी श्रीजगदंबा	शरणागतबत्सला करुनि हृषा	५९
दर्शन देवुनि देवी	त्यासि म्हणे पसरितोसि पदराज्या	
हृदयी धरुनि मजपुढें	त्या आत्मसमीहितासि वद राजा	६०
स्तवुनि नमुनि भूप म्हणे	भगवति भवसागरांत तारावे	
सारावे अपयश या	विप्रसुताचें वधुत्व वारावे	६१
जगदीश्वरी म्हणे मम-	भक्तांहीं कर्मजें नृपा केले	
तें अन्यथा कराया	शक्य नव्हे वर्ष-लक्ष जरि गेले	६२
ममभक्ताचें केले	कर्मजगीं मोडिलें कधीं नाहीं	
आतां काय करावे	या आम्हीं भक्तवागेधीनाहीं	६३
भूप म्हणे एकात्मज	हा दिज झालाचि नष्ट-संतान	

विश्वेश्वरि तुज नमिता बाधे कोणाहि कष्ट संता न	६४
झाला अपुत्र देवें देवि कसा स्वर्ग यासि साधेल	
या नष्ट-संतति-मुनिस संसारीं ताप नित्य बाधेल	६५
बर्णिति वेद मुनि तुतें वरदे परदेवते सदा धारे	
शरणागतासि म्हणती त्यखर-पदें सुखें सदा धारे	६६
देवी म्हणे असादें माझ्या होइल सुपुत्र या एक	
निबधिल बटु तो राया दवदहनार्ता जसा कृधा-सेक	६७
हे याची सामवती कन्याद्याची सुखें सुमं धातें	
बुध भजनि सद्गुणांतें जेविं स्त्री लाधल्या कर्म धातें	६८
ऐसी करुनि आज्ञा झाली अंतर्हिता भगानी ती	
भक्त-यज्ञ करावें हे पहिलीच जिची नव्हे नवी नीती	६९
सविधि सुमध्यासि दिक्षा सामवती बहुकरवें निवालिहि ती	
ज्ञातें म्हणति कपाळी पहिलें सोडुनि नवें शिवा लिहिती	७०
सारस्वतासि आज्ञा सद्गुण संपन्न पुत्र सज्जन हो	
या शिष्य भक्त-यज्ञामृत पारावारीं सदेव मज्जन हो	७१
रामात्मजें मयूरें लिहिली हे सत्कथा यथा बुद्धी	
जी सेविली कमीतरि देती श्रीजान्हवी तसी शुद्धी	७२

अध्याय १०

श्रीमत्-सांख्य-शिवाचें तद्भक्तांचेहि चरित सेव्य जना
हें अमृत-स्ववत्याही ताप हरुनि तुच्छ करितसे व्यजना १
होता अवतिदेशीं ब्राम्हण नामें करुनि मंदर तो
त्या तद्देव म्हणे हा विषयांतें प्रेम धरुनि मंदर रतो २
सर्व स्वधर्म सोडुनि तो वेद्यापिंगलेसि हो रमला

क्वमला मंदर गणिका- गेहीं अलि सौरमां तसा गमला ३
 अति सदय ऋषभनामा शिवयोगी सहज मंदिरा आला
 झाला प्रसुदित मंदर पूजी गणिकासह स्वयें त्याका ४
 परमाभुत योगिचरण सन्मणि करणार भिंगळा ला हे
 पूजुनि सुदुत विपुल तो द्विज मंदर तीहि पिंगला ला हे ५
 निज-चरण-रजें लज्जित बहु चिंतास्पर्षापूर्वमणि केला
 ऋषभें राधि वसुनि शुधि विप्राला करुनि त्याहि गणिकेला ६
 त्याउपरि आसु सरतां ब्राम्हण वेद्याहि पावली मरण
 परिसा मंदर केसा तरला पूजुनि सापुचे चरण ७
 होता दशार्ण भूपति तो नामें बज्रबाहु तज्जाया
 सुमति तिच्या गर्भाये कर्म असुरवीं सुरवींहि मज्जाया ८
 त्या सुमतिस सबतीनीं न धरुनि कपा दिलें विष मराया
 कर्म नकळे प्रियहितें जें बहु संपादिलें विषम राया ९
 ती घोरहि विष भक्षुनि महिषी मेली न देवयोगानें
 परि पावे मरणाहुनि अति दुःसह दुःख विषज-शेगानें १०
 कष्टें पुन प्रसवे ज्येष्ठस्त्री वज्रबाहुची काळीं
 विषयोभें व्रण झाले देहीं तैसेचि त्या तिच्या बाळीं ११
 राधिदिवस बाळरडे ती सुमतिहि उग्र दुःख साहेना
 राहेना क्षण पीडा वैद्यशतहि यदा उपाय पाहेना १२
 राजा म्हणे नवांचति नमरतिही राधिदिवस आरडती
 न निजेंदेती कोणा स्त्री-शिशुहुनि बहु म्हणोनि हारडती
 मज दुःख पाहवेना आरडणें क्षणहि हें न हावेना
 सदानांत राहवेना उद्देगें राज्यभर बहावेना १४
 मी या प्रजावनार्थचि केवल पादपसमान सत्य जितों
 अस्वस्थ नहोनां स्त्री-सुत कठिन करुनि मानस त्यजितों

१ सूता बाहोनि रथीं टोक बनीं मज सुचेचि न पराधी
 रथी-पुत्र-त्यागास्तप धर्मज्ञ सुरखें म्हणोत अपराधी १६
 भर्त्याच्या आज्ञेनें त्यजिली ती सासजा बनीं सुते
 भूतें कर्मन साहे कांपें वदलींच हा असीं भूतें १७
 त्या राजरथीचें तें दुःख सुदारुण वदेल काय कधी
 नाचक विप्रांचा जो शौनक त्या कठिण सूत आचकवी १८
 व्याघ्र-वृक व्यालाला पाहुनि भ्याली पिशाच आरडली
 निज-पूर्वकर्म-निंदुनि मूर्छित पडली म्हणोनि हा रडली १९
 झाली क्षुधा-तृषार्ता क्षतचरणा अश्रुनीं सती न्हाली
 आली कां न वृति म्हणे माता मज पापिणीस कां व्याली २०
 भ्रमतां भ्रमतां पावे पद्माकर-वैश्यराज नगरातें
 तद्दासीनें कथिलें जें राजकलत्र भाजन गर्श तें २१
 वैश्य बरें वृत्त पुस्तनि तोषविली कन्यका जसी तातें
 बाल्मीकि वैश्य सम परि हे पावे दुःख जें न सीता तें २२
 त्या वैश्य-गृहां नृपसूत सारुनि भोगें कृता अषा मेला
 भोगवितां कर्माचें फल सदचहि विधि कधीं न घांमेला २३
 सुत-शोकें राज्ञीच्या झाला अत्यंत भर विलापाला
 पतिस म्हणे अजि मज कां विष वल्लींचा न भरविला पाला
 पुत्रासि म्हणे खांदी परदेशीं टाकिली कसी बा हे
 आहे युक्तचि तुज हें पुत्र पित्याच्याचि रीतितें बाहे २४
 तोचि ऋषभ शिवयोगी तारया शोक-सागरीं आला
 त्याला तो वैश्येश्वर शिव समजुनि सविधि पूजिता झाला
 सुमनिसमीप प्रभु तो बैसोनि करि स्वयें तिला बोध
 जेणें भ्रम नटिकाया लागावा आत्मवस्तुचा शोध २७
 बल्ले सल्लेव्य तुज ज्ञानाघृत ओपितों भ्रमीं नटिकें

१ हे सारध्या. २ मरण. ३ राजरथी. ४ विषा. ५ दैव. ६ इवला.
 + व्रणयुक्तचरणजीचेअसी.

ब्रह्मोत्तरखंड.

४४

एकत्रिंशत्त आत्मा जन्म मरण देह जाण हें लटिकें २८
 अध्यात्मरूप ओखद तोखद तो खदखदं हसायाला
 देताझाला योगी स्वस्थ प्रलयोतही वसायाला २९
 परि ती सुमति म्हणे वा सत्य वदसि सत्सभामत स्वामी
 रोगार्ता शोकार्ता स्त्री कीं केवळ जडा गतस्वा मी ३०
 पतिनें त्रिजिली लुगणा म्हणवुनि मी नकरितांहि अत्याग
 पुत्रें सोडविलें वा माझा तुज योग्य होय अत्याग ३१
 द्रवला श्रीशिवयोगी भस्म लव सृताभिकाननीं घाली
 तत्काल तत्प्रभावं गेली ती फिरुनि चेतना आली ३२
 तो सृत बालक भस्में श्रीशिवमंत्राभिमंत्रितें झाला
 सेवा घडली होती पूर्वीं या ऋषभयोगिनीं ज्याला ३३
 नेत्रें उघडुनि सहसा पाहे आशाबया शिशु सत्य
 पाहुनि विस्मित झाला वैश्वेश्वर जन तसाचि जो अन्य ३४
 बाळातें आलिंगुनि राज्ञी आनंदली म्हणे धन्या
 अन्या मत्सम नाहीं बापाखां तारिली भली कन्या ३५
 पुनरपि भस्म सुमतिच्या तत्पुत्रान्या तनूशि तो लावी
 दिव्य तनु पळांत करी देवीसीं जी विशंक तोलावी ३६
 जें दिव्यसुख शचीचें त्याहुनि सुख अधिक शतगुणें लाहे
 ऋषभान्वे पाय धरी प्रत्युपकृतितें न ती सती पाहे ३७
 ऋषभ सुमतिनें उठवुनि आश्यासन करुनियां म्हणे हर्षे
 वल्ले वांचसिल सुरवे न जरा स्पशेलि शाश्वतें वर्षे ३८
 बिभीं विख्यात तुझा होइल भद्राशुनाम हा तनय
 जे शत्रु तथाकरवीं सति याचा जोडवील हात नय ३९
 हा निज-राज्यातें तव-हृदय कराद्यासि थंड पावेल
 पावे जैसा सैकें लाहुनि बहु वृद्धि मंडपा वेल ४०

१ इत्यरहिता. २ रोगघस्ता. ३ अति-आग-अतिअपराध. ४ सृत-
 भर्षक.-आनन-मैलेल्याबालकाच्यासुरवीं ५ उदकसिंचनें. ६ वांचल.

सद्गुरु-हृत्पदवीं जो होय प्राप्तविद्य हा तनुय
 याचिपुशं वस वस्त्रे पद्माकर वैश्यवर न होतनुय ४१
 वांचवुनि भस्मवीर्ये चापरि तो ऋषभदेव दोषांतें
 तेषुनि पुसेनि त्यातें जाय करुनियां यज्ञा अमोघातें ४२
 लिहिली कथा यथामति श्रीरामसुतें नमूनि साधूतें
 कवि म्हणति सुपदजें या वर्षुनि शिव शिवजनासि साधू तें ४३

अध्याय ११

चंद्रांगद-नरपतिची पत्नी सीमंतिनी तिची कन्या
 जी विंगलाभिधाना झाली ती कीर्तिमालिनी धन्या १
 भद्रायु राजनंदन वादे वैश्येश्वराचिया गेहीं
 सितपक्षीं चंद्रजसा सद्गुण-गणही तथाचिया देहीं २
 भद्रायुचा सरखा जो वैश्याधिप-पुत्र सुनयनामा तो
 तद्रूप-मधु म्हणे मज सेवुनि रंभादि-सुनयना मातो ३
 भद्रायु सुनय दोषे वैश्यवराचे बहिःश्वर प्राण
 राजरुही धोत्री बहु करि तेव्हां योग्य तत्परिचाण ४
 ते रत्न-कनक-मंडन-मंडित दोषे कुमार नवसाचे
 जोंजों बाढति तोंतों वैश्यपतिमनीं प्रमोद नव सांचे ५
 भद्रायुचें उपनयन विनवुनि विप्रांसि वैश्य तो करवी
 स्वसुताचेंहि मग करी त्या पद्मा होय सुमति तो फेरवी ६
 विनयान्वित गुरु-सेवा-सादर विद्या कळा सुखें शिकले
 पिके लेश्विले सकलगुण सत्कविनीं आनवृक्ष ते पिकले ७
 शिवयोगी सोळाव्या वर्षी ये नृपसुता पद्माचाला
 तच्चरणं शिर वाहे राजी पुत्रासि कथि बहाचाला ८

त्या माता-पुत्रांहीं शिष्ययोगी पूजिला सराशिवसा
 बहु धन्य मानिलें हो प्राणप्रद-गुरु-समागमें दिवसा ९
 मद्राद्युतं दयार्णव शिष्ययोगी ऋषभ तो पुसे यापा
 कुशल असे कीं पावत नाहीं कीं माय हे तुझी तापा १०
 शिकलासि कीं सुधिया गुरुसेवा करिसि कीं सदा भावें
 स्मरतोसि कीं मला स्व-प्राण-सरवा-गुरुसि ऐकिल्या नावें ११
 ऐसें बढतां गुरुच्या पायांवरि घातुनि स्वतनयातें
 सुमति मूणे गुरुवर्या त्वदधिक नाहींच आत्मजन यातें १२
 हा नव वत्स स्वामी प्राणप्रद तूं पिता खरा याचा
 या शिष्यातें बोधीं उपदेश तुझाधि हित करावाचा १३
 त्याजिला स्वबंधुनीं हा झाला केवळ अनाथ बाळा या
 पाळाया तूं वि क्षम याचें दुरदृष्ट दुःख टाळाया १४
 यापरि नमुनि सुमतिनें भिज-पुत्र-हितार्थ विनधिला यांगी
 सांगे सन्मार्ग तथा सुजना या श्रुतिपथासि ती थो गी १५
 वत्सा शाश्वत होय श्रुति-तज्ञ-पुराण-कथित जो धर्म
 तो सेव्य उभयलोकीं प्राणी तेणेंचि पावतो शर्म १६
 भज सन्मार्गतिं तूं देवज्ञाची करूंनकां गर्हा
 स्वर्गांहि देवहेलन नकरावें हे रिती तुला अर्हा १७
 गो-देव-गुरु-ब्राम्हण यांची तूं भक्ति सर्वकाळ धरीं
 चांडालाहि अतिथिचें पूजन मानुनि मनोत शंभु करीं १८
 त्यां सत्य न त्यजावें मानावें प्राण-संकटहि फोल
 गो-ब्राम्हण रक्षाया वत्सा केव्हां असत्यही बोल १९
 देव-द्विज-पर-वनिता परधन तैसेंचि वस्तु दुर्लभ जें
 याची तृष्णा न धरीं पुण्ययज्ञास्कर असेल तेंचि भजें २०
 जी सत्कथा सदागम सद्भूत सद्गर्भ जें सदाचरण

- बा याची नृणा धर भावें स्मर शंभुचे सदा चरण २१
 गो-विप्रातिथि-पूजन स्वाध्याय स्नान होम मंत्र जप
 पितृतर्पण देवार्चन यांतें तूं आळस त्यज्जनि जप २२
 बा कोप लोभ शठता असदाग्रह पिशुनता कुटिलभाव
 उद्वेग दंभ यत्नें सोडीं जोडीं महाजनीं ठाय २३
 तूं क्षत्रधर्मरत जरि तरि बा हिंसा करूनको स्वेर
 बहुभाषण परनिंदा वत्सा तैसंधि शुष्क जें वेर २४
 हे न तुचां बिसरावें स्त्री-घृग्या-घृत-पान यांत सदा
 अत्यासक्ति नसावी स्त्रीजित अधिनीत जे तशांत कदा २५
 सुरवसंपत्नीं मैत्री नित्य द्या दुःखितीं जनीं हि करीं
 संतोष पुण्यवंतीं बा औदासीन्य दुर्मनी न धरीं २६
 अतिपूर्व अतिक्रोध श्रम निद्रा-हार-भाषण-क्रीडा
 हे षट्पदार्थ वर्जीं होयिल यांतें न वर्जितां पीडा २७
 विद्योत्साह श्रद्धा स्मृति पुण्य रच्यानि धैर्य हें आधीं
 अनघा मन चालुनियां अतिपूर्वक षट्पदार्थ तूं साधीं २८
 सक्रोध हो अरिजनीं स्वकलत्रीं हो सकाम तूं बापा
 सुहृप सलौभहि चितीं हो स्वजनाच्या हारावया तापा २९
 हो द्वेषी पारखंडीं साधुजनीं हो सराग तूं बा गा
 दुर्मत्रीं केवल-जड-पिशुनोक्तीं बधिर हो महाभागा ३०
 नास्तिक धूर्त पतित शठ षंड कितव चपल खल जड क्रूर
 निज-कल्याणाकरितां वत्सा सोडूनि यांसि दे दूर ३१
 न करीं निज-प्रशंसा विज्ञानें गितपरा नको होवूं
 पुत्रीं धनीं कुटुंबीं बा केवल चित्त तूं नको गोवूं ३२
 जननी जनक सती स्त्री गुरु सज्जन यांचिषा वचा साधो
 विश्वास पदाहि धरीं न अविश्वासें व्यथा तुळा बाधो ३३

ब्रह्मोत्तरवेड.

५१

सावध सदां असावें संसारीं स्वहित कृत्य लक्षावें	
पुरुषार्थींचें साधन बा धनमें हें शरीर रक्षावें	३५
वत्सा भृत्याचाही तूं निजहृदयीं धरीं न विश्वास	
समज मनीं गुरु-कथित- न्यायें वडा मी करीन विश्वास	३५
निर्दोषिजे त्यांची चिन्तांत कधीं धरूनको शंका	
प्राणहि वेंचुनि रक्षीं वृद्धा बाळा सुदुर्बळा रंका	३६
वधयोग्यहि अरि येतां शरण त्यातें वधूनको जाण	
शरणागत जो त्याचे वा रक्षावधि सर्वथा प्राण	३७
बा पात्र अपात्र असो नीच महत्तम कसाहि हो पावें	
जो याचना करील स्वशिरहि हर्षें त्यासि ओपावें	३८
यत्नें कीर्तिच जोडीं वा होय परार्थ हाचि बहु धन्य	
राजे पंडित यांचें भूषण नाहींच कीर्तिहुनि अन्य	३९
सत्कीर्ति-प्रसवा श्री पुण्यहि सत्कीर्तिचेंचि वा तोक	
ज्योत्स्नेने चंद्रजसा शोभे सत्कीर्तिनेंचि हा लोक	४०
धन मेळविलें जें हय गज कांचन रत्नराशि सत्वरनें	
त्या वा अकीर्ति होनां सोडावें वृण तसेंचि सत्वर तें	४१
ताताच्या मातेच्या गुरुच्या नित्य क्षमा करीं रागा	
आंगा निजपुत्राच्या भूदेव-कृताःनयाहि तूं वा गा	४२
जेणें प्रसन्न होइल विप्र तसें तूं करीं हित त्यांचें	
हे बुडतां उद्धरिती वा गानी यश जगीं धितत यांचें	४३
आयुष्य कीर्ति यश बल पुण्य-द्रव्य प्रजोन्नति प्राज्य	
जेणें तें कर्म करीं धर्मन्यायेंचि चालतें राज्य	४४
अत्वर निद्रे सत्वर अशनीं हो शिवयशोमृतें वा धौ	
कोणालाहि न पीडीं शीघ्र पराची स्वयें हरीं वाधा	४५
बभूर्थ जन-मनोहर स्वल्पाक्षर मधुर सत्य बोलावें	

- ज्या सदाकम-अवधेण बुध-श्रोत्यावेचि शिरहि डोलावे ४६
 संपत्तींत विपत्तिंत बत्सा होवुंनको कधीं भ्रांत
 पापीं पुरु-बहुबोलीं ब्रम्हकुलीं सर्वकाल हो भीत ४७
 ज्ञाति-सुत-बंधु-मित्रीं भार्याजन-पंक्ति यांत समभावे
 वर्तवे नित्य तुषां कीं सर्वाहीं तुझेचि यश गावे ४८
 संतांचे अति-हितकर उपदेश तशाचि पुण्य-धर्म-कथा
 यातें बिसुख नहो वूं बत्सा सोवुंनकोचि अव्यपथा ४९
 ब्राह्मण-संकुल शिबमय जो तीर्थ क्षेत्र पुण्यदेश वंश
 त्यांत बसावे कीं यम-सुस्थानीचा न भीतिदेश बरा ५०
 कुलटा गणिका कामुक जेथें बहु नीचजन तत्रा स्थानीं
 राहुंनको क्षणहि कीं दुर्दशीं न प्रवर्तती ज्ञानी ५१
 एक-त्रिभुवन-पति-शिव-चरणाश्रित वूं तथापि सुर समज
 शंभु विभूति भजतया जाण ऋषभ देतसे स्व-सु-रस मज ५२
 तो वूं सदा स्थिर सदा-दक्ष विजित यांत विजित षडुर्ग
 पौर्ग-ध्यान-रत सदा अपवर्ग मिळेल मग किति स्वर्ग ५३
 यति विप्र पुण्यतरु वृष धेनु महत्सर नदी सतीरत्न
 निज-कुल-दैवत गुरुजन यांच्या नमनीं करीं सदा यत्न ५४
 आचमन करुनि शुद्ध ब्राह्मसूहतीं उठोनियां व्हावे
 भावे गुरुचरणातें नमुनि शिवातें सदा तुषां ध्यावे ५५
 विष्णु-चतुर्हरष लक्ष्मी स्कंद बिनायक उमा सती बाणी
 वाक्रादि लोकपति ऋषि-वर मेरुप्रमुख नग मनीं आपी ५६
 त्यां उदयातें येतां श्रीरविचे किरण-चरण बंदावे
 दारिद्र्य दुःख दुरित-ध्वंसें प्रार्थ-भोग मंदावे ५७
 वा गंध पुष्प फल कीं तांबूल मिय पदार्थ नव सर्व
 शीर्ष-निवेदित सेवीं बहुमानीं सकल वांछुचे पर्व ५८

ब्रह्मोत्तरखंड-

५३

स्नानजप ध्यान तप स्मृतिहोम असें घडेल जें कर्म
 सर्व शिवासि निवेदीं किंबहुना स्वापजन्यही शर्म ५९
 पर्यटण-भुक्ति-भाषण-शयन-कीडेंत सर्वदा साक्षात्
 प्रेमा शिबीं असावा हाचि महाधर्म सर्व दासाचा ६०
 रुद्राक्ष-भस्म-धारण शिव-नाम-स्मरण साधुसंग द्वा
 हे भूषविते मृणती कवि मणिमय-हार-मुकुट-अंबर वा ६१
 ऐसा तुज संक्षेपें धर्माचा संग्रह स्वयं युक्त
 कथिला अन्यपुराणा- मध्यें जो विस्तरें असे उक्त ६२

अध्याय १२

कथितों शिवकवच तुला वा जेणें सर्व ताप हर पावे
 ज्यातें देहीं धरितां विश्वाचा मायबाप हर पावे १
 भद्रायुला शिवकवच उपदेशुनि ऋषभ मुनि म्हणे बाहें
 बाहें नित्य शरीरीं शिवधर्में भद्र सर्वदा पाहें २
 ऐसें सांगुनि भगवान् दिव्य महानाद शंख दे हातें
 तैसाचि खड्गज्वाचें दर्शन करि भस्म शत्रु-देहातें ३
 अभिमंत्रुनि भस्म पुन्हा लावी भद्रायुच्या शरीरास
 द्वादशसहस्रकुंजर-शक्ति तयामाजि तो करी रास ४
 भस्में पावे तो बल ऐश्वर्य धृति स्मृति क्षणीं शोभे
 तेजें शरदक तसा त्या पाहुनि दृष्टि सुमतिची लोभे ५
 अंजलि भद्रायु करी त्यासि म्हणे ऋषभ पुत्रका परिस
 तूं जिंकिशील समरीं मृत्युसमाही महाबळा अरिस ६
 मंत्रजपें सिद्धि महा-तेजस्वी रघुराज हा हातीं
 देखतिल रिपुबळें जीं भस्मचि होतिल म्हणोनि हा हा तीं ७

यात्रांश्चाभ्या ध्वनिते जे श्रवणतुझे अराति करितील
 ते त्वजुनि आशुधाते मूर्छित पडतिल न धैर्य धरितील ८
 हे दिव्य-कडू दर-वर करितिल पर-सैन्य-घात तत्काळ
 स्वबळ स्वसहायाचें बाढधितिल शौर्यतेज तत्काळ ९
 आभ्या तेजे शोभें कर्णें द्वादश-सहस्र-हस्ति-बळें
 भस्माभ्या सामर्थ्ये अहितांचें सैन्य जिंकिसील पळें १०
 पदुर्गतेहि भयद होसिल पक्षींद्र तो जसा अहितें
 स्वपित्याचें सिंहासन पावुनि तूं पाळिसील या महितें ११
 करुनि प्रसाद यापरि सिकवी भद्रायुते ससुमतीतें
 तत्पुजित ऋषभ निघे करि सुवनें यदा पिबूनि धूमती तें १२
 छिहिलें सुयश मयूरें या हेतु सराशिवारव्य गोसावीं
 कीं सदसिक हरिजेनें स्वपर यदों बहु जगांन पोसावीं १३

अध्याय १३

भद्रायुचा पिताजो नरनाथक बज्रबाहु यानाचें
 याचें भाग्य सुकविनीं शक्राचें जेविं तेविं वानाचें १
 त्याचा शत्रु मगधपति हेमरथ प्रबळ बहु-बभ्रू-सहित
 वेदुनि लुटिताझाला सुससृष्ट दशार्णदेवा तो महित २
 नगरीतें मग वेदी तो मागध हेमरथ असें पाहे
 साहे न बज्रबाहु वृष सबळ निघे सुधनु करीं वाहे ३
 बहु मागध-दल मदीं आठउनि मनीं स्वदेश लुटिला तें
 बधिताचि धर्मयुद्धीं तेजस्वीं बज्रबाहु कुटिलानें ४
 परि वेदिला परांच्या समरीं तो बज्रबाहु सेनाहीं
 त्या रषिसमा कराया बांछिति बहु शत्रु राहुसे नाहीं ५

किंतिकांहीं बल मथिलें कोणी ह्य सूत मारिला चाप
 कोणी खंडी कोणी खड्ग-छेदी न आठवी पाप ६
 बहुतांहीं धिरथ करुनि धरुनि हरुनि तेज बांधिला दैन्य
 बहु वज्रबाहु पावे हेमरथाचें जथें फुगे सैन्य ७
 जयमनें हेमरथें अमात्य हतशेष सैन्यही कुटिलें
 पुर अंतःपुरहि तसें धर्म न कांहींच रक्षिला कुटिलें ८
 चालविला भूप रथीं घालुनि सर्वस्व हरुनि देशाला
 जन विधिच्या वाताच्या कैसा लंघील तरु निदेशाला ९
 हें नेकुनि भद्रायु क्षिप्र ह्यावरि चढे कढे कोथें
 सुनयसह निधे असिदर- कर जो परिपूर्ण गुरुकृतें बोधें १०
 भद्रायु बहु क्षोभे निःश्रीक दशार्णदेवा पाहूनी
 मागध-कटकान्त म्निरे मास्तिचि मुढे पशंसि बाहूनीं ११
 शिववर्म रक्षितांत्या परदारुणांची न ताप दे वृष्टी
 जेथिं सधैराग्यातें स्त्रीरत्नाची रसपुता वृष्टी १२
 एक नृप कधुनि समशीं भद्रायु तथापिचा रथीं चढला
 सुनय तथाचा सारथि झाला विद्याजपोनि जो पढला १३
 जैसा सिंह नृगकुलीं शत्रुकुलीं तो तसें कशी दर्पणें
 ते त्यापुढें टिकावे झडुनि सभाग्यापुढें कसें भणणें १४
 पुनरपि हेमरथाचा खवलुनि बळ-पति-समूह करि लगट
 वाटे सिंधुचि तो त्या राजसुतातें रणांत करिल गट १५
 तेव्हां कार्मुक ठेवुनि कौशांतुनि दिव्य खड्ग आकर्षी
 त्या पाहुनि अरि मेळे तें देखुनि हृष्ट होय नाकर्षी १६
 जें तेज रुद्र-नयनीं तेंचि धरी तो कराल करवाल
 जाणो हांसोनि म्हणे काय मजपुढें कराल करवाल १७
 जेजे शत्रु पहाती रणरंगीं झळकल्या तथा असितें

१ शंकडयानें. २ हेमरथें-याग्याचें विशेषण. ३ आज्ञेला. ४ शृंगारादिरसा
 नीचक. ५ म्यानादन. ६ भयंकर. ७ तुलवार. + नामविशेष ८ सारथी
 त्यासह ९ खड्ग आणि शस्त्र हाता मध्येजा-च्या असा. १० हाणादाण.

गौरीपत.

- ते हे कृष्णेश्वर मरती सर्वची जाहलीं सुर्यें प्रसितें १४
- जैसे पातंग पातुनि सहसा प्रज्वलित-बनितें मरती
परवीर मरिचि रणीं कोणीं न तथा महासितें तरती १५
- ब्रह्मसर्प शत्रुसैन्ये नाशाया दिव्य शंख वाजविला
मूर्च्छित करुनि सकल रिपु तेणें कल्यांतमेघ लाजविला २०
- अश्व-गज-परथारूढ प्रबलासि समय हरखें खचले
गरुडापुटें फणीचें शत्रूचें बल तथापुटें नचले २१
- न बधीं मृत मातुनि अरि-सैन्या मृदा निराशुधा त्यातें
पाहुनि सख बिनथिता सुनि हा व्हाया चिराशु धात्यातें २२
- तातातें लुक्त करी पौर-सचिव-दार-सहित मातातें
ससचिव-हेमरथातें धरि यश निववी कवींस गातां तें २३
- सर्वस्व स्वपित्याचें हेमरथाचें हि रत्नमात्र हरी
स्वयंश श्रवण करित तो निजजनक-पुरीं सुर्यें प्रवेश करी २४
- सचिव चमूपति पुरजन गेले होते पळोनि जे भय
चेडनि कुमार-विक्रम पाहुनि झाले महासुरवीं मय २५
- वज्रमुजादिक म्हाणती हा देव स्पष्ट पावला गावा
आन्हीं मृत बांचविले याच्या चरणींच भाव लागावा २६
- हा होय सिद्ध कोणी किंवा करुणासमुद्र हा अमर
याचें कर्म अमानुष अत्यभुतरूप होय हा समर २७
- बहुधा याची माता गौरी श्रीशंभु तात हा स्वामी
याच्या मत्मा झाल्या दश कीं अक्षोहिणी महाधामीं २८
- करुनि असें भ्रूषभवरें आत्मजनाच्या धिपत्तिचें शमन
तो भद्राशु मग करी त्या स्वपित्या वज्रबाहुतें नमन २९
- पुत्र असें नेणे परि आलिंगुनि सुट्ट म्हाविवरें शतदा
होडनि उपकारार्णव-मग्न पुसे त्यासि म्हाविवेश तदा ३०

श्रीमद्भागवत

१०
 ११
 १२
 १३
 १४
 १५
 १६
 १७
 १८
 १९
 २०
 २१
 २२
 २३
 २४
 २५
 २६
 २७
 २८
 २९
 ३०
 ३१
 ३२
 ३३
 ३४
 ३५
 ३६
 ३७
 ३८
 ३९
 ४०
 ४१
 ४२
 ४३
 ४४
 ४५
 ४६
 ४७
 ४८
 ४९
 ५०
 ५१
 ५२
 ५३
 ५४
 ५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२
 ९३
 ९४
 ९५
 ९६
 ९७
 ९८
 ९९
 १००

१ विष्णुला. २ दिग्द-अर्धव-शुभसुदोत. + वैजवाहु

- प्रेमें करि बहुपूजा जेविं वृषित पांथ तीर्थ- तोयाची ४३
एकांतीं जन्मकथा सांगे भद्राशुची तथा धन्या
कर्म अमानुष वर्णा घडलें नाहींच जें कधीं अन्या ४४
ऋषभ म्हणे समुचित हा वर दे या कीर्तिमालिनी दुहित
सुहिता कीर्ति मिळविता पावे तेसा न सुरभिचा दुहिता ४५
चंद्रांगद मान्य करी दिधली सीमंतिनी म्हणे तनचा
मन चा आज्ञ-श्रुतिला स्वामी लंघुनि करील कां अनया ४६
जो सत्याचीं कन्या-रत्नाऽर्पण-भव्यबोध तो घांस
पीयूषाचा भरवुनि जाय ऋषभमुनि पुसोनि दोघांस ४७
प्रेषुनि सचिव पुरोहित आणुनि नगरीं महोत्सवें धन्या
भद्राशुला दिडी ती निषधेंद्रें कीर्तिमालिनी कन्या ४८
मग वज्रबाहु नेला नळपौत्रें सचिवयुक्त बाहूनी
जावुनि पुदें उरासीं धरिला आजानु-दीर्घ- बाहूनीं ४९
चंद्रांगद- नृप-सदनीं वज्रभुज करी प्रवेश तो पाहे
सिंहासनीं समोरचि भद्राशु सदार बैसला आहे ५०
तातातें अबलोकुनि भद्राशु सदार ये धरी पाय
उठवी वज्रभुज म्हणे वा खत्साधुत्वं मी वदों काय ५१
ऐसें वदत प्रेमें भेटे भद्राशुला न कळल्याला
रोमांच-कंचुकातें परि वपु झांकुनि तो सकळ ल्याला ५२
नळपौत्रासि म्हणे हा सेतु विपत्सागरांत ताराचा
या वीरशिरोमणिनें मज दिधलें प्राणदान वा राया ५३
याच्या प्रसूति गतिल त्या ज्याल्या वीर अन्य ज्या माता
चंद्रांगदा तुझा हा जनकाचा तेविं धन्य जा माता ५४
कोणा वंशीचा हा सांगावा मज तुबां कुमारमणी
झाली वरदा याच्या मातेला शंभुची उमा रमणी ५५

चंद्रांगद एकान्तीं वज्रभुजातं नृणे परिस राया
 कथितं सत्यं तुज तुझा नसरावा भ्रम कधीं परिस राया ५६
 टाकविली रोगार्ता सकृता जी खां महावनीं भार्या
 ती पद्याकर-वैश्ये स्वसुतासी पाळिली गृहीं आर्था ५७
 तेथे दारुण-रोग-ग्रस्त खलुत्र पावळा मरण
 तेव्हां पूर्वभार्याचित शिबयोगी ऋषभ दारववी चरण ५८
 तेणे मृत वांचविला प्रेमें भद्रायु ठेविलें नाम
 सुमति तुझी महिषी ही केली आरोग्य-सद्गुणा धाम ५९
 द्वादशसहस्र गजबळ अहितांच्या खड्ग-दर दिले शमना
 भद्रायुच्या नव्हावा श्रम अमर-पराभवींहि लेवा मना ६०
 मथिल शिबकवच-रक्षित तवसुत भद्रायु अहित-कोटीतें
 जें गिरिर्षीं ऋषभाऽर्पित भस्माच्या दिव्य तेज पोटीं तें ६१
 हा झाला प्राप्त मळा बहुभान्ये पुण्यकीर्तिं जामाता
 न्यावा भद्रायु गृहीं खां याची सुमति सुवता माता ६२
 ऐसें सांगुनि राजा नैषध अंतर्गृहांत जी होती
 सुमति शचीसी भव्या आणवुनि तयासि दारववी तो ती ६३
 तेव्हां निजकर्मातें निंदी बहु वज्रबाहु तो लाजे
 स्वमनीं नृणे खरे ते अविवेका नृणति राहु तोला जे ६४
 आळिंगी पुत्रातें भूप भुजग जेविं चंदनाऽगातें
 कवि-ज्ञान ताप-हरखें तैसेंचि गुणाढ्य-नंदना गातें ६५
 हर्षे द्धारणपति बहु वर्षे प्रेमाश्रु रसिक सत्कृतिं
 तेविं दृढ धरी हृदयीं महिषीतें करि यथार्थ-सत्कृतिं ६६
 चंद्रांगद सचिवांसह सत्कारी वज्रबाहु-भूपातें
 तत्परिवारातें ही पूर्ण करी मेघ जेविं कृपातें ६७
 बहुनिबुनि नृणति लोकीं नमिळाला मदिवशं असा व्याही

बाटे सुविरक्तजना संपत्ति अशा सदा असाव्याही ६८
 पाहुनि आदर नवनव बहुदिन सत्संगलाभ राहुनि चे
 सात्मज सदार सस्तुष पुक्तनि निषधपतिस वज्रबाहु निषे
 आला स्वपुरास नृपति उत्सव निःसीम तसुरीं झाला
 प्याला हें सुचरित जो अमृतेंहि न शकही तसा धाला ७०
 वज्रभुज स्वर्गाते गैल्यावरि धर्मसन्धये राज्य
 भद्राय नृपाल करी संपादी गुरुवरें यश प्राज्य ७१
 शिवभक्ताची पूजा करुनि असा धन्य जाहला लोकीं
 तोकीं तात तसा शिव दासी हें चरित सज्जना घोकीं ७२
 अनुत कथा यथामति लिहिली ही रामनंदनें भावें
 शिवभक्त म्हणोत शिवा करुणाधे या स्वसेवका पावें ७३

अध्याय १४

भद्राय नृप वसंतीं रम्यवनीं कीर्तिमालिनी-सहित
 कीडाया गैला जों कृष्णभवरें भूपसंडळीं सुदिन १
 तेथे दूर व्याघ्रें कांपविलें विप्रदंपती पाहे
 ते आरडती म्हणती रक्ष नृपा व्रतधि हें तुसं आहे २
 ऐसें विप्र प्रार्थी तों व्याघ्र जाम्हणास झडपून
 धरिताझाला सहसा तळेंठ स्वाननांत दडपून ३
 हो नाथ हो महेश्वर हो शंकर हो उमेश हो कांत
 ऐसा व्याघ्रें धरितां विप्र स्त्री करि उदंड आकांत ४
 भद्राय अभय देवुनि शार्दूलीं विगिरव-वृष्टिनें सोडी
 बहुतांतुनि एकहि शर न तयाचें एक लोमही तोडी ५

ब्रह्मोत्तरखंडः.

६१

अत्युष आग्र हरी नाशकनियां जोडिलें चरा स्त्रीते,
 झटला परि रक्षाया क्षमला मद्रायु तो न राखी ते ६
 शार्दूलें स्त्री नेतां धिप्र क्षोभे मूणे कशाला हो
 धनु धरिलें जें नमूणे शरणागत-रक्षणे चरण लाहो ७
 तव दिव्य खड्ग शंख व्यर्थ द्वादशसहस्र-गज-वाक्ती.
 शिचकवचमंत्रविद्या शंखाऽस्त्रं निष्कलाधि शिवभक्ती ८
 कैसा रे क्षत्रिय तूं तुज न वनांतील बारये जंतू
 धर्मभंग न घडतां मृत्यु वरा हा नव्हे वरा मंतू ९
 करिसील काय देहा पोषुनि बुहु मांस-मेद-मज्जा या
 मज्जाचावन न करुनि वांचसि कां अपयशांत मज्जाया १०
 आर्त-त्राण-विहीना मरण बरें जीविताहुनि स्पष्ट
 इत्यादि बहु बरे द्विज पावे.मद्रायु ऐकतां कष्ट ११
 स्वमनांत मूणे झाला मत्स्योरुप-कीर्ति-नाश कीं सहसा
 शोकचि भासेन पुढें होतां लोकांत मूर्तिमन्महसा १२
 होतां दैव-धिपर्यय समयोचित धर्म जाहला नष्ट
 कष्ट ज्ञाता भंगें पावे जो तो न पन्नगें दष्ट १३
 पुण्य कराया झटतां उल्कट पातक बळें गळां पडळें
 संपद्राज्यायुःक्षय होणार तरीच हें असें घडळें १४
 आयुष्य भाग्य भोग स्त्रीपुत्र द्रव्य हे पदार्थ जसे
 दैवें पावति उदया विलयाही पावती क्षणांत तसे १५
 यास्तव अंतीं संतीं गाथा साधावयासि शुभ लोक
 या विप्रातें प्रियहि प्राण समर्पुनि करीन गतशोक १६
 ऐसा निश्चय करुनि ब्राम्हण-चरणावरि क्षितीश पडे
 प्रार्थी बहुदीनपणें तनु-मानस देवुनि मसाद घडे १७

१ यशः. २ अपराध. ३ मत्-जाया-अवन-माय्यास्त्रीचरक्षण-
 ४ बुडाया. ५ मूर्तिमत्-मह-मूर्तिमावतेजसा.

गोरुपंत-

- विप्रवरा ज्याच-हृत- स्त्रीच्या आतां शिरोनदी शिरा
 वा ससीं सकलच हो असमधीही पिता जसा तोकीं १८
- हेतो इहार्थ तुझा चित्तीं हें वाक्य सत्य जाणावें
 राज्य कलत्र कलेवर माझे खरधीन सर्व जाणावें १९
- ब्राह्मण म्हणे भिकाशी जो त्याला कार्य वा गृहीं काय
 सुदास काय पुस्तक तैसा निस्वीकं जो म्हणे हाय २०
- त्यास धनें काय चृपा नाग म्हणसि तरि असुक्तभोगा या
 हतदारा विप्रास स्वस्त्री देखस्कीर्ति हो गाया २१
- मद्रास्यु म्हणे बाहा धर्मतुझा काय उचित मागावें
 यदा जोडावें त्वां म्या ज्या कविनीं नित्य शुचितमा गावें २२
- हेतो मणिकनकाते राज्यपदाते क्वचित् स्वदेहाते
 परदार-स्पर्श-दुरित ऐसें कोणी नघे नरे हाते २३
- दे स्त्री समर्थ आहे ब्रह्मवधाद्यशिष्य पाप वाराया
 सुतपा मी ठावें मज गाधिसुता त्याहि आपवाराया २४
- उडवीन नहा पापहि सुतपें मी सर्वतापसा मान्य
 मज किति हें परदार- स्वीकारे तन्न पाप सामान्य २५
- यास्तव दे निजभार्या धर्माधर्मज्ञ कुळज तूं नर कीं
 नाहींतरि बुडसीलचि भीताचें त्राण नकरितां नरकीं २६
- भ्याला द्विजवचनें नृप कीं सत्य-अरक्षणें महादोष
 चित्तांत म्हणे पत्नी- दानधरें ब्राह्मणासि हो तोष २७
- पत्नीते पावोनि ब्राह्मण हा फार हर्ष पावेल
 आपणजळोनि जावें ज्वळनीं लोकांत कीर्ति राहेल २८
- मद्रास्यु नहीपति तो दृढतर निश्चय असा मनीं आणी
 ज्वलन प्रज्वलित करी पाणी सोडुनि दे द्विजा राणी २९
- स्नान करुनि शुचि होउनि वंदुनि विबुधेश्वरासि तो भावें

पावक उजवा वाली की आपण पाव सुगतिला भूषण १०
 कृपणाते स्मरुनि नसुनि सांभशिबध्यान धरुनि जो इह ११
 पावक केला होता त्यांत शिरायासि जाहला सिद्ध १२
 तो प्रकटे भगवान् शिब भक्ता भद्रायुते करी सुदित १३
 जेधि चकोरखगाते पूर्ण शरत्काल-चंद्रमा उदित १४
 शक्रादि लोकपाळक बहु आले नारदादि नाकर्षी १५
 चुंबक लोहासि तथा स्वजनासि शिबप्रसाद आकर्षी १६
 सुर वर्षति पुष्पाते गाती गंधर्व अप्सरा नटती १७
 भद्रायु स्तुति करिजी प्रभुने सप्रेम ऐकिली चट ती १८
 करितां स्तवन प्रकट प्रभुच्या हृदयांजुजांत होय दया १९
 ऐसें प्रसन्न होउनि बोले सेवक-मयूर-तोचद या २०
 राजा भजनें स्तवनें झालों प्ररितुष्ट मी महेश मनीं २१
 भक्त-भवाच्या सालस मञ्चरण कधींहि या नहो शमनीं २२
 भाष-परीक्षेकरितां केला छळ परि कसीं उतरलास २३
 मी भक्तास स्वपदीं करितों सुस्थिर सदा सुतरलास २४
 ब्राम्हण तो मीच नृपा हे गौरी ब्राम्हणी खरे जाण २५
 मायामय शार्दूल व्यर्थ तुझे म्हणुनि जाहले बाण २६
 मागीतली तव स्त्री राया म्या धीरता पहायाला २७
 धिर कीर्तिमालिनीची कीर्ति तुझी त्रिभुवनीं रहायाला २८
 भक्ति तुम्हां दोषांची भव्या झालों प्रसन्न वर माग २९
 परमाग प्रणताचा मी प्रभु पूर्वाभि करिन चरमाग ३०
 भद्रायु म्हणे दर्शन दिधले केला प्रसाद हाच वर ३१
 शक्राचेंहि ममचरो पावुनि परिभव म्हणेल हाच वर ३२
 मी हे राज्ञी साध्वी मम माता तात वैश्य पद्मकर ३३
 तत्सुभ सुनय याते देवा निज-पार्श्वभाग-सद्ग कर ३४

त्या कीर्तिमालिनीते प्रभु माण मूणे मनांत जें इष्ट	
जनकाते जननीते माने साभिध्य हर्षवी शिष्ट	४३
राजाते राक्षीते बरदं प्रेमं अधीन होथ मग	१
गुप्तहि कीर्ति करी कीं गातां श्रोता कधीं न हो यमग	४४
भद्राञ्च अद्युतवर्षे राज्य करुनि दे पद् स्वतनयाते	
शिवसन्निधान पावे गाती व्यासादि साधुजन याते	४५
चंद्रांगद तज्जाया देवी सीमंतिनीहि तनुजाते	
हेबुनि पद शिवलोकीं पावति पावोनि धन्यतनु ज्याते	४६
लिहिली कथा यथामति भक्तमयूरें जपोनि आर्चाहीं	
गाथी श्रवण कराथी पावाया भुक्ति मुक्ति आर्चाहीं	४७

अध्याय १५

ऋषभ-प्रभाव कथिला शिवयोगी वामदेव यानावें	
त्याचें भस्मांचेंही माहात्म्य अपार किमपि यानावें	१
आत्माराम स्फुटिस्पृह समदर्शन सुनि दयाकुल-स्वांत	
भस्मोत्कलित-विग्रह यत्कलधर जटिल भौक्ष मुक शान्त	२
साक्षात् शिवसा होता शिवयोगी वामदेव शिवशील	
यत्कीर्ति मूणे चंद्रा तत्ता लोकां किती निवधिशील	३
कौंचारण्यांत त्या- प्रति पाहे ब्रम्हरक्षस क्रूर	
धांवे भक्षाया परि नचळे योगींद्र तो महाशूर	४
भुजदंडांहीं रगडुनि शिवयोगी ब्रम्हरक्षसे धरिला	
अंगस्पर्श त्याचा तत्कालचि दोष सर्वही हरिला	५
त्या ब्रम्हरक्षसाच्या नाशी योगींद्र पाप-मोहाते	
विंतामणि भव्य करी, स्पर्शुनि तत्काल जेविं लोहाते	६

ब्रम्होत्तरखंड.

६५

जंबूतटिनीसंगें जेविं कनक होय मृत्तिका काची
 मानस-यासें होती हंसाची तेविं वृत्ति काकाची ७
 कीं अमृताच्या पानें नर होतो देव हें तसें झालें
 शिव-भक्तांग-स्पर्शें शांतत्व ब्रम्हराक्षसा आलें ८
 सुधिर क्षुधित दृषित जो तो झाला परम तृप्त शिविल्याला
 पूर्णानंदत्व तशा मग कां नशिरे पदासि शिविल्याला ९
 शिवयोगि-देह-चर्चित-भस्म-कण प्राप्त वृत् तो स्मरण
 बहुजन्माचें पावे विज्ञप्ति बरी करी धरी चरण १०
 बा करुणामृत-सिंधो शरणागत दीन जाण तार मला
 प्रणतोद्दारीच सदा व्हाया यश पीनि जाणता रमला ११
 शिवयोगी त्यासि पुसे बा तूं होतासि कोण कां गा या
 दुर्गतिस पावलास न संकोच करीं स्ववृत्त सांगाया १२
 राक्षस सांगे पूर्वी पंचविसाव्या भेरीं कुमति कामी
 क्रोधी लोभी दुर्जय यानामें यवनराष्ट्रपति बा मी १३
 वर्तत होतो निर्दय निर्लज्ज स्वप्रजघ्नी स्वैर
 करिता झालों देव- ब्राम्हण-सर्वस्वहर सदा वैर १४
 हरिल्या निजराष्ट्रींच्या परराष्ट्रींच्याहि बहुबळें योषा
 होते स्वदार बहु परि तत्संगें पावलों न मी तोषा १५
 त्रिशत ब्राम्हण-भार्या क्षत्रिय-दारा चतुःशत स्वामी
 षट्शत वैश्यबधूही हरिल्या न त्रासलों परस्वा मीं १६
 शूद्रांगना सहस्रक चांडाली त्रिशत म्या अपारहितें
 पुष्कस-वनिता दशशत शैलूषबधूहि पंचशत अहितें १७
 वारांगना असंख्यया सधधा विधवा रजस्वला नारी
 बहु भोगिल्या बळें म्या पातक संपादिलें असें भारी १८

१ कच्ची. २ जन्मी. ३ स्त्रिया. ४ नटस्त्रियाहि.

‡ नामविशेष (अंत्यजांतील भेदेत्यांच्या स्त्रिया. + स्त्रीकारि
 ता झाला. † पुष्ट. ‡ कल्याण.

नित्य नवी आणावी जी भक्ता स्त्री कधीं न ती सुक्ता
 न पुन्हा मजसीं होयिल इतरांसीं भोगिली कसी युक्ता १
 या परिकरिता झालों तरुणपणीं सत्यधर्म अत्याग
 ब्राम्हण पळोनि गेले केला आसेंजनेंहि मत्याग २०
 तरुणहि अनपत्य मग क्षयरोगें फार पीडलों मेलों
 पूर्वज पाडुनि नरकीं यमधर्माज्ञप्त पाप मी गेलों २१
 रेतःकुंडीं पचलों अयुत-त्रय मग पिशाच मी झालों
 निजपाप-शेष घेउनि जेव्हां या कर्मभूवरी आलों २२
 दिव्यशरच्छत निर्जल-देशीं होउनि पिशाच मी भ्रमलों
 व्याघ्र अजगरहि पापें झालों वृक विडूराहू मी भ्रमलों २३
 मग सरठ सारमेयहि होउनि झालों सृगुल वा नवमी
 जन्मीं गवयहि दशमीं मृग मर्कट गृध्र नकुल हे भवे मी
 तेश पावुनि झालों बायस मग अच्छ भच्छ पापानें
 वनकुक्कुट स्वर होउनि माजरिहि नित्य आर्त तापानें २५
 मंडूक कूर्म झालों मीन तथा आरबु मी उदक स्वग
 वनगज पंचविसाव्या जन्मीं हें ब्रम्हराक्षसत्व मग २६
 भक्षया तुज आलों व्याघ्र जसा गांठितो रुहेस स्वाया
 तारक झालासि मला देता न महाकरया गुरुसरवा या २७
 या ब्रम्हराक्षसत्वीं नित्य निराहारता क्षधा भारी २८
 केंचें अन्न स्वामी ज्याया शुचि नच कधीं मिळे वारी २९
 मत्स्मृति वाढविलीत्यां जसि वाढविजे शिष्यप्रभावातें
 वा पावलासि कोणा योगें या अद्भुत-प्रभावातें ३१

१ भोगिली. २ सोडिली. ३ दिव्य-शरत्-शत-देवांचीं
 शंभरवर्षे. ४ गांवडुकर ५ कुत्राहि. ६ कोल्हा. ७ मुं
 शुस. ८ जन्म. ९ आस्वल. १० बेडूक. ११ चुबड.
 १२ सांबरास. १३ उदक. १४ अग्नितेज.

ब्रह्मोत्तरखंड.

६७

शिवभक्त मूढे जैसा शंभुप्रभुच्या प्रसाद हसिताचा
समज प्रभाव अद्भुत जो हा मद्गात्रलक्ष्मभसिताचा ३०
कोण शिवाहून इतर भस्माचें तत्व जाणतो भाशी
माहात्म्य जसे प्रभुचें भसिताचेंही तसेंचि वा तारी ३१
पूर्वीं त्वत्सम होता विप्र इविडांत सत्यथ-भ्रष्ट
शठ तस्कर वृषलिपती पापाचा राशि तनुधर स्पष्ट ३२
तो दुष्कर्मी रात्रो शूद्रानें मारिला असं घडलें
ग्राम-बहिर्देशीं त्या पाप्याचें शव तसेंचि तें पडलें ३३
भस्मीं लोलुनि घेऊनि वपु गेला त्या शवावरुनि कुतरा
इतुक्यानेंचि रूघोरा संसृति झाली तशासही कृतरा ३४
श्रीशिवदूत तयाला न्याया आले विमान आपून
यमदूतातें पिटिती त्याचें अन्यायकर्म जाणून ३५
त्यासि यम पुसे याणें केले अतिपातका नपाहून
नेतां कसे विमानीं ऐशा नरकोचितासि वाहून ३६
वदले शिवदूत यमा भस्म पहा या शवाचिया निटिती
वक्षीं भुज-युग-मूळीं याणें निःशेष पातकें पिटिती ३७
शंभु-निदेशीं आलों त्या भव्यपदास हा यमा न्याया
भस्म-प्रभाव झाला शिवसाधि सदा सहाय मान्याया
यापरि यमधर्मासीं बोलोनि शिवस्वरूप शिवदूत
विप्र अनामय-लोकीं गेले घेऊनि जो भसित-पूत ३८
भस्मप्रभाव ऐसा जेणें अतिपातकीहि-नवदेहा
बा स्पर्शलें अकस्मात् तें हें मद्गात्र-लक्ष्म तवदेहा ४०
भस्में त्वद्भ्रम गेला जातिस्मर जाहला शिवा भमज

१ मत्-गात्र-लक्ष्म-भसित-माझ्या अंगास लागलेल्या भस्माचा. २ तरून जाण्याचा संघट. ३ आरोग्यरूप लोकीं.
४ भस्मपवित्र. ५ कल्याणा, किंवा महादेवा. + ललाटीं.

मी नित्य चर्चितों हें याचाचि प्रिय सदैव वास मज ४१
 तस्मात्-सर्वाघांचें संशोधन परम भस्म जाणावें
 हें श्रीशंभू-विभूषण शिवचि असें खन्मनांत बाणावें ४२
 शिवपूजनांत होतो भस्मातें धरुनि जलजनाभ सित
 वा चर्चितां शरीरीं हें करितें साधु खलजना भसित ४३
 तो ब्रम्हाराक्षस म्हणे वर्षू कैसें तुतें शिवसमातें
 भूदान-सकृत होतें तेषें हा उगवला दिवस मातें ४४
 त्या नृपजन्मीं भूमि ब्राम्हणमुरव्यास जी दिली होती
 झाली सिद्ध कपाट- प्रोद्घाटन-पटुतरा किली हो ती ४५
 बदला यम भूदानें जें त्यापुण्येंचि साधुसीं युक्त
 पंचधिसाव्या जन्मीं होउनि होईल हा पुढें मुक्त ४६
 होतें पूर्वभवाउर्जित सकृत किमपि तेंचि या फळें फळें
 कळलें सत्संगेंचि स्वच्छ हृदय होय जें अघें मळलें ४७
 भस्म समंत्रक दे मज विधि याचा सर्व सांग मज बापा
 पापापासुनि सोडिव तव शरणागत नसांपडो तापा ४८
 त्वाहारा सत्पुरुष सकळ- लोक-हितीं रत सदा महामहित
 कल्पद्रुमसे दाते श्रित-हित इच्छिति कधींहि न स्वहित ४९
 हे सकथा यथामति लिहिली रामात्मजें भव तराचा
 सद्भावे श्रोत्यातें स्वमनांतहि सद्यशीं अवतराचा ५०

अध्याय १६

श्री-वामदेव सांगे पूर्वी मंदर-नगोत्तमीं धामीं
 होता सुरवर-सुनिवर-नुतजो कालाग्निरुद्र तो स्वामी १

१ कमलनाभ- २ शकभ- ३ कवाड उघडण्याविषयीं
 अतिक्रमाला असी.

ब्रह्मोत्तरखंड-

६९

नविसंबति नारद वै- श्रवणादि स्रभक्तिमाजि रमते ज्या
 तक्षक वासुकि-कुंडल- धर शोभे सूर्य-कोटि-सम-तेजा
 प्रभुसि पुसे मोक्षाचा जो हेतु सनत्कुमार तो धर्म
 सांगे भगवान् पावे श्रवण करुनि सर्व सत्सभा शर्म ३
 अत्यायास महाफल सर्वत्रि सर्व दोष हरपावे
 ऐसें रहस्य पुसतां सांगे देत्यासि दोषहर पावे ४
 परमेश्वर रुद्र म्हणे मोक्षद धर्मत धर्म हा भारी
 वारी त्रिपुंड्र पापें सर्वा जीवांसि निश्चये तारी ५
 मज नमुनि दग्ध-गोमय- संभव-भस्में त्रिपुंड्र रेखावा
 बहु अभ्यास नकरितां पुरुषार्थ स्ववश सर्व देखावा ६
 भस्म-त्रिपुंड्र-धारण दुस्तर-संसार-सागरीं सेव
 वत्सा सनत्कुमारा सर्वत्रिया भक्तिमुक्तिला हेतू ७
 भाळीं त्रिपुंड्र ज्याच्या रुद्राक्ष त्रिरीं करीं गळां काय
 तो चांडालहि उत्तम पूज्य त्या मोक्ष सर्वथा होय ८
 प्राणी त्रिपुंड्र-धर जो यम नियमाते सदैवही जपला
 तपला तीर्थी न्हाला सप्त महामंत्र कोटिही जपला ९
 धरिल समंत्र अमंत्रक जो जन भाळीं त्रिपुंड्र तो धन्य
 उद्धरिल सहस्र कुलज झाले भादीहि जे पुढे अन्य १०
 कोणी त्रिपुंड्र-धारी पावेल न देह सोडितां कष्ट
 विधि-लोकीं हर-लोकीं राहेल सुरये नहोइल ११
 मग येउनि मल्लीकीं नदजलधिस तेविं पावणार मला
 मध्क्त इतर-लोकीं मित्र-गृहीं जेविं पावणा रमला १२
 कथिला परम रहस्य श्रुति-वात-सार त्रिपुंड्र वा सुषेडा
 श्रद्धा हीन-जनींलां नकरावा सर्वथैव हा उघडा १३
 ऐसें सांगुनि गुप्त प्रभु झाला त्या दया-सुधा-निधिचा

मारोपंत-

गात अनुग्रह गेला विधिलोकातें सुपुत्र तो विधिचा १४
 भस्माच्या संपर्के झालासि स्वच्छबुद्धि चा भाळीं
 तुझिया त्रिपुंड्र शोभे जैसा पूर्णामृतांशु आ भाळीं १५
 श्रीशिवयोगी ऐसें बोलुनिचां ब्रम्हरक्षसास बरें
 अभिमंत्रुनि दे भस्म स्तविलें तें दान सत्समेत बरें १६
 स्वललाटीं त्या भस्में राक्षस भव्य त्रिपुंड्र तो लावी
 दिव्य द्युतितें पावे जी रविरुचिशीं विशांक तोलावी १७
 धरितां त्रिपुंड्र भाळीं तळाळ ब्रम्हरक्षसत्व सरे
 तो दिव्यमूर्ति होय द्युति सर्वदिशांत कीर्तिही पसरें १८
 त्या सद्गुरुतें वंदुनि दिव्य विमानी बसोनि हर्षानें
 श्रीशिवलोकीं गेला पूजित होऊनि पुष्य-वर्षानें १९
 लिहिली कथा यथामति अतिभव्या रामनंदनें रसिकें
 कीं हरि-हर-भक्ति म्हणति हेंचि बरें कलियुगीं दुजे नशिकें

अध्याय १७

श्रद्धाचि करितसे हित धर्मचिं जेविं माय तनूचाचें
 जप तप मख गुरु-पूजा सुरव्य श्रद्धाचि आयतन याचें १
 श्रद्धेनें भजत्यातें पाषाणहि फलद होय जो अज्ञ
 तोही सद्गुरु होतो अश्रद्धेनें वृथा महायज्ञ २
 स्पष्ट अबद्धहि मंत्र श्रद्धेनें जपतया जना फळतो
 जैसी श्रद्धा तैसी सिद्धिसुपरमार्थ हा बुधा कळतो ३
 पांचाल-भूमिपतिचा सुत होता सिंहकेतु यानाचें
 शक्राचा विजय जसा ज्याचें कविनीं गुणत्व वानाचें ४
 तो सिंहकेतु आत्मज गेला मृगया करावयास वनीं

ब्रह्मोत्तरखंड.

७१

नानाजाति-तरु-लता-बहु-पक्षि-श्वापदांधिया भवनीं
 त्याचा शंकरनामा शृत्य शबर एक काननीं शिरला
 फिरला तों दिसला बहु जीर्ण प्रासाद भग्न जो चिरला
 तेशें पीठ ज्याचें भग्न असें लिंग देखिलें पडलें
 मूर्त स्वभाष्य-दर्शन जाणों सुकृते पुराकृते घडलें ७
 ऋषु सूक्ष्म शंभुलिंग स्वयहृण-प्रेमसार दे शबरा
 वाटे त्याला झाला चिंतामणि-लाभ फार देश बरा ८
 संप्रेरिला पुराकृत-सुकृतांशोद्भव-वशें शबर वाते
 त्या नृपसुतासि दावी जें दे हृदयासि तोष बरवा तें ९
 नमुनि म्हणे प्रभुजी हें रुचिर श्रीशंभु-लिंग सांपडलें
 नकळे वनांत भग्न-प्रासादीं भिन्नपीठ कां पडले १०
 सांगा विधि पूजावें शिवलिंग असें मनांत वाटतसे
 मार्गज्ञें उक्त जसे पथिकजन धरिति वनांत वाट तसे ११
 भूप म्हणे संकल्प प्रथम करावा सदा मग ध्यान
 पाद्याचमनाध्यांतीं घालावें निर्मलोदकें स्नान १२
 गंधाक्षत नानाविध पुष्पें तरुचीं तसींच बेलाचीं
 घेउनि नाम वहावीं त्रिदलें निवडुनि रम्य बेलाचीं १३
 मग धूप दीप भावें नैवेद्य प्रभुसिं नमुनि अर्पावा
 शंभु चिताभस्माच्या उपहारेकरुनि नित्य तर्पावा १४
 प्रीतिकर पदार्थ शिवा न चिताभस्मोपहारसा मान्य
 प्रेमें पूजन करितां सर्व प्रभु मुक्त होतसे धन्य १५
 स्तवन करावें गावें नाचावें प्रभुपुढें न लाजावें
 स्पष्ट म्हणावें जाइल सोडुनि सर्वस्व जरि मला जावें १६
 सर्वांध्याचा होतो प्रभुचीं होतां दया विनाश बरा

१ आसन. २ चिताभस्म-उपहार-चिताभस्मरूपनजरा
 प्यासारिरवा. ३ सर्वपापाचा. + पूर्वांकिलेल्यापुण्यांशा
 च्या स्वाधीन अशा. (जातें या शब्दाचें विशेषण.)

मुख्य चिताभस्म नको अन्य प्रभुला तथाविना शबरान् ७
 रे शबर किंबहुना अंतर पडतां स्वदेह सोडावा
 मोडावा न नियम दृढ भजनें भगवत्प्रसाद जोडावा १८
 ऐसें नृपसूत सांगे परिहास-रसें परंतु तें उक्त
 स्वीकारी वंदुनि मग जाय गृहीं होय अर्चनां युक्त १९
 स्त्रीसह साधु शबर तो स्वीकृत नियमें सदा परम-हर्षे
 त्या नृपसूतोक्त-विधिनें पूजा श्रीशंभुते बहुतवर्षे २०
 एके दिवसीं उघडुनि पाहे जों शैव शबरवर पात्र
 त्यांत चिताभस्म नसे प्रभुतें अपर्षयास अणुमात्र २१
 शबर चिताभस्मातें शोभाया दूरवर बहु श्रमला
 कोठेंही नमिळालें आला स्वगृहासि अतितर श्रमला २२
 प्राप्त-विषाद निषाद क्षण निजकर्मासि दोष तो लावी
 बुक्ति पुसाया करितां स्वसमीप स्वप्रियेसि बोलावी २३
 तीतें म्हणे हुडकिली जी नित्य प्रेतपरिचिता मूर्ती
 अजि माझ्या दुष्कर्में नमिळाली लेखा परि चिताभूती २४
 काय करावें आतां श्रीशिवपूजेसि विघ्न कीं झाला
 पूजेविना प्रिये मी यांचेना मृत्यु सर्वथा आला २५
 मुख्य चिताभस्मचि कीं दयिते तत्प्राप्तिचा उपाय नसे
 गृहिणि प्रभुशि वहातो मी पंचप्राण हे उपाय नसे २६
 श्रीगुरु-शासन-लंघन करणें अपराध सर्वथा खोटा
 आगेंस लक्ष बरकडहि एकिकडे एक होय हा मोटा २७
 तेव्हां प्रसन्नचित्तें ऐसें सांगे तथास ती शबरी
 मत्ततु भस्म वहावें करिल तुम्हांवरि दयासतीश बरी
 दीप्त करुनि गृह जळतें न चिताभस्मोपहार लोपावा
 कोपावा न स्वगुरु स्वामी सत्वर म्हणाचि हो पावा २९

ब्रह्मोत्तरखंड-

७३

शबर मूणे गृहिणि विषय सेवुनि झाली न कामना-पूर्ती
 तरुणी अनपत्या तूं त्यजिशी सर्वार्थदा कसी मूर्ती ३०
 र्थी त्यासि मूणे यांतचि जीवित-साफल्य हेंचि जोडावें
 इतरार्थ त्यागावें देह मग विचार्य कां न सोडावें ३१
 तुमचें माझे तुमच्या माझ्याहि प्राप्तपुण्य पितरांचें
 शिवपूजन करित्यांचें सार्थक्य विलोकित्यांहि इतरांचें ३२
 त्या दृढसंकल्पें तो संकल्पा सत्य शबर वाखाणी
 आज्ञा दे वेंचाया समर्थीं निधि काय न बरवा खाणी ३३
 स्नाता अलंकृता ती पतितें बंदूनि पेटवी गेहा
 मग आपणा मूणें हित दहन शिवातेंच भेटवी गेहा ३४
 नमुनि प्रदक्षिण करुनि दहनानें प्रार्थुनीं विषादीनें
 विश्वें जो आठविला धरिलें तत्स्थान त्या निषादीनें ३५
 अनर्लीं प्रवेश करितां करजोडुनि ती मूणे घडो सेवा
 मम इंद्रियें प्रसूनें हाउत तुजकारणें महादेवा ३६
 वपु अगुरुधूप करणें अक्षतहृदय-प्रदीप वा शर्चा
 पावो हा जीव विभो तुझिया पूजेचिया फला सर्वा ३७
 मज सार्वभौमपद कीं शक्रपद ब्रह्मपदहि लागेना
 भागेना सेवतें दासी ही अन्य अर्थ मागेना ३८
 जन्म घडेल पुन्हा तरि हें हो त्वत्पाद-सारसीं अलिनीं
 तवभजनेंच असावी दृष्टा रविदर्शनें जसी नलिनी ३९
 चालो चालत आला तैसाचि पुढेंहि जन्म-नाश-पथ
 शंभो बा हे माया न स्पृशीं द्यावि मन्मना शपथ ४०
 चपु-सार्थक हो राहो न चिताभस्मोपहार अन्न मनें
 ध्यावें तेवि तुज शिवा त्वच्चरणा शत असोत मन्मनें
 ऐसें प्रभुनें प्रार्थुनि शबरी दृढ-निश्चया शिरे दहनीं

१ देह. २ नीनिषादी. ३ तुझ्याचरणकमलीं. ४ भ्रमरी.
 + लुपें.

शोषपत.

भस्म क्षणांत होय ज्वलन व्यापी मृगीजसी गृहनीं ४२
 शबरहि यत्नें घेउनि भस्म भय धरोनि न स्फुलिंगाचें
 स्वस्थमनें पूजन करि दग्ध-गृह-समीप शंभुलिंगाचें ४३
 पूजांतीं दयितेनें शबर स्मरला मनांत कीं राहे
 पार्थी सदा प्रसादा च्याया जी समय सविनया पाहे ४४
 शबरें प्रिया प्रसाद-ग्रहण-रता जों मनांत आठविली
 तोंचि प्रभुनें शबरी पहिली जी ती तसीच पाठविली ४५
 शबरी शबरासि दिली तैसीच प्रभुन-वृष्टि-युक्त बरी
 जाणो सच्छळ करिती प्रभुलाहि मनांत वाटली नबरी ४६
 दयितेनें अवलोकी तो शबर समक्ष भस्म जी झाली
 आली तीच नव-तसी श्रीसीतेची कसी नव्हे आली ४७
 मस्माऽवशेष गृहजे तेंहि यथापूर्व शबर तो पाहे
 विस्मित तटस्थ राहे माया कीं स्वप्न-भाव हा बाहे ४८
 तो रचीस पुसे दयिते मज देखत पावकीं गळालीस
 आलीस कसी पेडी शुष्ककुशांची तसी जळालीस ४९
 गृहहि जळालें असतां पुनरपि पहिलेंतसें कसें झालें
 धालें अग्निजठर कीं भ्यालें हें फिरुनि जड कसें आलें
 शबरी सांगे स्वामी केला ज्वलनीं प्रवेशा हामात्र
 स्मरतें काहीं मग मी जाणें न दहन न आपुलें गाव
 निजलीसि असें अवयव जाणतसें स्वस्थ आपुले शमला
 श्रम लाभें अमृताच्या तैसा नाहीच तापलेश मला ५२
 निजलें होतें जाणों जागी झालें प्रसाद मागाया
 शिवपूजांतीं आलें मी स्वामीच्या पदासि लागाया ५३
 इत्यादि शबर शबरी विस्मित होऊनि वदति तों आलें

ब्रह्मोत्तरखंड-

७५

सहसा विमान भास्कर- मंडलसें भव्य उतरलें रयालें ५४
 दूत शिवाचे चवघे अवघे शिवरूप ते वर विमान
 घेउनि आले ज्यांतें पाहुनि न धरील देव रवि मान ५५
 शबररातें शबरीतें धरुनि करीं बसविती मग विमानीं
 तों त्यांच्या दीप्तिपुटे कांहीं निजदीप्तितें न रवि मानी ५६
 शिवदूत- करस्पर्शें नत्यजितां देह दिव्यता आली
 शबर सरया शकाचा शबरी इंद्राणिची गमें आली ५७
 शिवदूत प्रभुचे जे यापरि बहु दिव्यरूप देऊन
 सानंद शबर शबरी गेले श्रीशिवपदासि घेऊन ५८

अध्याय १८

आतां उमामहेश्वर- नाम-व्रत-सत्प्रभाव वानावे
 काना वातहि यांचा लागलिया जीव धन्य मानावे १
 होता देवरथ द्विज आनर्ती बहुभला तथा तनेया
 ती शारदाभिधाना रूपवती गुणवती अपातनया २
 तीतें मृतदार धनी शूरकुलज पद्मनाभ यानावें
 ब्राम्हण वृद्धहि मागे ज्या सर्वाहीं सदाहि मानावें ३
 देता झाला धन्या कन्या त्या परम-रत्न-लोभ्याला
 यांचा-भंग कराया देवरथ द्विजहि साधु तो भ्याला ४
 माध्याह्नीं पाणिग्रह-विधि विप्र-प्रोक्त आदरें केला
 मग पद्मनाभ सांजे संध्येकरितां सरोवरा गेला ५
 संध्योपासन करुनि द्विज फिरला तों तमीं तथा व्योळ
 डसला डसतांचि पथीं तत्काळ प्राप्त जाहला कोळ ६

१ सखि. २ कन्या. ३ नटाकिली नीती जीणें असी.

४ सर्प. ५ मृत्यु. + याचनाभंग.

त्या पद्मनाभ-मरणें ती बाळा शारदा तिचे पितर
 तें दुःख किति वदावें हाय म्हणुनि मोह पावले इतर ७
 संस्कारुनि मृतातें गेले स्वस्वस्थळासि ते लोक
 वाटे बहुतचि वसतां जनक-गृहीं शारदामनीं शोक ८
 झाली क्षीणशरीरा शोकाग्नि कशील कां न हुत मास
 विधवा होउनि केशीं पितृसदनीं शारदा बहुत मास ९
 द्विज अंध वृद्ध नैध्रुव-नामा त्या देवरथ-गृहा आला
 त्याला विधवा कन्या बहु पूजी कृप्रसन्न तो झाला १०
 तो द्विज बदला वत्से पतिसह करिसिल विहार तूं सुधिर
 तुज एक पुत्र होइल गुणवान् रूपेकंरुनि जो रुचिर ११
 लोकीं तव कीर्ति असो विभव भजो तुज सदा जसा दास
 माझ्या आशीर्वादेन्यो शोभ्या हो देवता-प्रसादास १२
 ती बाळा त्यासि म्हणे वा आशीर्वाद तव सदा साचे
 साक्षात् कल्पद्रुमसे हे करिती पूर्ण नवस दासांचे १३
 परिमी विधवा बाळा माझ्याठार्डे तुझी तसी आशी
 छिन्नलतेवरि जैसी वृष्टि शुनी जेविं सत्किया नाशी १४
 मी परम मंदभाग्या मज आशीर्वाद हा कसा फळतो
 चळतो स्पर्शमणी वा महिमा दावी न स्वर्पेशीं बळ तो १५
 विप्र म्हणे म्या अंधें नेणुनि आशी तुला दिली जरिती
 न रिती पडेल वत्से दास-वचन सत्य शिव-शिवा करिती
 कथितो उमा-महेश्वर- भव्य-व्रत हें मुली जपोनि करीं
 करिल कृपा सांब असें जें यांत न तेज तें तपो-निकरीं १७
 ती नमुनि म्हणे स्वामी उपदेशावें तनू न छक्षीन
 करिन व्रत दुष्करही यमनियमातें जपोनि रक्षीन १८
 मुनि सांगे चैत्रीं कीं मार्गी उत्तमदिनीं सितीं पक्षीं

ब्रह्मोत्तरखंड.

७७

व्रत आरंभायें हें पापीं शिखितेज तें जसें कर्षीं १९
 तिथि अष्टमी सुषुप्त्या तैत्तिरीय वरी चतुर्दशी श्रेष्ठा
 या दोहीं पक्षींच्या सांबशिवाश्रमनीं अति-प्रेष्ठा २०
 मंडप रम्य करावा त्यामध्ये पंचवर्ण ससद्य
 तन्मध्ये धान्यराशि- स्थितकलशोपरि सुवस्त्र शिवसद्य
 प्रतिमा उमा महेश्वर यांची कांचन-विनिर्मिता भावें
 ती पूजावी संध्या- काळीं येणें अशीष्ट लाभायें २२
 सांबशिवाचें पूजन नियमानें षोडशोपचारांहीं
 हें वर्षभरि करावें नामाहीं सांग होय सौरांहीं २३
 विप्राज्ञेनें रात्रौ क्षीर-विभावित हृषिष्य भक्षायें
 वर्षभरि करावें हें व्रत उद्यापनहि इष्ट लक्षायें २४
 या सद्गत-प्रभायें त्रिःसप्त पळांत पितर उद्धरती
 सांबशिवाच्या भजनीं वृद्धिप्रति पावतीच शुद्धरती २५
 व्रतसुकृतें विधिलोकीं हरिलोकीं प्राप्त होतसे वास
 शिवलोकीं कल्पशात स्थिति पावे भक्त त्याचि देवास २६
 आला उपदेश मना श्रद्धेनें शारदा धरी चितीं
 प्रीति व्रतीं बहु तिची लोभ्याची जेथिं वाढते वितीं २७
 जनक जनन्यादि तिचे आसहि आले तयांसि तें कळलें
 झाले प्रमुदित बदले वसेल्यद्वाग्य सर्वथा फळलें २८
 सांग व्रत सिद्धिप्रति पावाया तो महर्षि राहविला
 कीं गुरुसन्निधिनेंवि प्रारंभपरार्थ पार पावविला २९
 तेही गुरुनें कथिल्या मार्गे व्रत आचरावया लागे
 मागे पतिसंग मनीं अनुदिन यम-नियम-रक्षणीं जागे
 लिहिली कथा यथामति रामकृते गुरुसिंहस्त जोडून

१ गयतीं. २ तत्- मध्य- धान्यराशि- स्थित- कलशा-
 उपरि- त्यासत्पद्याच्या मध्यभागीं ठेविलेल्या कलशावर. ३ श्रेष्ठोहीं.

सोडून खलभयाते रसिकाचे मन न लेश मोडून ३१

अध्याय १९

सांबशिव-व्रत करितां नियमें निर्विघ्न लोटला अद्द
 गुरुच्या पद-प्रसादे लागों दिखला न लेशही. शब्द १
 उद्यापनहि यथाविधि केलें मग विप्र-भोजनहि भावें
 गुरुजन वदले वत्से सत्वर तुझिया करासि फळ यावें
 जनक-गृह-समीप मठीं गुरुसन्निध मंत्रजप करित राहें
 साहे ती उपवास ध्यानीं श्रीसांब-शिव-चरण पाहे ३
 तो नैध्रुवहि उपोषित बसला होता समाधितें धरुनीं
 स्मरुनि श्रीगोरीतें श्रीशंभु-प्रार्थना मनीं करुनीं ४
 करुनि कृपा विप्रावरि विप्रभक्ता-शारदेवरिहि देवी
 श्रीजगदंबा रात्रो प्रकटे यश सत्सभा जिचें सेवी ५
 प्रकट शिवा होतां त्या अंधासी प्राप्त जाहली, दृष्टी
 सृष्टि-प्रसू नतीं ती जैसी वत्सीं दयावती गृष्टी ६
 तो द्विज जगदंबेच्या पायांवरि पुष्पसैचि शिर वाहे
 ती शारदा धरी श्री-चरण मूणे आपणांत शिरवा हे
 त्या दोघातें उठवुनि निरुपमलीला-विलास-सद्धानें
 स्पर्शे माथां देवी दुर्गा श्रीमत्-स्वहस्त-पद्मानें ८
 विश्वेश्वरी वदे वर विप्रवरा व्यक्त काय अर्पांचे
 वात्सल्यें मातेनें इष्टार्थें भक्तै-तोक तपवि ९
 झालें प्रसन्न-हृदया दुर्लभ देवांसही असें मागा
 देतें अभिमत पावुनि गाया मत्कीर्ति-सुरभितें लागा
 नमुनि स्तवुनि मुनि मूणे वरदे परदेवते सदाधारे

ब्रह्मादिकांसि मूणती त्वत्पदपद्मैः स्वरुं सदा धा रे ११
 अंधपणीं वदलो या कन्येतं करुनि पतिसह क्रीडा
 पुत्रवती हो ऐसें विधवा जाणोनि पावलों बीडा १२
 तें माझे आशीर्वच सत्यतुवां मंद पण करावेच
 माते अत्यहि यश घे धनिक मूणे मार्गकण करा वेच १३
 भगवति भक्तां आम्हां- विप्राचें जें जगांत यश आहे
 तें त्वत्पदप्रसादे लेशान असतां अनुग्रह न राहे १४
 जगदीश्वरी मूणे मी आलें तुमच्या करावया कार्या
 हे भूमिन्यभिधाना होती द्रविड-द्विजातिची भार्या १५
 पूर्वभेदीं चातुर्ये रूपां वदयादिकेंतवें मतिनें
 मोहनि वश करिती हे झाली अत्यंत सर्वदा पतिनें १६
 ज्येष्ठस्त्रीसीं पतिसीं मन मोहनि पाडिलें इणें विप्रेत
 ती अनपत्या मेली पति-विरहें दुःख पावली निपेट १७
 त्या पापें या जन्मीं हे विधवा विप्रमत्तना झाली
 कीं ज्येष्ठ-सपत्नीचा करितां घातन मनांत हे भ्याली
 ज्या पति-पत्नी विप्रिय हे लोकीं जोडिती महापाप
 त्या होति बालविधवा जन्में त्रिःसप्त भोगिती ताप १९
 सेजारी विप्र तरुण इच्या संगार्थ फार यत्न करी
 या सुंदरीस पाहुनि कामार्ताचें कुचित्त हस्त धरी २०
 नेचें करुनि शोणें ब्राम्हण झिडकाविला इणें शेषें
 मेला हाय मूणत तो इच्या अप्राप्ति-संभवे दोषें २१
 या जन्मीं तोच इचा पाणियह करुनि पावला मरण
 वैधव्य-दुःख-दायक झाला नचूतेंहि जरि तथास्मरण
 त्या जन्मीं परि मातें भजली होती तथास्तव स्वल्प

घडला मोग मुनिवरा लागावा स्पष्ट अन्यथा कल्प्य ३
 प्राञ्जन्मपति इचा जो तो द्विजवर पांडुर्यजनपदीं झाला
 श्रीमान् सदार सात्मज आहे स्वप्नीं पजेल हे त्याला २४
 सार्ध-त्रिशात-दशोत्तर योजन येथून दूर तो आहे
 स्वप्नीं इजसीं नित्य कीडेल म्हणेल नच कधीं हा हे २५
 स्वप्नींच्या पतिसंगें होइल या एक पुत्र मुलगीतें
 तो निवविल पितरांतें आत्मयशें सर्व-सुकवि-कुल-गीतें
 स्वप्नींचा पति संगें पुरविल अभिलाष तो विलासाचा
 त्या स्वकृत स्वपरिग्रह तैसाचि कळेल पति इला साचा
 पूर्वभवीं आराधन माझे याही भवीं इला घडले
 झडले पातक केवळ अस्मत्स्थानींच मन इचें जडले २८
 यास्तव वरदान इला अपाचा प्रकट जाहले आहे
 तर्पीलचि वृष्टि करिल जरि लक्षुनि मार्ग चातकी आ हे
 ऐसें मुनिसीं बोले मग देवी शारदेसि हें सांगे
 वत्से मी भक्तजना पावेना वारण आलिया कां गे ३०
 स्वप्नीं अनुभव ज्याचा येइल तो परम प्रिय तुझा कर्ता
 हर्ता वृत्तापाचा दैवें भेटेल जेधवां भर्ता ३१
 सुतरल व्रत सुकृतहि तूं देवुनि तळरीं तथाजवळ
 वस वरा होउनि वत्से होइल कलियुगहि सद्यशें धवल
 प्रत्यक्ष अंगसंग स्वप्नांचांचुनि कधीं नसावा गे
 वागो तव देह जसा पतितीं स्त्रीचा अधीनसा वागे ३३
 त्यां सहगमन करावें जेव्हां पावेल मृत्यु पति तनये
 शिवपद वरिशील भवीं जेशुनि होळनि भक्त पतित नये
 ऐसें कथुनि अदृश्या होय शिवा शारदा तथा गुरुतें
 नमुनि म्हणे वा साधुनि दिधलें त्यां त्रिभुवनांत जें गुरु तें ३५

ब्रम्होत्तरखंड .

८१

नैधुव सुनि एकांतीं जगदंबेनें प्रसाद जो केला
 कर्णी कथुनि सदारा देवरथा पुस्तुनियां तथा गेला ३६
 ती शारदा प्रतिक्षण पावे स्वप्नांत कांत-संगाते
 वरदान भगवतीचें वर्णीसप्रेम नित्य गंगा तें ३७
 मग झाली गर्भवती ग्रामस्थजनासि कर्म तें कळलें
 मळलें पितृ-मुख म्हणती धिक्कुलजे मनतुझें कसें बळें
 जो सर्प दष्ट मृत पति कोणी पाहति बरे न तज्जाती
 स्पष्ट भ्रमली गमली कुलटा सर्वाजना अतज्ञा ती ३९
 ती शारदा समेंत क्रोधें आणूनि करिति बभ्रवा ते
 दध्वा तेव्हां गमली मृतिहि भ्रवाते खरेंच अभ्रवाते ४०
 म्हणती पापे जाशिणि उपजतचि न पावलीस कां मरण
 तुज विधवेसि कसा गे आवबला नरक-हेतु कांमरण ४१
 कोणी वदले नासा- कर्ण छेदन करूनि सोडावी
 बोडावी किंति वदले किंति म्हणती हे कुबुद्धि ओडावी
 ऐसे वदले झाले सिद्ध करायासि तों न भोवाणी
 गगनीं प्रकटे आणी प्रेमळ-नयनांत तक्षणीं पाणी ४३
 जनहो मन हो तुमचें न भ्रांत स्त्री सती न गांजावी
 धैर्य पहातांचि इचें त्यजुनि अहंता महानगां जावी ४४
 स्वप्नीं हि इच्या केलें नकुळ मळायासि पापलेशा मनें
 हे जेथें तेथें नच धाडावे दूत आपले शर्मनें ४५
 यावरि म्हणेल जो या साधीतें जाशिणी असें दुष्ट
 तक्षणिं चिरेल त्याची जिद्धा प्रकटेल तन्मुखी कुष्ट ४६
 साधु म्हणेल तथा या परलोकींही सुरवा मग न वाणी
 ऐसी झाली सहसा आचकिली त्या जनें गगन-वाणी ४७
 देवरथ सदार तथा वाणीतें श्रवण करुनियां हर्ष

होउनि नतमुख सज्जन सर्व प्रेमाश्रु तेधवां वर्षे ४८
 त्यांत किति अधिवासें बदले वाणी मृषाच हे वाटे
 फाटे त्यांची जिह्वा कृमिकुलही तक्षणीं सुरवीं दाटे ४९
 जन सर्व शारदेचें लागे प्रार्थुनि सभाजन कराया
 तत्ताता धन्य म्हणति जैसी सज्जन-सभा जनकराया ५०
 बहु साधु साधु बदले वृद्ध ज्ञाति स्त्रिया तिला लोभें
 आलिंगुनि समजावुनि म्हणती वत्से सुकीर्तिनें शोभें ५१
 किति जन म्हणती देवत मिथ्या नवदेधि नियम हा भारी
 गर्भवती होऊनिहि वीलभ्रष्टा कसी न हे नारी ५२
 ऐसें तेव्हां झालें सभ्यहि जनचित्त संशयाविष्ट
 शिष्ट ब्राम्हण बोले जैसा आम्नाय बोलतो इष्ट ५३
 श्रुत दृष्ट विश्व जें हें मायामय यांत सर्वही घडतें
 अडतें विधिमन जेथें कार्युन मायेसि लेराही जड तें ५४
 वीर्य विभांडक-मुनिचें नद्युदकसमेत तें मृगी प्याली
 व्याली महर्षितें हें कर्णी कविवर-सुरवे कथा आली ५५
 मुनि-मंत्रबळें झाला युवनाश्वनृपासि गर्भ हे हि कथा
 अत्यद्भुता-पुराणीं तुमच्या आली असेचि कर्णपथा ५६
 तैसीच सुराष्ट्र-नृपति-हस्त-स्पर्शें मृगांगना धोली
 झाली गर्भवती ती तत्काल कृतापसा कृता व्याली ५७
 तैसी हेही नैधुव-मुनि-पद-भजनें महाव्रताचरणें
 झाली गर्भवती हें जी माया शांभवी तिचें करणें ५८
 या अर्थी एकांतीं अमांच्या शुद्धकीर्ति ज्या भार्या
 त्या शारदेसि मान्या अन्याहि पुसोत वायका आर्या ५९
 या पूज्य-पुरुष-वाक्यें एकांतीं शारदेसि ज्या सुसती
 गर्भ-प्राप्ति अकस्मात् वद वत्से तुज कसी असें पुसती

ब्रह्मोत्तरखंड.

८३

ती सद्गुरूपदिष्ट- व्रत-माहात्म्यंकरूनि जो घडला
 गौरी-प्रसाद सांगे त्यांच्या विश्वास मानसीं जडला ६१
 गहिवरल्या बहु साधी त्या वदल्या शारदेसि तूं धन्या
 अन्या बहु कुलजन्या परि वत्से त्वत्समा नसे कन्या ६२
 आधीं पुष्कळ नेणुनि तें कन्यारत्न अनघ रागले
 मग साधु साधु वदले बहुमान करूनि जन घरा गेले ६३
 ती प्रसवली पितृश्रीं शुभकाळीं शारदा सूननयातें
 द्विज वदले मद लेवाहि धरिल विलोकुनि शचीसुतनयातें
 उपनयनांत सुसमयीं केले संस्कार सर्व आजानें
 वरधि करील हित म्हणे याचें होईल काय न्माज्यानें ६४
 ऋग्वेद अष्टमी ये पाठ यजुर्वेद रविसमा नवमीं
 ज्या सामवेद दशमीं त्याहि म्हणों काय कविसमानव मीं
 गोकर्णातें यात्रा शिवपर्वीं सुकृत-संचयें नेली
 पितृ-मातृ-बंधु-सहिता सस्रता ती शारदा स्वयें गेली ६७
 स्वप्नीं संग जयासीं तो आला पूर्व-जन्म-पतिहितया
 ती शारदा विलोकी दर्शन तीचेंहि होय अति हित या
 स्वप्न-परिचित स्वपती स्पष्ट असें शारदा-मनीं बाणे
 तोही विप्र स्वर्ची स्वसृत असें स्वप्न-परिचयें जाणें ६९
 रोमांचित-तनु होउनि त्याचिकडे शारदा सती पाहे
 राहे चित्रसमउभी जळ खळखळ लोचन-द्वयें वाहे ७०
 तो विप्र म्हणे भद्रे काहीं पुसणें तुला मनीं आहे
 एकांतीं चाल असें बोलों एकीकडे तिला वाहे ७१
 एकांतीं वृत्त पुसे गहिवरलिस दर्शनें म्हणे कां गे
 निज-कुल-नामहि दुःसह वैधव्यप्रभृति दुःख ती सांगे
 पुनरपि हास्य करुनिधां कौतुकि ब्राम्हण असें पुसे निस तो

भद्रे वद कोणाचा हा पुत्र सुरूप चंद्रसा दिसतो ७३
 ती शारदा म्हणे हा मन्मदन शारदेय या नावे
 मानावे बहु याते मेधाविशते सदेय वानावे ७४
 विप्र म्हणे भद्रे तूं जरि म्हणसी पुत्र आपुला याला
 वदलीस बाळविधवा मीं ऐसें पुत्र हा कसा झाला ७५
 ऐसें विप्रें पुसतां नम्रसुखी होय शारदा लाजे
 राजे म्हणति कवींचें लबली लबलीलता तसी साजे ७६
 ती धैर्य धरूनि म्हणे झाला उपहास बहु पुरे स्वामी
 मज जाणतसांच तुम्हीं जाणतसें निश्चयें तुम्हांला मी
 किंबहुना याअर्थीं तुमचें माझे प्रमाण मन आहे
 ऐसें बोले सांगे श्रीदेवीदत्त वर सती त्या हे ७७
 मग शारदा तथाच्या सुतरत्न व्रतफळार्थ दे हातीं
 तद्वर्तिनें निवे तो निवरीतत्-स्वजन-चित्त देहा ती ७८
 तो विप्रजनकजननी बंधु-स्त्री स्वजन-संमतें जाया
 स्वीकारी तात सुरयें आज्ञा त्या शारदेसि दे जाया ८०
 त्या पूर्वजन्म-पतिच्या सद्नाते शारदा सती गेली
 केली स्वप्नींच तसी त्या विप्रें श्री-शिवा-वरे केली ८१
 त्या शारदासतीचें सर्वजन करिति सदा सभाजन हो
 कीं तीस शिवा वदली वत्से कधि-नुत-पदास भाजन हो
 करुनि विलास स्वप्नीं त्या विप्रगृहीं वसोनि बहुवर्षे
 मग अवसानीं त्यासह शिरली दहनांत ती परम-हर्षे ८३
 पतिसह वसुनि विमानीं श्रीशिवलौकास ती सती पावे
 यावेदसमारख्यान-श्रवणें जन-दोष सर्वही जावे ८४
 लिहिली कथा यथामति रामसुते सत्वसाद जोडाचा
 थोडा पाहुनि सरतरु-महिमा लोकीं नसेचि जोडा या ८५

अध्याय २०

सूत म्हणे अति-जड-हित शंभु-भजन-अन्य शोनका नाहीं
 रुद्राक्षान्चा महिमा प्राणावा धरुनि मोन कानाहीं १
 भक्त अभक्तहि नीचहि नीचतरहि सर्वसर्वथा जरि तो
 प्राणी पापापास्तनि रुद्रतो रुद्राक्ष जो सदां धरितो २
 रुद्राक्ष-धारण परम-पुण्य महाव्रत असें म्हणति सुकवी
 चुकवी जन्म मरण हें कामाद्यखिलारिचें वदन सुकवी३
 रुद्राक्ष-सहस्रातें धरितो जो नमिति सुर तथा सर्व
 तो तैसाचि प्राणी बंध अशेषा जना जसा शर्व ४
 नसतां सहस्र एकचि रुद्राक्ष शिखेंत मनुज जो धरिल
 बारा बारा हस्तीं सोळा सोळा भुज-द्वयीं वरिल ५
 बतिस कंठीं चाळिस माथा सा सा तसेचि कर्णांत
 वैक्षीं अष्टोत्तरशत शिवसम तो पूज्य सर्ववर्णांत ६
 स्फटिक-प्रवाल-मुक्ता-वैडूर्य-स्वर्णमणि इहीं युक्त
 रुद्राक्षातें धरितो जो संसारी असोनि तो मुक्त ७
 केवळ रुद्राक्षचि जो निर्धन कीं मनुज आळसी धरितो
 जेविं तमाचा भास्कर पापाचा होय सर्वथा अरि तो ८
 जपला रुद्राक्षान्च्या माळेनें मंत्र जपरतें जो तो
 क्षिप्र अनंत-फल-प्रद सर्व-रहस्यज्ञ-जनमतें होतो ९
 रुद्राक्ष शिरीं धरितां श्री-गंगा-स्नान-फल सुरखें मिळतें
 तत्वज्ञ जन-मतें तो अधिकचि होयील तोलितो तिळतें१०
 जाच्या बहुपुण्यप्रद रुद्राक्ष नसेल एकही अंगीं
 त्याचें जन्म निरर्थक जैसे नवसोनि साधुच्या संगीं ११
 शिवलिंग-पूजनीं जें तें फल रुद्राक्ष-पूजनीं आहे

हैं सूत रहस्य कथी भूतदयेस्तव न तन्मनीं राहे १२
 एकमुख पंचमुख किति एकादशमुख समस्त सन्महित
 रुद्राक्ष चतुर्दशमुख हे शिवसम करिति भक्त-जन्महित
 रुद्रात्मक रुद्राक्ष त्रेमेंजरि नित्य पूजिला तरि तो
 करितो जन्मदरिद्रा धनपतिच दुरित कुलक्षणे हरितो १४
 याधिषयीं आख्यान श्रवण करावेंचि निज-हित-प्रवणे
 सर्व महापाप-क्षय करितें तत्काल कीर्तन श्रवणे १५
 काश्मीर-देश-पालक राजा तो भद्रसेन या नावें
 ज्या गुण-संपन्नातें राष्ट्रें सप्रेम नित्य वानावें १६
 ज्याचा पुत्र सुधर्मा तारकनामा तदीय-सचिवाचा
 ज्यांची मूर्ति सुराच्या पुत्रींहि रसींहि लाज रचि वाचा
 नृप-सचिव-कुमार सखे सुगुणाहीं स्वजन-मानसें हरिती
 विद्याभ्यास कीडा दोघे एकत्र सर्वदा करिती १८
 रत्न-सुवर्ण-विभूषा क्षणभरि निज-गुरुजनायहें धरिती
 परि तीव्र-धिरक्तिरसिक सादर रुद्राक्ष-भूषणे वरिती १९
 त्या भद्रसेन-सदनीं मुनिवर्य पराशर स्वयें आला
 त्याला पूजुनि नृपतो अंजलि जोडुनि विचारिता झाला २०
 हा मत्पुत्र सुधर्मा सुज्ञानें मृत्युजन्म नाशील
 हा सचिव-पुत्र तारक पाहें याचेंहि सन्मना शील २१
 रुद्राक्षाऽलंकार भिय यांला या देशेंत कां गमला
 आंग मला तेंचि नगा देति नहें काय तत्व सांग मला २२
 सर्वज्ञ मुनि म्हणे या दोघांचें पूर्व वृत्त तुज राया
 कथितो मी श्रोत्यांची श्रद्धा भक्ति क्षणांत उजराया २३
 नंदिग्रामीं बहुगुण-रूपें धन्या गणांगना होती
 तन्नाम महानंदा सेवी जो धर्म जातिचा तो ती २४

ब्रह्मोत्तरखंड.

८७

राज्ञी जसी प्रजाहीं ती पूजावी सदैव गणिकांहीं
 नचहते देहीं गेहीं स्वल्प जिच्या प्राज्य मूल्यमणि कांहीं^{२५}
 त्या वैश्येने मर्कट कुक्कुटहि तसाच बाळसा राया
 नाचायासि शिकविलें होतें कीडोनि काळ साराया^{२६}
 मर्कट रुद्राक्षांहीं भूषित केला असे जसा बाळ
 तैसाच कुक्कुटहि ती नाचवि दोषांसि धरुनियां ताल^{२७}
 कोणीएक शिवव्रत - रत सर्वांगीं विभूतिनें न्हाला
 धृत-रुद्राक्ष-विभूषण जटिल असा वैश्य तद्गृहा आला
 भुलली वैश्या त्याच्या करगत-बलयें अमूल्य-रत्नमयें
 वाटे तच्चिन्ता कीं घडिलें कंकण कस्वनि यत्न मयें^{२८}
 गणिका वैश्यासि म्हणे अंशीं एकींहि कटक हें न रितें
 हरितें मम चिन्तातें चुंबकसें स्ववशा चक्षुतें करितें^{२९}
 वैश्य म्हणे घे देतो जरि तव मन रत्नकंकणीं लोल
 बोल स्पष्ट गुणज्ञे याचें देतीस काय तूं मोल ^{३१}
 स्मित करुनि ती म्हणे हो नरतनु अधिकचि गुणें न मणिकांहीं
 त्रिदिन तव बधू होइन कीं घावें हेंचि मोल गणिकांहीं^{३२}
 वैश्य म्हणे साक्षी या व्यवहारीं चंद्र रवि महाभूतें
 शपथ करीं कीं सत्यें चाले व्यवहार रथ जसा सूतें ^{३३}
 घे वीरवल्लभे कर-भूषण माझी त्रिरात्र हो भार्या
 वर्तविं मजसीं लां वर्ते पतिसीं जसी सदा आर्या^{३४}
 वैश्याच्या हृदयातें स्पर्शुनि ती शपथ करि महानंदा
 मग तें रत्न-बलय घे भास्कर-भा हो ज्यापुढें मदा^{३५}
 मणिमय शिवलिंग करीं दे वैश्य तितें म्हणे करीं जतन
 वतन प्राण तसें हें याच्या नाशींच मत्तनू-पतन ^{३६}

ती वैश्या तें लिंग स्थापी त्या नाट्य-मंडप-स्तंभी
 केलिगृही जायजसी गजसहित गजी सरोवरस्वभी३७
 दांती पर्थकीं त्या वैश्यासीं करुनियां सुरबें केली-
 निबुनि म्हाणंदेनें निद्रा सुस्वस्थ-मानसे केली ३८
 अग्नि निशीथीं दैवें सहसा त्या नाट्यमंडपा लागे
 जाबुनि वैश्या सोडी कुक्कुट मर्कट. जरी स्वयें भागे ३९
 त्या नाट्यमंडपासह तें लिंग जळोनि जाहलें भग्न
 शोकार्णवांत झाला तो वैश्य महाशिवव्रती मग्न ४०
 वैश्य म्हाणे स्वप्नींही नैकावें लिंग भंगलें कानीं
 वेंचावेंचि शिवार्थीं पित्रर्थीं जेथिं अंग लेकानीं ४१
 विधि हरिहि न वाराया शकतिल दयिते करीष आशु चिता
 सत्य मज महानंदे देखिल दहनप्रवेश आशुचिता ४२
 दृढतर निश्चय जाणुनि ती वैश्या वैश्यसत्तमा उचिता
 स्वगृहासमीप करवी सांगुनि भृत्यासि चंदनें सुचिता ४३
 स्नान करुनि भस्म धरुनि मौन वरुनि शंभूतें मनीं स्मरुनी
 बहुजन देखत असतां वैश्य जळे सविधि पावकीं भरुनी
 दुरवार्ता ती वैश्या बंधुजनातें म्हाणे अहो क्षिप्र
 प्रार्थुनियां पाचारा नंदियामस्थ सर्वही विप्र ४५
 सर्वस्व दान देउनि करितें वैश्यानुगमन मी जाणा
 मेला शिवव्रती हा मत्पापें सत्य हें मनीं आणा ४६
 मणिकंकण घेउनियां झालें याची भिरात्र मी पत्नी
 सहधर्मचारिणीनें नचुकावें पतिहितार्थही यत्नी ४७
 धर्मार्थकामसत्यें सुक्ती अत्यंत दुर्लभा पण ती
 सत्यचि हरि हर सत्यचि सत्ये सर्व प्रतिष्ठितं म्हणती ४८

१ कीडागृही. २ सरोवर- रु-अंभ- सरोवरसंबंधी उत्तम
 उदकीं. ३ हस्तिदंताच्या. ४ मध्यरात्रीचा ठाई. ५ आसमंता
 त्वरुद्धता. + कीडा.

ब्रह्मोत्तरखंड.

८२

ऐसें बदली वैश्या बंधुजनें बहु नियारिली तरि ती
 न रिती उक्ति पढाया झाली शिष्योक्त सिद्धता करिती ४९
 आस्तांतें समजावुनि वैश्या तीर्थेदिकीं करी स्नान
 सर्वस्व दान देवुनि सद्विप्रांकारणें धरी ध्यान ५०
 सांब ध्यावुनि घाली दीप्ताऽनल तीन वेळ उजवा ती
 प्रभसि म्हणे मम नाडी ओवाळाया असोत तुज वाती ५१
 होतो धन्य रुदीनहि जो जनज्याचा मनें पदा शिवतो
 दहनांत शिराचीं जां तां प्रकटे तीपुढें सदाशिव तो ५२
 प्रभुच्या अनुग्रहेचि प्रभतें उघडनि लोचनें पाहे
 राहे परि चित्रतमी क्षण भय मगें सुख अनंत ती लोहे ५३
 शंभु प्रसन्न हांडनि सज्जन-शत-वर्णनीय बदला हें
 ऐक महानंदें तूं सत्यादया शुद्ध-कीर्ति-पद लाहें ५४
 कोण असी अन्य स्त्री सर्वस्वाहूनि अधिक सत्य जिला
 धन्या रुमहाभागा तूं कीं त्यां सुख्य धर्म न त्यजिला ५५
 झालों वैश्य पहाया कीं करिसी भक्ति कसि कसा धर्म
 छळ केला परि तुझिया सखें मी फार पावळों शमी ५६
 पर-धन-लुब्धा असती असती बहु-कपट-पंडिता गणिका
 तूं सत्य-धर्म-निरता लघुहि बहुमता असी सुधा कणिका ५७
 दहनीं शिरलीसचि तूं जेव्हां निश्चय तुयां बरा केला
 तव कीर्तिची धवलता रुभगे कोणाहि ये न राकेला ५८
 द्रवळों लवळों तव-उप-कार-भरें दृष्ट नूज अनघेतें
 देतां वर मागचि जें व्हावें आयुष्य भोग धन घे तें ५९
 नमुनि महानंदा ती प्रभसि म्हणे आयु भोग धन नाकीं
 वास सुधाहि मज नको सर्वहि हे हेतु मृत्यु-जनना कीं ६०
 स्वामी स्वत्पादाऽब्ज-स्पर्शाचा मात्र काम दे वर हा

स्व-पद-छायेन मृणसि दीनातें तूंचि वामदेव रहा ६१
 मज सर्व-दास-दासी-बंधुजनासह समस्त-वरदेशा
 स्वपदीं ने निजदेशीं यावरि धाडूनकोचि परदेशा ६२
 ऐसें वेश्या विनवी प्रभक्तें पायांकडेचि पाहून
 प्रभुनें स्वपदीं नेली सुविमानीं स्वजन-युक्त वाहून ६३
 शिवलोक महानंदा वेश्या पावे असी अगा राया
 तो मर्कट मग मेला पुण्यें आला तुझ्या अगारा या ६४
 रुद्राक्ष-धारणानें कुंकुट झाला प्रधान-सुत राया
 होइल संसार-नदी श्रीशिवभजनें करुनि सुतरा या ६५
 सांगे असें पराशर मुनि जें रुद्राक्ष-धारणीं फळ तें
 गळतें अथ या श्रवणें कळतें हित जन्ममरण हीं टळतें ६६
 ऐसी कथा अथामति लिहिली ही रामनंदनें नमुनीं
 श्रवणें इच्या निवधिले पूर्ण करुनि काम नंदनें नमुनीं

अध्याय २१

श्रीमत्-पराशरातें नमुनि म्हणे भद्रसेन बापा या
 संसारीं पुरुषार्थ-प्रासादा साधुसंग हा पाया १
 कथिलें परम रहस्य ज्ञानियरा हें तुवांचि सांगावें
 सर्वज्ञा तुज आम्हीं साक्षात् शिव म्हणुनि मगनकांगवें
 वर्णिति वेदपुराणें तीर्थांइधिक म्हणुनि साधुच्या संग
 इतरांचीं काय कथा सत्संगा वांछिती स्वयें गंगा ३
 वा या मसुत्राचें जें काय भविष्य तेंहि आयकिव
 सदसना जसि विनतीं तसि न करी औरसीं हिमायकिव १

त्यासि मुनि म्हणे षडला संकोच मला भविष्य सांगाया
 आंगा यावा श्रवणें कंप असें पुससि उग्र कां गा या ५
 भूप म्हणे मुनिवर्या हा दासतुला अधीर कां गमला
 करिसिल वातूंचि दया मत्पुत्राचें भविष्य सांग मला ६
 मुनिराज म्हणे झालीं वर्षेजन्मोनि आजि बारा या
 सप्तमदिवसीं आहे मरण तुझ्या नंदनासि बा राया ७
 त्या कालकूटतुल्ये वचनें पावे नृपाळ मोहातें
 केला सावध सुनिनें अतिपुण्ये स्पर्श करुनि तो हातें-
 देउनि अभय कृपाऽमृत- सिंधु पराशर दयापर मूर्ध्नि
 सांगुनि सदुपाय करी तत्कालचि तो तथा परम हर्षी ९
 सर्वाद्ये परम शिवे ब्रम्हा निर्मुनि दिले तथा वेद
 रुद्राध्यायहि दिधला ज्यातें जपतां उरां नये रवेद १०
 सर्वोपनिषत्सार श्रीरुद्राध्याय दोष जाळाया
 टाळाया मरणानें क्षम हा श्रीशंक्त भक्त पाळाया ११
 विधिधिनविला यमानें निर्विघ्न स्वाऽधिकार चालाया
 कीं दंडाह् असायें नरकीं बहु पाप जीव घालाया १२
 विधिनें दोन अविद्या- कन्या निर्मूनियां दिल्या त्याला
 अश्रद्धा दुर्मेधा सकृत्पथीं घालितां तथा घाला १३
 श्रद्धा मेधा नामें विद्येच्या सर्वसन्मता तनया
 रुद्राध्यायफळातें पात्र करिति स्फुटनिश्चये जन या १४
 रुद्राऽयुताऽभिमंत्रित पुण्यजळें स्नान यासि घालावें
 अयुताऽब्द रोम याचें मृत्युबळें एकही न हालावें १५
 रुद्रायुताभिषिक्त त्वरुत पाळिल धरा अयुतवर्षे
 पावेल शिवपदातें पूर्वज उद्धरुनि हा परमहर्षे १६
 भूप म्हणे बा मज दे करुनि अनुष्ठान दान तनयाचें

दास्य स्वीकारूत प्रेमें त्वत्प्रभृति साधुजन याचें १७
 तो मुनि तें मान्य करी सद्ब्राम्हण बहुसहस्र आपवुनी
 त्या सदनुष्ठानातें प्रारंभी धर्मकृत्य जाणवुनी १८
 सप्तमदिवसीं करिती अभिषेक यथोक्त जो महाविप्र
 मूर्छित होय नृपतनुज पळभरि मग सावधानही क्षिप्र १९
 पुसतां कुमार सांगे उग्र पुरुष मज वधावया आला
 झाला मोह पहातां दंडधरा अतिभयानका त्याला २०
 तोंचि महावीर पुरुष आले धाबोनि तो तिहीं धरिला
 पारों बांधुनि सहसा मग येथुनि दूर तत्क्षणीं हरिला २१
 इतुकें पाहुनि झालों मुनिहो मी सावधान भय नाहीं
 काहीं आतां आहे स्वस्थ विलोकुनि तुम्हांसि नयनाहीं २२
 त्यातें पराशरादिक सन्मुनि तें करुनि वृष्टि आशांची
 सुरवविनि जयापुढें बहु कीर्ति उणी अमृत- तोद्यराशीची २३
 भूषें नसुनि प्रेमें रत्नालंकार भव्य लंबविलें
 जेवविले मणि-कांचन- राशि नयां ब्राम्हणासि देवविलें २४
 भोजन करुनि सभेंत क्षितिपति तो भद्रमेन जो वसला
 तो श्रीनारद आला ज्याचा महिमा जगत्रयी वसला २५
 कनकासनीं समर्चुनि नसुनि शिरें पाय तां पुसे राय
 सांग सविरमय दिससी बा लां आश्चर्य देखिलें काय २६
 देवर्षि म्हणे राया गगनपथें उतरतां नवल भारी
 अवलोकिलें करो तें तुजसह हे सत्सत्ता श्रवण सारी २७
 मृत्यु तुझ्या पुत्रातें आलाहोता स्वयेंचि माराया
 बा राया त्या शंभू- प्रभू धाडी वीरभद्र वाराया २८
 तो वीरभद्र भगवान् सहसा गांडूनि मृत्युला रागें
 बांधुनि घेवुनि जाय प्रभूपार्षद त्यासि ताहिती मागें २९

ब्रह्मोत्तरखंड-

९३

तें जागुनि यमधर्महि नमुनि म्हणे वीरभद्रजी याचा
 अपराध काय सांगा राजाचा म्हात गतायु तो सात्वा २०
 श्रीवीरभद्र वदला अपराध कसा यमा नसे याला
 रुद्र-स्नान-गताऽशुभ अयुतायु नृपाळ-पुत्र कीं झाला २१
 संदेह असे तुज तरि सत्वर तो चित्रगुप्त आणावा
 अगतायु भद्रसेन क्षितिपतिरुत कीं गतायु जाणावा २२
 स्मरतांचि चित्रगुप्त- प्रकटे त्यातें यम स्वयें बा गा
 आयुष्य तवसुताचें पुसनाझाला नृपा महाभागा २३
 प्रथम द्वादशवर्षे ऐसें बोलोनियां उगा राहे
 पाहे नीट विचारुनि नृपसुत अयुतायु मग म्हणे आहे २४
 यम भिवुनि वीरभद्रा चुकलों ऐसें म्हणोनि कर जोडी
 करुनि कृपा अभय नृपा देवुनि तो प्रणतमृत्युते सोडी २५
 मुक्त यम स्वस्थाना केंलासी वीरभद्र जाय नृपा
 भी तवसदना आलों प्रभुची तुज जाणयावयासि कृपा २६
 रुद्राऽयुताऽभिमंत्रित- तीर्थस्नानेचि मृत्यु ओसरला
 खत्पुत्र अयुतजीवन झाला वा दोष सर्वही सरला २७
 ऐसें जागुनि नारद राजाचा हरुनि ताप गेला हो
 त्याची कीर्ति म्हणतसे देवांच्या आलि आपगेला हो २८
 यापरि काश्मीरनृपति रुद्राध्यायाचिया प्रभावानें
 केला पूर्णमनोरथ ऐसा अमृतांशुच्या न भावानें २९
 लिहिली कथा यथावति रामसुते नमुनि सुंतरायातें
 हे हरि-हर-यश गातां बाधों देनी न अंतरायातें ४०

अध्याय २२

सूत म्हणे मुनिहो जे नाना-पातक-समृद्धिनें युक्त
 ते होतात शिव-कथा-श्रवणें तत्काल सर्वही मुक्त १
 याविषयीं इतिहास श्रवण करा परम पुण्यही आहे
 याच्या श्रवणें पातक लघु गुरुहि असो न लेशही राहे २
 प्रख्यात दक्षिणा-प्रथ-देशीं बाष्कल असें जया नाम
 ग्राम कु-श्रूङ्गनाचा चौर्य-व्यभिचार-दुष्क्रिया धाम
 तेथें बिंदुगनामा वेश्यापति विप्र अधम पापरत
 न म्हणे कोणीहि तथा ऐसें कीं त्यजुनि कुपथ हा परत ४
 त्याची पत्नी तरुणी ती नामें बंजुला निला सोडी-
 जोडी गणिका-संगति बिंदुग पाहे गृहीं न ती गोडी ५
 पति गणिकेसींच रम न धरी चिन्नांत लेशही झोडा
 ती बंजुलाहि तरुणी जारासीं सर्वदा करी क्रीडा ६
 तो जारसंगतीतें विप्राधम बिंदुग स्वयें पाहे
 साहेनां तें तीतें ताडी कीं ती नसलथीं राहे ७
 मज न धरुनि कोपें ती-पतिस म्हणे परम मूढ तूं गमसीं
 मज तरुणीतें त्यागुनि वेश्येसीं सर्वदा कसा रमसीं ८
 तुज ती वेश्या नसूटे माझी गति काय तूं च सांग मला
 अपराध आपला कां नगमे स्त्रीचाचि फार कां गमला ९
 तो अधम म्हणे भार्ये सत्य वदसि मंतुला न तूं पात्र
 गात्र व्यर्थ न अर्पी जारापासुनि विन्त पे मात्र १०
 जें-जार तुला देतिल धन तें सर्वहि मलाचि अपविं
 त्यां आपणासि विषयें म्याही भार्ये यथेष्ट तपविं ११
 मज जोडुनि देखिल जें देखिन पण्यांगनासि मी विन्त

ब्रम्होत्तरखंड.

९५

माझे तुझेहि होइल विषय-सुरेणें तुष्ट सर्बदा चित्त १२
 ती स्त्री म्हणे अवश्य व्यभिचारीं मग शिरे द्विषणजोडी
 थोडी पहिली होती बहु वाटे विषय सेवितां गोडी १३
 स्त्री-दत्त-धनें गणिका- भांगें स्वप्नांतही न घामेला
 आनन करूनि काळें जोडुनि तोही अशा अघामेला १४
 पतिमागें पुत्रयुता ती स्त्री होती तसीच निजगेहीं
 गेली गोकर्णातें होतां तारुण्यभर उणा देहीं १५
 विधियोगें क्षेत्रातें पावे ती बंधु-जनयुता असती
 तीर्थस्नान करुनियां झाली श्रीवांकरालयीं बसती १६
 रुद्राम्हण पौराणिक सांगत होता महा-पुराण-कथा
 ती पूर्व-जन्म-सुकृतें आली तीच्या नवीच कर्णपथा १७
 यमकिंकर असतीच्या घालिति योनींत परिघृतापविला
 पाप-विलासांचा परि-पाक सुदुःसह गमेल हा पविला १८
 ऐसें ऐकुनि झाला प्राप्त बहुभयंकरून कांप तिला
 चित्तांत म्हणे ही मी भजलें जारा त्यजुनि कां पतिला १९
 गुकांतीं शरण तथा धर्मज्ञा जाय ती धरी पाय
 प्रायश्चित्त विचारी अनुतप्ता अघ कथी म्हणे हाय २०
 तां साधु म्हणे भद्रे प्राशावे पृत शंभु-यश कार्नां
 श्रीशिवनामाधिपुटे नटिकावे पलहि-पाप-मशकानीं २१
 श्रीवांभ-कथा श्रवणें ज्ञान ध्यानहि सुरवेंचि लाधेल
 कथिलें याहुनि शतगुण अधिक असो दुरित तुज न बाधेल
 झाला पश्चान्नाप प्रायश्चित्तांत मुख्य हा होय
 यापरि पवित्र नकरी पापिजना देवसिंधुचें तोय २३
 संतत सज्जन-सेवन सत्क्षेत्र-निवास सत्कथा-श्रवण
 यांहीं सुक्त प्राणी पश्चान्तापी न जाहला कवण २४

शिव-पादाब्ज-ध्यानं जन्मं एकं वि होतसे मुक्ती
 श्री-शंभु-कथा-श्रवणं तरसी तूं सत्य सत्य हे उक्ती १५
 करिता उपदेश असा त्यास दुरुचं मनी धरी चरण
 त्या गोकर्णीचि वसे तेके सकथा करी शिव-स्मरण २६
 देहीं रुद्राक्ष धरी भस्मोदलन करी कथा-श्रवण
 तीर्थ-स्नान मिताशन चिनी शिव-ध्यान-सखथ-प्रवण २७
 आर्थां वैराग्य-कथा तो सद्गुरु तीस नित्य आयकधी
 मग भक्ति-कथा सांगुनि रोमांचित करि तदीय काय कवी
 सकथा-श्रवणं होतां मन निर्मळ तीस जाहलें ज्ञान
 ध्यान श्रीकंटाचें ठसलें द्यासि मुक्तिचें दान २९
 दृढ पद्मासन घालुनि हृदयीं आणुनि सांवमूर्ति सती
 प्रेमें पूजि प्राचीं साधाया भक्ति-काम-पूर्तिस ती ३०
 करुणेंच्या अंभोदा शंभो दासांमर-दुमा बा हे
 आहे दासी सक्ता पायांपासीं प्रभो मला बाहे ३१
 नमितां नलोदिला त्यां पायें कोणीहि रंक रागानें
 फलली तव-सुखशाच्या हेच न कवि कोटि शंकरा गानें
 भक्तें समर्पिलें तुज रत्न मुकुट तेविं शंकरा बेल
 भक्तिमुळें दास-गृहीं सिद्धयष्टक तें विशंक राबेल ३३
 श्रीसांबा नित्य तुझा मारुगाठीं कृपा-कटाक्ष असा
 कमळीं मधुप-कुल नसें त्वच्चरण-युगीं मदीय चिन वसां ३६
 ऐसें महेश्वरातें कर जोडुनि भक्तिनें सदा विनवी
 शिव-सागरीं नदी ती होय न उपमा बुधें वदावि नरी ३५
 असतीहि गुरुदयेनें शिवभजनं कर्मबंध ती सोडी
 जोडी शंभ-ध्यानीं मानस यपु जीर्णवस्त्रसें सोडी ३६
 स्पर्शनि शिवदूतांहीं दिव्याकृति तक्षणांचि ती केळी

नेली श्रीशिवलोकीं दिव्य-विमानीं बसोनियां गेली ३७
 पाहे जगदीशानें तहामांकीं तयाहि देवीतें
 परमाऽमृत मूर्त नयन-सुग्में भाग्येंकरूनि सेवी तें ३८
 कीटि-दिनकर-द्युति शिव विद्युत्-पुंजप्रभा शिवा देवी
 पाहुनि भाग्यें त्यांच्या चरणावरि शिर पुनःपुन्हा ठेवी ३९
 जाच्या ध्यानें स्मरणें नीनीही ताप संपती ती तें
 पद-सुग्म नमी प्रेमें कुरवाळिति आद्य दंपती तीतें ४०
 सांत्विति तितें शिवशिवा जैसे चिरदृष्ट पितर ननयेतें
 परि तें प्रेम बहुतजरि असति अपत्यें असें तरि नयेतें ४१
 पहिली होती असती सेवुनियां शंभू सत्कथा-रस ती
 शिव मंदिरांत वसती पाहुनि सांनंद जाहली असती ४२
 श्री-शंभू-प्रासादीं एका समर्थीं स्मरणियां पतितें
 प्रार्थुनि जगदंबेतें पुसती झाली तयाचिया गतितें ४३
 श्रीजगदंबा देवी ज्ञानें प्रत्यक्ष सर्व जी पाहे
 सांगे पिशाच होउनि तव भर्ता विंध्यपर्वतीं आहे ४४
 नमुनी म्हणे शरण तुज विधिचें व्हायासि पद महासदये
 तो स्रगतितें उपायें कवणें पावेल वद महासदये ४५
 जी अनिसदया वादी स्वकरें भक्ता जना सुपायस ती
 सांगे सर्वोपास्या शरणागत-वात्सला उपाय सती ४६
 वत्से जरि तव पति तो पुण्या अस्मत्कथा श्रवण करिल
 तरि लब्धशुद्धि होउनि या शिवलोकीं स्रखस्थिती वरिल ४७
 पुनरपि नमन करुनि ती बहु विनवी स्वपतिचें अघसराया
 पावुनि उच्च-पद-स्थिति तेथून पुन्हा कधीं न घसराया ४८
 या बह्वांजलिवरि ती द्रवली देवी दया-सुधा-सरिता
 अबुधाहि जिच्या नावें होय भवार्णव जसा बुधास्रिता

आज्ञापि स्वमुखे जो गंधर्वाधिपति तुंबर तथाते
 गुण गा त्याते भेदे जा जैसी गाय हुंवरत आते ५७
 या स्त्रीते दूता तूं घेउनि जा विंध्यपर्वतीं तूर्ण
 अघनग ईच्या पतिचा अस्मत्कीर्त्यनिनें करीं चूर्ण ५८
 अस्मत्कथा पिशाच श्रवण करी तो असें कशीं त्वरित
 स्वस्थ करावा आते वैद्ये अंगदे बळे जसा ज्वरित ५९
 जरिहि करिल ऐकाया पुण्या अस्मत्कथा पिशाचार
 ऐकिय बळेचि कथिती कवि नबळे जड तथापि साचार ६०
 करिलचि तो ऐकवितां पुण्या अस्मत्कथा पिहित कान
 शिशु नायके करावे तन्मातेनें तथापि हित कां न ६१
 अस्मत्-पूत-कथानीं पातक-पादप समूळ खाणावा
 आणावा शिवसन्निध हा आवश्यक निदेश जाणावा ६२
 ऐसी आज्ञा होतां जीते नभजोंनि सर्व तापावे
 तीते बंदुनि तुंबर स्रविमाने विंध्यपर्वता पावे ६३
 त्या स्त्रीसह येउनि तो तुंबर विंध्याचळान्त तो पाहे
 आहे पिशाच भीषण कोणी ज्याच्या न दर्शना साहे ६४
 प्रभूचे दूत प्रेरुनि परमोय पिशाच तो धरविला हो
 पापें प्रभू-प्रतापा तरि तिमिरे प्राप्त रोध रविला हो ६५
 करकरुनि बांधिला तो शिवदूतानीं महापिशाच बळे
 घटिका न भरो देतां जा लंघाव्या दहा दिशा चपळे ६६
 निश्चळ करुनि बसविला तो भूत बळेचि आयकायास
 शिवदूतायास तसा होय जसा अमर्दायकायास ६७
 तो आसनीं बसविला पाप हयीं जेविं रडत राकत
 श्रीशिवकारुण्याचा म्हणतो रे सर्वजड तरा ऊत ६८

१ अस्मत्- कीर्ति- अशनि- आमच्या कीर्तिवज्जाने. २ भीष-
 धे. ३ औषध देणाऱ्याचा श्रम.

ब्रह्मोत्तरखंड.

१९

यथा गाथासि शिवाज्ञा बसवी तैशापुटेंहि तुंबर ने
 जे प्रेमभरीं भरले असते म्हणतेवि गाय हुंबरने ६२
 जरि बद्ध हस्त नसते तो कां कानीं नघालिता बोटें
 खोटें पिशाचपणजरि भगवत्कारुण्य सर्वथा मोटें ६३
 करितां विघ्न श्रवणीं लाजविता वारिदासि हाकानीं
 न पडों देता तुंबर-शब्द अघार्णव पिशाच हा कानीं ६४
 यास्तव वाटे त्याच्या बदनीं दडपूनि घातला गोळा
 भोळा शिव परि तज्जन करितो बळ सर्वकुमतिवें गोळा
 सांबशिवातें वंदुनि मग तुंबरु वल्लकी करीं धरुनी
 गाय कथा गाव्या ज्या परमोदारा करुंघिया तरुनीं ६५
 होता गान शिवकथा सुस्वर सुप्रेम तो दिवस सप्त
 झाला शांत पिशाच क्रूरमतिजसा रुधाघनें वृस ६७
 परम-पवित्र-शिव-कथा-श्रवणें गेलें समस्तही पाप
 तापप्रशमें डोले तो गीतें जेविं डोलतो साप ६८
 पैशाच वपु त्यागुनि सहसा दिव्य स्वरूप तो पावे
 लोपावे यत्तेजे होउनि परिभूत देव कोपावे ६९
 दिव्य पुरुष तो प्रेमें आपणही मधुर गावया लागे
 वागे रागकुल मनीं साखिक भावहि तदागमें जागे ७०
 वंदी तो तुंबरुतें शिवदूतांतें त्याहि आर्येतें
 वर्णुनि सावित्रीतें स्मरलो ऐसें म्हणे स्वभार्येतें ७१
 मग तो चटुनि विमानीं तुंबरु-शिवदूत-निज-बधूसहित
 शिवलोकानें गेला केला भगवद्युं महामहित ७२
 पीत्या ताप तसाचि विदशेंद्रा अमृत कर-सदा शिवतो
 शुद्ध कथारस होतो प्राप्तजया भजति कर सदाशिव तो ७३
 सस्यातें वृष्टिजसी ज्ञानानें शंभूची कथा पिकडी

रुचि श्रुचि अतुलाचि इची कीं सेविति मुक्त जरि तथापि कवी७४
 श्रीशिवकथा यथामति लिहिली हे रामनंदनें बाळें
 भाळें ईस असें मज केलें गुरु-पद-रजःप्लुतें भाळें ७५
 साधु सदाशिव-वदनें आज्ञाज्या ईश्वरें मला केली
 त्या लिहूनि वाहिला हा शिव-कीर्ति-ग्रंथ हृदयथा गेली७६
 ग्रहण करी प्रभु जरिही ग्रंथ प्राकृत असाधु नरि याचें
 स्वीकारी तें भक्तें कुसुम समर्पित जसें धुतरियाचें७७
 शिव-कीर्ति-ग्रंथ ललित रचिला भावेंकस्त्रि आर्याहीं
 करुणा करुनि सकृत् तरि वाचावा हा समूळ आर्याहीं ७८
 हरि-हर-भक्त रसिकजे त्यांच्या म्हणिजेल गोड कानाहीं
 थोडा अंकें अर्थे शिव कीर्तिग्रंथ थोडका नाही ७९
 विनयितसें साधुंतें अणिकहि देवूनि हाक विनवीन
 कीं आशी शुचि होवू सद्यश सेवूनि हा कवि नवीन ८०
 सज्जन म्हणति कळीतें श्रीहरि-हर-चरित-कीर्तन-श्रवण
 परम प्रदास्त मग हें नकरील सुसुक्त तापला कवण ८१
 मंत्र श्रीशिव जय शिव जयजय शिव हा मनीं सुखी राहू
 आमरण ग्रंथ-रसिक शिवचरणीं रत मयूर हा वाहे ८२

समाप्त.

सं

६

५

मोरोपंतकृत.

सप्तशती

आर्या

४

७

रा. रा. परशुरामबहाळगोडबोले

यांच्यासहाय्यानें

शुद्धकस्तन

माधवचंद्रोबा

यांनीं

लोककल्याणार्थ

स्वताच्या

शिलाछापखान्यांतछापिल्या

मुंबई.

शक १७८५

सन १८६४

मोरोपंतकृतसप्तशतीआर्या

प्रथमचरित.

- श्रीमान् चैत्रकुलोद्भवः स्मरथ स्वारोचिषांतरां होता १
तो सार्वभौम पोषी आत्मयशा हंसखग जसा पोता १
ओरसपुत्रासि जसा तात तसा तो प्रजांसि परिपाळी २
दैवें घावी लागे कुदशेची त्या तशाहि परि पाळी २
रिपु कौलाविध्वंसी ते होउनि हीनबळहि एकवट ३
भंगिनि पर-सैन्यार्णव वाटे तद्देश त्यांत एक वट ३
आक्रमिला त्या अरिनीं जेथें तो स्मरथ वेदिलें पुर तें ४
कूरत्व प्रकट असें केलें दैवें तथा तृपीं पुरतें ४
दुबळ होतां फिरतां विधि हरिलें कोशबळ अमात्यांहीं ५
पनि-कुदशा दुष्टांहीं जे तस्कर इच्छिजे अमा त्यांहीं ५
स्वामित्व सेवकांहीं हरितां अश्यां चढोनि एकाकी ६
मृगया-मिषें निघे कीं श्री हंसी स्पष्ट होय ते काकी ६
नृप आश्रमासि गेला जेथ वसे मूर्त योग मेधा त्या ७
ज्ञान-तपः सामर्थ्ये- करुनि स्वसमान जो गमे धात्या ७
मेधा बहु सत्कारी गहनवनीं आश्रमीं वसे सांधी ८
जरि तो स्मरथ श्रीमुनि-चरण श्रित-कल्पतरुतसे सौधी ८
त्या आश्रमीं फिरे तो चित्तीं चिंता करी म्हणे हाय ९
नकळे सूर्यवृज-परि-पाळित-पुर-गति असे करीकाय ९
दुर्धन भृत्य माझे पावावे स्वास्थ्य काय मन्नगरें १०
झालें मजही राज्य त्याज्य खलजनें जसेंच अन्न गीरें १०
सगुण सदा मद माझा हस्ती जो सुरव्य संगर-सहाय ११
कैसा अगेल नकळे मज त्याचा म्हणवि सर्गौरस हाय ११
मत्सविष करित असतिल अनुवृत्ति मदीय-शत्रु-भूपाची १२
हाय कसी आवडली सेवा मानसे-खगांसि कूपाची १२
कोशा क्षय पावेलचि जो अतिकष्टें जपोनि सांचविला १३
म्यां आपणासि समयीं कार्या येइल म्हणोनि वांचविला १३
नित्य बहु व्यय करितिल त्यांचें ठावें असे जना शीलें

मोरोपंत.

सम्यक् व्ययस्वभाष न जो तो निधि नवाहि कां न नाशील १४
 ममताकृष्ट-मति नृपति चिंता नानाविधा असी बाहे
 तों एका वैश्यातें फ़मतां त्या आश्रमींच तो पाहे १५
 त्यासि पुसे तो नृप तूं कोण दिससि दुर्मना सशोक मला
 येथें कां आलासि स्व-जन-गृह-वियोग कौर्य कां गमला १६
 वैश्य म्हणे धनिक-कुलज मी वैश्य असें समाधि या नावें
 आलों वनासि दुःखें स्वमुखें काय स्वदेन्य सांगावें १७
 सर्वस्व हरुनि मजला स्त्रीपुत्रांहीं वनासि पाठविलें
 केलें म्यां परिपालन जें काहीं तें तिहीं न आवविलें १८
 स्त्री-पुत्र-स्वजनांची कुशलाः कुशल प्रवृत्ति मी नेणें
 या आश्रमासि बापा अतिदुःखित जाहलों असें तें १९
 भूप म्हणें केलें ज्या लुब्धांहीं त्यजुनि धर्म अत्याग
 त्यांच्याही स्नेहाचा कां रुचला त्वन्मनासि अत्याग २०
 काय करूं हृदय नव्हे निष्ठुर येतें म्हणे समाधि रुडें
 जरि लाजे खडाक-शर-विद्धा या चालनीसमा धिरुडें २१
 मज गांजिलें निजांनीं अरिनीं भंगोनि जेविं गांजावें
 नकळे प्रेम स्त-स्त्री-स्वजनातें त्यजुनि हें न कां जावें २२
 ऐसें बहु वैश्य वदे त्या समदुःखासह स्वयें राजा
 जाउनि मेध्यासि नमी प्रणतोच्या सिद्ध जो सदा काजा २३
 पृथ म्हणे गुरुजी जें कांहीं पुसतों द्रवोनि सांगा तें
 गेलें राज्य तरिहि मन माझे माझे म्हणोनि कां गाते २४
 युक्तचि अज्ञानाचें विषयीं असतें सदैव हें बाजें
 जाणें मी दोष तरिहि गत-राज्य-पदीं ममत्व कां माजें २५
 स्त-दारांनीं लटिला त्रिंताकुळ सदा परि समाधी
 हा वैश्यहि मीहें पहा आम्हीं दोषे महीवरि समाधी २६
 ज्ञान्यासाहि मोह असा कां आहे काय हें वदा स्वामी
 आम्ही दोषे आलों शरण पुरे अर्थ-काम या धामी २७
 मेधा सुनि-राज म्हणे हेवी श्रीविष्णुची महा-माया
 बा या संसाराची स्थिति-कर्त्री तत्प्रभाव हा राया २८
 ज्ञात्याचेंही ओढुनि करि मोहाच्या अधीन हें मन गा

उडविल चाळविल नृपा	त्याहि चलन ज्या कधीं न हेमनेगा २९
हे विश्व-हेतु देवी	जगदंबा बंध-हेतु हेचि नृपा
जीवांतें मुक्त करी	जी विद्या काय ती इचीच लृपा ३०
सरथ म्हणे मुनिनाथा	जीतें म्हणतोसि तूं महामाया
झाली उत्पन्न कसी	कर्म तिचें काय सांग हें वा यो ३१
मेधा म्हणे कराया	देवांची सर्व-कामना-पूर्ती
प्रकटे तेंचि उपजणें	परि वानित्याचि ती जगन्मूर्ती ३२
एकार्णव करुनि अरिबल	जग जगदीश्वर फणींद्र-तुचुतल्यां
भजला स्व-योग-निद्रे-	पति पति सकळाहि शक्तिचा केलीं ३३
प्रभु-कर्ण-मळापासुनि	मधु कैठम असुर जन्मले दोघे
ते खाया येतीतें	प्रथ भगवन्नाभिपद्यभव तो घे ३४
असुर स्ववधोद्यत निज-	जनक प्रभुहि प्रसन्न पाहोनी
चतुरास्य योग-निद्रा-	स्तुति करि नाभ्यंबुजीच राहोनी ३५
हुहिण म्हणे परमेश्वरि	तूं स्वाहा तूं स्वधा स्रधा शांती
श्रीसावित्री सृष्टि-	स्थिति-संवृति-तुष्टि-सुष्टि-धी-क्षांती ३६
सृष्टिस्थितिलय करही	केले निद्रेसि बश तुवां व्यक्त
सर्वेश्वरेश्वरि तुतें	आहे कोण त्वावया शक्त ३७
हरि हर विधि ऐशांही	कोणाहि तुझी न वर्णवे लीला
विभुवन अवलंबुनि तुज	जैसें फल पुष्प पर्ण वेलीला ३८
भगवति करुनि दया खां	मधु कैठम असुर शीघ्र मोहावे
म्हणसि जसीतूं न म्हणे	सरसी इष्टार्थ सर्व दोहावे ३९
महधकाम असुरहे	मधु कैठम खळ करावया चूर्ण
प्रभुला प्रबोध द्यावा	खां जगदीश्वरि दयानिधे तूर्ण ४०
ऐसी स्तविली भाबें	पद्यभबें हस्तपद्य जोडुनी
देवी निघे प्रभूत्तम-	नेत्रमुखादि-स्थळांसि सोडुनी ४१
प्रकटे यापरि दर्शन	हे ये कायी परासू धात्यातें
होऊं नदेचि झाली	देवी आर्या परा स्रधा त्यातें ४२
प्रकटुनि म्हणे भगवती	हूं विधिस त्वजुनि असुर-भी जागे
त्या वत्ता तो चिंता	जों निजली माय न सरसी जागे ४३
श्रुति गुरू म्हणति जयातें	न कळे जडजीव हो परि सजा गा

करुणार्णव दासहृदय-	लोहाचा होय तो परिस जागा	४४
मत्त प्रभुते देवति	ते कां भिडतील मग न वाहूनीं	
बाहूनीं रण करिती	भरिती क्रीडांघ गगन बाहूनीं	४५
उत्साह नकेचिउणा	न म्हणे कोणीहि हाय नवदेहें	
श्रीमुनि युद्ध प्रभुसीं	तें पंचसहस्र-हायन बदेहें	४६
यस्यदरजासि लाजति	चिंतामणि कामधेनु परमाग	
या मायाभोहित ते	म्हणती झालोंच तुष्ट वर भाग	४७
भगवान् म्हणे अस्वरहो	देती होउनि स्तुष्ट ध्याजि वर	
व्हा वध्य काय अन्ये	वरिला म्यां इष्ट हाति आजि वर	४८
तें वंचित अस्वर म्हणाति	जेथें उदकें परिपूर्णता न मही	
तेथें आम्हांसि बधीं	ही विजयी तूचि सयंपराक्रमही	४९
ऐसे अस्वर ठकाविले	घालिति त्या ईश्वरेश्वरा कोडे	
इतरासि समुद्र परी	प्रभुला गोप्यद तसेंचि तें थोडें	५०
केलें हरिनें अरिनें	ते तोडुनि मस्तकामि अस्वरहित	
न सुरहि तद्गतिभाजन	केले वंचुनिहि फार अस्वर-हित	५१
बद्ध्यानें संस्तविली	ती पूर्वीं प्रकटली असी देवी	
परिस प्रभाव अणिकहि	अमृतरसा तैविं रसिक या सेवी	५२
यावरि नहि पारस्वरवध	मग शंभ-निशंभ-वधहि आयकवी	
ती वर्षाश्री भेटे	नकरिल निश्वय करुनि काय कवी	५३
गत राज्य स्वरथ पावे	होय मनुहि तदभिधान सावर्णा	
जगदीश्वरि प्रभाव	श्रीमार्कंडेय मुनि असा वर्णा	५४
होय समाधिहि युक्त	श्रीजगदंबेसि मजुनि स्तुत्यानें	
व्हावे कृतकृत्य श्री-	हरिमायेतोंहि त्यजुनि स्तुत्यानें	५५
प्रथम-चरित्र मयूरे	लिहिलें हे किमपि स्वरसिकां गाया	
अमृतप्राशनकामा	सकरुण कवि म्हणति झरसि कां गा या ५६	
माया तुझी मुकुंदा	पावो तच्चरितवर्णिलें तुजतें	
रुजतें तुजमाजी स्थिति	करितें तैसेंचि शेवटीं तुजनें	५७
	प्रथमचरितसमाप्त.	

१ बोलावुनि, २ हंकारांनी, ३ मार्कंडेय, ४ नूननदेहें, ५ कल्पतरु ६ प्राणरहित,
७ देत्यांचोहित, ८ सात्यानें, ९ मुजाहीं, १० पांचहजारवर्षे, ११ भिजलेली

मोरोपंतकृतसप्तशतीआर्या.

श्रीमहिष्णुप्रभुची नमिली वरदा असी महामाया
 ब्रम्हांड-शतांत जिन्ना योग्य न महिमा असीम हा माया १
 देवांचा शक्रअधिप अस्फुरांचा महिष करिति हे कलहा
 शत-वर्षांतीं पावुनि परिभव शतमन्युचे म्हणे बळ ही २
 झाला इंद्र स्व-बळें समरीं पावोनि रैरिभ यशातें
 शक्र-मसुरव-स्फुरांचीं बिलया ने उग्र वैरि-भय शोते ३
 सुर कथिति दुःख विधितें तोत्यांसह जाय हरि-हरां-जवळ
 यच्चरणांहीं केला शरणागतजनविपत्तिचा कवळ ४
 ते कथिति इंद्र झाला महिष हरुनियां स्फुराःधिकारा हो
 प्रभुजी अस्फुरीं नश्री बहु-मोहकरी स्फुराःधिका राहो ५
 लोक-त्रय-पति झाला बहु मोगा महिष तो कपाळाचा
 विधिचाहि करितसे अधि-कार न शक्रादि-लोकपाळाचा ६
 आलों शरण तुम्हां कीं भूवदितर न यश उपाय चिंतुनि ये
 तुमच्याचि दयेनें नत-हृदयींच्या क्षिप्र सर्व किंतु निघे ७
 स्फुरदीनोक्तश्रवणें हरि-हर-हृदयांत कोप ये राजा
 प्रभु साहतिल कशा मित-जन-कुदशा सोसती न येरा ज्या ८
 प्रभुवर-हरि-हर-वदनें झालीं स्फुर-परिभवें सुकुदि-कुदिलें
 कीं महिष-तस्करें यश सर्वस्व हरुनि बळें स्व-बळ लुदिलें ९
 मकुपित हरि-हर-शतधृति जे या स्फुरनायकांननावून

१ हाय, २ महिषास्फुर, ३ स्फुरें, ४ यत्-वरण-ज्यांच्यापायांनीं, ५ देवांचा,
 ६ भवत्-इतर-तुमच्याहूनइतर, ७ नम्रझालेत्यांच्याहृदयातील,
 ८ दुःख कांक्षा, ९ स्फुर-दीन-उक्त-श्रवण-देवांच्यादीनभाषणा-आणिक
 प्यानें, १० क्रोधानें वांकड्याभोंवपाज्यांच्यागयींअशीं, ११ विष्णु, महादेव
 आणिब्रम्हदेव, १२ स्फुर-नायक-आनन-देवांच्यानायकांच्यासुरांतून, + भाव
 प्यास.

समहा-तेज निघालें	दहनाचें काय काननातून	१०
शक्रादिसरांच्याही	देहांतुनि दिव्य तेज बाहेर	
तेसेंवि निघेजें श्रुति-	कीर्तीचें भाग्यवंत माहेर	११
तें एकवटे त्याची	होय हराया सराऽरि-मद नारी	
तीतें पाहुनि जयजय	वदले विधि-विष्णु-वृत्र-मदनाऽरी	१२
तीचें सुरव हर-तेजें	यम-तेजें केश मस्तकीं झाले	
हरि-तेजें भुज ज्यांच्या	सज्जन सेवुनि यशोमृता धाले	१३
स्तन-युग्म सोम-तेजें	मध्यहि ऐंद्रैकरूनियां होय	
तत्तेजें जंपोरू	ज्यांच्या स्वाधीन सर्वही तोय	१४
गुरू-तर नितंब भोमें	ब्रम्हाच्या दिव्य चरण तेजाचें	
तें सौर शोभति करुनि	रक्तांऽगुलि-दशक चरण ते ज्यानें	१५
हस्तांऽगुलि वसू-तेजें	जी सम अवयव न ध्यान नासाजे	
झाली कुबेर-तेजें	ते बहु शोभवुनि आनना साजे	१६
प्राजापत्यें झाले	रुचिनें लाजविति अमृत-रस दंत	
पावक-तेजें नयन-	त्रय होय करावयासि असदंत	१७
भूयुग संध्या-तेजें	मारुत-तेजेंकरुनि कर्ण न हो	
जे म्हणति श्रित-दुःख-	अवण सदा तत्संकीर्तिवर्णन हो	१८
यापरि पावे तेजें	अन्यसरांच्याहि संभवा राया	
जीचें क्षेम यश पंका	गंगेचेंजेविं अंभ नाराया	१९
जें धरित्यांच्या अरिला	न स्वभामाजिही शिव शिवे तें	

१ ब्रह्मासर आणि मदनाचांचे शत्रु इंद्र महादेव, २ यश-अमृत-कीर्तिरूप अमृता ला, ३ इंद्राच्या तेजेंकरून, ४ जंघा-उरु-जांगा आणि मांड्या, ५ पृथ्वीच्या तेजानें, ६ सूर्याचें, ७ अन्य, ८ नासिका, ९ सुरवास, १० ब्रम्हदेवाच्या तेजानें, ११ कांती नें, १२ असत्-अंत-दुष्टांचानाश, १३ तत्-संकीर्ति-वर्णन-त्यांच्या उत्तम कीर्तीचें वर्णन, १४ समर्थ, १५ जल, १६ धारण करणाऱ्याच्या, १७ कल्याण, १८ स्वर्शकरी, १९ ज्यावरुणाच्या, २० अतिरापमोगा, २१ कपरेच्या पाठिमागचा भाग (ज्याला माज असें म्हणतात तो) २२ पातका आणि मळास.

सप्तशती.

१

निज-शूल-प्रभव विजय-	सूल अतुल शूल दे शिव शिवेते	२०
प्राण-व्यसनीं जेणे	गज-वर रक्षूनि निवटिला नक्र	
त्या निज-चक्रपाशुनि	निर्मुनिचां चक्रपाणि दे चक्र	२१
त्या भगवतीस भावे	गो-क्षीर-धवल जैलेश दरैवर दे	
प्रार्थुनि म्हणे अरीचा	बाधों घाचा न लेश दैर चरदे	२२
दहनहि दे शक्ति तिला	जी तेजे करुनि लाज दे बीजे	
देविन म्हणे तुझे ते	वांन्धीत पदार्थ आज देवी जे	२३
दे दिव्य चाप मारुत	शर-पूर्ण तसेच देव तो भाते	
स्वीकारितां शिवेने	बहु धाले पावलेचि शोभा ते	२४
प्रतिपक्ष करिघटेला	ज्याचा दूखुनि भावि वास बदे	
त्या स्वगजाची घंटा	निजयज्जोसन्न वज्र वासव दे	२५
ममधर्म काळदंडा-	पासुनि दे दंड चरुण पाशाते	
जे आपणासि दुर्जय	दुर्जन त्या-सर्व-शत्रु-नाशाते	२६
माळा प्रजापतीही	दे त्या जगदंबिकेसि अक्षांची	
ब्रह्माऽर्पित स्र-कमंडलु	चे राजी दुष्ट-दमन-दक्षांची	२७
निजकिरणाते स्थापी	भानु तिच्या सर्व-रोम-कूपांत	
दे श्वङ्ग चर्मकाळ	क्षय व्हाया देव-शत्रु-भूपांत	२८
क्षीरोदधि दे अजरें	वस्त्रें तैसाचि अमल हार तिला	
म्हणवी रुचिनें जिंकुनि	बहु जीचे वदन-कमल हा रतिला	२९
जी देव विश्वकर्मा	त्या चतुरें दिव्य-वस्तुच्या घटकें	
दिधलीं चूडामणिसह	स्र-मणि-कनक-स्वचित-कुंडलें कटकें	३०
धवलार्धचंद्र कंठा-	भरण चरण-बाहुभूषणें दे ही	

१ महादेव, २ चरुण, ३ शंखश्रेष्ठ, ४ भय, ५ बर्ची, ६ शत्रु, ७ निज-वज्र-उत्सन्न-आश्रयावजापासूनउत्सन्न, ८ रुद्राक्षांची, ९ जीर्णनचे तअसी (नत्रीं) १० कंठ-आभरण-चंद्रहार, ११ विश्वकर्मा, १२ गजसमुदायार, १३ भवानीते, १४ मलरहित (शुद्ध)

मणिमुद्रिकाहि आनरव ^१	शिरव भावेंकरुनि भूषवी देहा	३१
बिमल परशु विविधाऽस्त्रे	तेसेंचि कवच अमेघ देवीते	
जीबें कृपा-निरीक्षण	अत्यद्भुत-सर्व-संपदे वीते	३२
अम्लान-पद्म-माळा	दे सिंधु उरीं शिरीं भरायास	
तो आपणासि दुस्तर-	जौड्यां भोधींत उडरायास	३३
रलें देउनि दिधुला	मृगेराज बसावया हिम-नगानें	
जाया जाड्य यशांच्या	चरणींच बसावयाहि मन गानें	३४
दे पानपात्र धनेपति	वीर्योत्साहें यथावया अरितें	
न रितें द्वावें तिळहि	प्राशन केले क्षणक्षणीं तरि ते	३५
अर्पी परमप्रेमें	पूजुनि सविशेष नागहार तितें	
सुभाराऽस्कर-शमनें	मागे कवि शेषनाग हा रितें	३६
अन्य-भ्रिदशांनींही	सर्व-स्व-विभूषणायुधांनीं ती	
सन्मानिली बहुमता	जैशी प्राणाऽधिका बुधां नीती	३७
मग साऽदृहास वारं-	वार शिवा गर्जना करी राजा	
म्या किति वर्णाच्या त्या	बहु कांपविती विराट्-शरीराच्या	३८
त्या सिंहावाहिनीते	जय ऐसें सर्व देवता म्हणती	
स्तविती मुनि-वर करिती	बहु भक्ति-विनम्र होउनि प्रणती	३९
एकोनि आः किमेंतत्	कुपित रवळ म्हणे स-सैन्य तो धावे	
आळे सर्व नलगती	दीप-पुतिला पतंग शोभावे	४०
यहिषाऽस्त्रें मगबती	धाउनि येऊनि देखिली हो ती	
स्कर-विभवं-विन्नकारें	जी गगन-पटांत रेखिली होती	४१
जीनें श्री-चरणांही	करितां आक्रमण भूमिका लवली	

१ प्रसवते, २ सिंह, ३ हिमाचलानें, ४ कीर्तीच्या, ५ कुबेर, ६ पानपात्र, ७ स्करवार्ते किंवाप्रीतीते, ८ क्रोधार्यीष्वभ्यय, ९ किं-एतत्-कायहे-असें, १० देवांचें प्रवर्यहाचचितारीत्वानें, ११ तिहिडी, + नरवांपासून केशापर्यंत, ५ तरण्यास करीण अशा जडत्वरूप समुदात.

समशती.

५

गगनीं जिच्या किरितें	सग्रह-नक्षत्रराजि काळवळी	४२
जीच्या बाहु-सहस्रें	व्याधुनि दिक्-चक्र सर्व शोभविलें	
क्षोभविलें चाप-रथें	कांडेड चशें देव-चंद्र लोभविलें	४३
मग त्या श्री-दुर्गेशीं	अस्तर-भटांशीं प्रवर्तलें युद्ध	
होय दिगंतर शस्त्रा ⁺	स्त्र-विदीपित ज्यांत तें असें शब्द	४४
महिषास्तर-सेनानी	चिह्नर-नामा महाऽस्तर तसाच	
चांभर चतुरंग-बळें-	युक्त रण-मरवीं महासु रत साच	४५
तेसाच ईश्वरी शीं	पडयुतरथयुत उदग्र युद्ध करी	
परि तो आला व्हाया	दैवी-शर-निकर-सिंह-रुद्ध करी	४६
अस्तर महाहनुहि करी	समर रथाऽयुत-सहस्र आणून	
असिलोमा रथ पंचा-	शान्धियुत-युत स्व-विजय जाणून	४७
बाळबळि निज-जयाचीं	श्रवण करित बंदि-गण-सुरवेंगाणीं	
रथ एक कोटि-षट्शत-	अयुतें गज हय असेचि बहु आणी४८	
पंचाशत्-कोटि-भित-	स्यंदन-परिवृत कराऽरि मत्त महा	
वीर बिडाली रथ करी	दुर्गेशीं युद्ध अस्तर सत्यमहा	४९
रथ-गज-हय-परिवृत सुर-	रिपु अन्यहि अयुतसंरथ्य जे क्रूर	
ते चंड-मुंड-शोणित-	बीजादिक करिति रण महाशूर	५०
तुरग परार्थ परार्थ	स्यंदन गजही परार्थ यापरि तें	
निजबळ आणी समरीं	पाडाया तो लुलाय पापरितें	५१
करिते झाले सोडुनि	शस्त्राऽस्त्रें स्वैर अस्तर समरा या	
त्यजुनि भजन-स्तरस कुंमति	ते प्याले वैरें अस्तरस मराया	५२
तोमर मुद्गर मुसल	प्रास परशु पट्टिशाऽसि शर शक्ति	

१ ग्रह आणि नक्षत्रें यांची पंक्ति, २ अम्हांड, ३ देवसमूह, ४ दैत्य, ५ दैवी चाशरसमूह हाच सिंह त्यानें रुद्ध व्हाया, ६ हनि. ७ सत्यतेजजीचें असी (दुर्गेचेंचि शेषण), ८ महिषास्तर, ९ कुबुद्धि, १० वैररूपविषरस, + शस्त्रें आणि अस्त्रें यांहीं प्रदीप्तपेटलेले (देदीप्यमान) * युद्ध, # षट्-अयुत-रथ-युत-सहाअयुतें जेरथयां हीं, करून युक्त असा, * महिषास्तराच्या सेनापति.

पर-शस्त्रे निज-शस्त्रे	खंडी लीलें करुनि पर-शक्ति	५३
तम रवि-रुचिर्ते किंवा	सद्विद्येते महाऽघ न शिवे ते	
तेसें त्या अस्तरांचें	शस्त्र-पदल जितमहाघन शिवेते	५४
तोहि शिवा-वाहन हेरि	बहु कोपे कंपवुनि सेटा चाला	
साहे न दवा वनसें	सेव्य कसें संपवु निसटायाला	५५
जे सोडिले शिवेनें	संगर करितां म्हागंध निश्वास	
तेचि असितगण झाले	रक्षाया अस्तर बहुनि विश्वास	५६
करितील पर-नग-शिरः	शिरवरीं ते अशनि कांगण न टांचा	
वाढवि हर्ष तयांचा	तें प्रभुचें जैविं आगण नटांचा	५७
कितिएक युद्ध करिती	ते गण वाघें कितीक वाजविती	
गाजविति ब्रम्हांड	ध्वांतहाराच्या करांशि लाजविती	५८
परमेश्वरी विदारी	जो त्यजिना बोध आयुधा त्याते	
तें काय तीपुढें जी	देणारी बोध आयु धात्याते	५९
खड्गे करुनि तोडी	अरिस फळसमान वा धसाधस ती	
ज्यात्यास म्हणे चितीं	जा लोक करुवें अबाध साध सेती	६०
शूले चक्रे चक्रे	करि पर-मोरण महा-गदा-घाते	
विश्वान्या वाराया	वरि परमा रण महागदाघाते	६१
अस्तर बहुनि रण-रंगीं	शोणित-तटिनी उदंड वाहविल्या	
त्यांते खळचमू त्यांतहि	नच कांहीपाप-मतिहि राहविल्या	६२
लावी सतत शराचीं	घापास पैरो शरोसना दाने	
खळ किनि भिजघंटेच्या	मोहितच पराशरास नादाने	६३
उगेवी महा-भय-तिमिर-	सागर-पर-पारदा दिना कर्षी	

१ जिंकिले मोठे मेघज्याणें असें, २ देवीते, ३ सिंह, ४ यानेवरचे केंस, ५ राजाचे, ६ सूर्याच्या, ७ ब्रम्हापते, ८ देवी, ९ शत्रुक्षय, १० महा-गद-अघ-महारोग रूपपातकाते, ११ रक्तनद्यांत, १२ खळचमूंतही, १३ शत्रूला, १४ धतुप्यास, १५ उल्लस चक्री, १६ महत्प्रयत्न अंधकारसमुद्रान्यापिलतीरास पोचविणाऱ्या, १७ ओटी. + शत्रुरूपपर्वतांच्या मस्तकरूपशिरवरीं, + किरणास.

सप्तशती.

७

पाशें बांधोनि थस्कर	बहु स्खवी नारदादि नाकर्षी	६४
पाडी दांसळुनि विशिख-	वर्षे ती घनघटा कितेकांते	
सँलुं घन घातक जरि	नसते तरि अनघ टाकिते कां ते	६५
पाहति रणीं कराया	त्यादेवीशीं बराबरि कबंध	
नाचति हर्षे जाणों	म्हणती तुटला बरा बरि क बंध	६६
बाळभय हरुनि ऐशी	कोणीही हर्षली प्रसू नाही	
त्या श्रीजगदंबेवरि	सरसंहति वर्षली प्रसूनाही	६७
क्षणमात्रें सर्व-महिष-	सैन्य शिवा-गणसमूह हरि खरची	
घन जेविं मयूर-मनीं	देव-मनीं तो प्रताप हौरिख रची	६८

अध्याय. २

देवीवरि बुळ-नाशें	धावे कोपोनि म्हणत विस्कर हा	
जाणो करेणुसि म्हणे	संगान्या काम धरुनि इस्क रहा	१
मेरु-शिरीं तो यदेसा	देवीवरि तो महेषु-वृष्टि करी	
सिंहीतें माराया	वाटे झटतो मदांसध-वृष्टि करी	२
देवी ते शर तोडुनि	सोडुनि निज-शत्रु-काय-हानि-कर	
लीलेनेंविअरिसि करि	धिरथ म्हणति देव काय हा भिकर	३
हय-सारथि-चाप-ध्वज-	नाशें अस्यंत पाप तो खबळे	
अपरार्थेकरीं जेसा	घाया औशीस साप तोख बळे	४
तीव्रत्वे स्फेरि विस्कर	तो घेउनि खड्ग-चर्म नव धावे	
देवी म्हणे असे म्यां	न विलोकुनि शूरकर्म न वधावे	५

१ बाणवृष्टीनें, २ मेघसमूह, ३ देवसमुदाय, ४ कुलांनीं, ५ हर्ष, ६ नामविशेष (देव), ७ हनिणीस, ८ ऊंस, ९ मेघसा, १० गज, ११ आपल्याशत्रूंच्या शरीराचानाशकरणारे, १२ अपराधकर्त्यांचेठायीं, १३ दादला, १४ वरुणा,
+ माता, * सत्व-लघन-साधूचेलघन, # हा कोणी शब्द आहे. याचागर्भितार्थ मात्र असा निघतो.

भोसेपंत

आधीं करी हरि-शिरीं	तो समरीं चिस्कर प्रहारातें	
जरिही त्याला होता	यासमरीं चि स्करभ-हारातें	६
मग जो बर-तेजाचा	लावण्याचाहि सव्य-भुज गाभा	
खड्गें करुनि हाणी	चिस्कर त्या परमभव्यभुजगाभा	७
देवी-बाहु-स्पर्शें	गोला तत्काळ उडुनि करवाल	
तरुण रवि ज्यांत लोपे	त्या तेजीं कौय उडु-निकर वाल	८
सोसे न तिची त्याजसि	काशीची नीचमद्रका लीला	
क्षेपी शूल क्षोभें	लक्ष्मि तो स्फुट भद्रकालीला	९
अहिवरि गरुड तसा ती	त्यावरि निज-शूल अंबिका घाडी	
ताडी त्या शूलातें	भस्म करुनि चिस्करासिही पाडी	१०
महिर्ष-चमूपति मरतां	विदशार्दन मत्तसिंधुरारूढ	
चामर-पामर टाकी	शक्ति महाशक्तिवरि महामूढ	११
शक्तिपडे कीं तीचा	मद् हुंकारेंचि त्वंडिका उतरी	
वाटे मूर्च्छित पडली	ती सिंहीनें दटाविली कुतरी	१२
खंडी शूलहि दुर्गा	ज्यासि झगारी अंतराति चामर तो	
न बधीं स्वयें तथा कीं	सांपडतो मृगवेरा तिच्या मरतो	१३
तो तो चढला अरिच्या	हस्ति-शिरीं सिंहु उडुनि वेगानें	
ज्या उदयनगाग्रगशशि-	सदशाच्या सर्वरुडु निवे गानें	१४
अस्तरांची काळ-सुरवीं	घाया मय पर-मनीं चमू टकळी	
जो हरि करी तथाशीं	तो चामर परम नीच मूढ कळी	१५

१सिंहमस्तकीं, २ बाणरूपहारातें, ३ परम-भव्य-भुजग-आभा-महाभुजगसद
शा (भुजाचें विशेषण), ४ खड्ग, ५ कःपदार्थ, ६ नक्षत्रसमूह, ७ केशसदृश.
८ अथवित्रमद्रेशाला, ९ महिषासुराचा सेनापति, १० विदश-अर्दन-देवालापी
हादेणारा, ११ मत्त-सिंधुर-आरूढ-मदोन्मत्तहतीवरवैसलेला, १२ शत्रु, १३ सिं
हास, १४ उदय-नग-अग्र-ग-शशि-सदश-उदयपर्वतवतीचंद्रतुल्याच्या,
१५ शत्रूंंच्यामनांत, १६ सिंहु,
+ नीच, हळका; * सर्वलोकस्वरूपनक्षत्रें.

सप्तशती.

९

मेघविती सप्तद यशे	करुनि तनु-त्याग ज्या वरुनि मेहिते	
भुजयुद्ध करित दौघे	ते आले त्या गजावरुनि मेहिते	१६
हरि शिरला हुन कंदुक	महि वरुनि उडुनि जसा नभीं शिरतो	
पुनरपि पडोनि उडवी	तत्काळचि त्या सराऽरिचें शिर तो	१७
बधिला वृक्षशिळांहीं	दुर्गेनें तो उदय समरांत	
जेणे तेज मिरविलें-	होते हो ते असत्य अमरांत	१८
मथिला करौळहि रणीं	व्यापासुनि स्वदंत-मुष्टितळें	
केलें सयश करावें	जीवां घायासि जेविं तुष्टि तळें	१९
कोपोनि उडनातें	चूर्ण करी ईश्वरी गदा-पातें	
तें कुतुक देखत्यांचें	बा एकहि न लवलें तदा पातें	२०
तैसेंचि भिंडिपाळें	रण-रणीं बाघ्यांसि ती निवटी	
जीची स्मृति न उरो दे	दुःखासि पुढें तमा जसी दिवटी	२१
चूर्ण करी बाणांहीं	तोभासि तसेंच अंधकौलाही	
पक्षीश्वरदृष्टिपुढें	केवळ होतोचि अंध कार्ळाऽही	२२
उग्रस्य उग्रवीर्य	त्रिदशांचा रिपु महाहनुहि निसरा	
हे मारुनि त्रिशूलें	त्यांसि म्हणे पूर्व-कुमनिला विसरा	२३
त्याहि बिडोलाक्षाचें	केलें खड्गेशिरोऽब्ज-कर्तन हो	
कीं हर्षे विधि-हरि-हर-	लोक-पति-सभांत गान नर्तन हो	२४
दुर्धर दुर्मुखहि रणीं	बाणांहीं धम-गृहासि पागविले	
ज्यांचे अपकार सदां	देवांहीं हाय म्हणुनि आठविले	२५
बळ-नाशें महिपासर	खबळे यापौग मोह त्याला जो	
तो कां न म्हणेल निपट-	बाळ यमाच्या गमो हत्या लाजो	२६

१ फुलें (यशांचेविशेषण), २ पृथ्वीतें, ३ नामविशेष देख, ४ धरुनि, ५ आपले हंत आणि मुष्टितळ (चबाराक) बाणे, ६ सरोवर, ७ पक्षि-ईश्वर-दृष्टि-गरुडा-व्यादृष्टिपुढें, ८ ष्यासर्प, ९ शिरक मलाचेरंबंडन, १० अन्याय, ११ पापपर्वत. + चेंदू

तो कोप आंत बाहिर	म्हणवाया त्रिभुवना अहेह त्याला	
गण-बळ मर्दी तेव्हां	प्रबधीचे लाजले अहेह ह्याला	२७
किति गण तुंडाघाते	बधिले महिषाःसरें रणीं रागें	
कितिक खुर-क्षेपांहीं	पद्म जसें मर्दिजे महानागें	२८
पुच्छें किति लोळविले	किति शृंगांहीं विदारिले कुरें	
निश्वास-वेग-नाद-	भ्रमणांहीं कितिक नाशिले शूरें	२९
झालें प्रथम बळ-पतन	सर्व सविस्तर न बोलवे गा तें	
धांवे हरिशि बधाया	पवनाच्या करुनि फोल वेगातें	३०
येतां निजसिंहावरि	पाहे कोपोनि, अंबिका याला	
झालोंचि म्हणे याच्या	भिन्न जल तृणाःग्र-लंबि कायाला	३१
तें महिष करी चेशित	करिनो सोडूनि सोय रेडा जें	
सर म्हणति शेंवटींचे	सरववाया गृध्र सोयरे डोंजें	३२
शृंगांहीं गिरि उडवी	वेग-भ्रमणोंचि भूमिला फाडी	
उसळोनि जलधि बुडवी	तो पुच्छें त्यासि जेधवां ताडी	३३
त्याच्या शृंगांघातें	बहु झाले रवंड रवंड घन झडले	
श्वासें उडोनि गगनीं	गेले नृणसे पुन्हा अचळ पडले	३४
यापरि बळ-मायांच्या	फुगला होना मनीं लुलाय शतें	
किति वर्णावें कथितों	जगदंबेचें नृपा तुला यश तें	३५
कोप करी आंगावरि	येतां पाहोनि चंडिका यातें	
कांपवि बांधुनि पाशें	प्रबळाही जेविं बांडि कायातें	३६
तत्काळ बद्ध होतां	अस्करांचा भूप रूप तें सोडी	
हरिहोय तोंचि रवंडें	त्या शत्रुशिरास ती सती तोडी	३७

१ रवेदाधीअभ्यय, २ दिवस, ३ महिषाला, ४ तृणाच्याअग्रभागीरहाणारें, ५ भ्रमणें, ६ शृंग-आघात-शिगांच्याताडनातें, ७ पर्वत, ८ महिषासर.

तों स्वह्न-चर्म-धर तो	होय पुरुष परम दक्ष मायावी	
व्यासि शारांहीं मारी	नच हरितां पर-मद क्षमा यावी	३८
मग होय महागज तो	गर्जे ओढी हरीस धरुनि करे	
कर तोडिला ऋषीणें	जैसा रंभाऽभिधान-तरु निकरे	३९
पुनरपि हिता गमे त्या	दुर्मतिच्या चाकरासि कौसरता	
दुसरा मार्गें घेतां	अमरत्याचा करा सिका सरता	४०
त्रैलोक्य तरेंचि पुन्हा	तो महिष क्षोभवून भीतानच	
बहुधा म्हणे शिवा स्फुर-	सुनिस कलहु लोभवून नर्मी नाच	४१
कोपीनि जगन्माता	पान करी अरुण-लोचना मग ती	
हांसे पुनः पुन्हा पर-	भर वारुनि हर्षवाचया जगती	४२
बळवीर्यमदोद्धत तो	अस्फुरहि गर्जोनि शैल शृंगांनीं	
उडवी तिजवरि वरिलें	जीचें पद-पद्म साधु-भृंगांनीं	४३
परमेश्वरीहि सोडुनि	स्वरतर-शर-निकर बहु तिहीं तूर्ण	
द्वेषि-प्रेषित-पर्वत	सर्व तदुत्साहसह करी चूर्ण	४४
कवि-स्फुर-गंधर्व जिच्या	पद-भक्ति-प्राप्त-पद-नरा गाती	
अस्पष्टाऽक्षर बोले	पानमदोद्धृतवदनरागा ती	४५
पीतें मधु तों मृदा	गर्ज क्षणभरि धरुनियां गर्वा	
म्यां तुज बधितां येथें	गर्जतिल क्षिप्र देवता सर्वा	४६
चदुनि असें उडुनि चढे	पृष्ठावरि जरिहि तो महिष झाडी	
पादें आक्रमण करुनि	कंठीं शूलेंकरुनि ती ताडी	४७
झाली त्रिभुवन-स्फुरवदा	ते अनिअद्भुत करुनि कर्म असी	

१ स्वप्नानें, २ रंभानामक वृक्ष (केळीचारवांब), ३ महिषरूपत्व, ४ भीतनाहीं, ५ आरक्तनेत्र जीचे असी, ६ शत्रूंचाभार, ७ बळ-वीर्य-मद-उद्धत-बळ, शौर्य आणि गर्व यांहीं माजलेला, ८ चरणभक्तिरूपमिळालें स्थानजास अशा मनुष्याला, ९ पान-मद-उद्धृत-वदन-राग-मद्यप्राशनाच्या केंफांनें चंचल आहे सुरवाची लाली जीच्या अशी.

तों निज-बदनापासकनि	अस्तर निघाला धरूनि चर्म असेी	४८
अर्ध-वैनिर्गत होतां	केळा तो आय-शक्तिनें रुद्ध	
शुद्ध यशोर्थ तसाही	श्रीदुर्गेशीं करी महींसुद्ध	४९
तेहां दिव्य-रूपगणें	मस्तक-खंडन करूनि अस्ते-रहित	
तो महिष पाडिला श्री-	देवीनें जो संदेव अस्ते-रहित	५०
ज्या घाया स्र-कवि-मनीं	निर्दयपत्यंतकोपमा यावी	
वधिला देवीनें या-	परि तो अत्यंत-कोप मायावी	५१
महिष-वधें खळबळलें	वातें बहु जेविं तोय खळबळतें	
हाहा म्हणुनि पलायन-	परचि निहित-शेष होय खळ-बळ तें	५२
स्तरगण सकळ सबळ-खळ-	महिष-वधें जाहले परम हर्षी	
स्तविती जगदंबेतें	नारद-सनकादिजे पर महर्षी	५३
जे नटनि अप्सरोगण	ते मोरचि गान तो अनघ राहो	
निबवी यशोमृतातें	वर्षुनि जी ती शिवा घन-घटा हो	५४

द्वितीयचरित्रसमाप्त.

अध्याय. १

श्री-विद्या-बळ-मत्त	प्रभु शंभनिशंभ जाहलेहोते	
शक्रादि-लोकपाळां-	करवींच पदासि लाहले ही ते	१
काळातेंहि न भीती	जे ते भीतील दैत्य कां पवितें	
तहूळ सरांसि कांपवि	जेविं दरिद्रासि शैत्य कांपवितें	२
तीतें शक्रादि-स्तर	स्तविती जाउनि तदा हिम-नगातें	
जीच्या वात्सल्यातें	सर्व-स्र-कविंचें सदाहि मन गातें	३

१ दाल, २ तळवार, ३ अर्धविद्वाहिरपडलेलाअसा, ४ उत्तमखड्डानें, ५ प्राणरहित, ६ दैत्यांचाहितकर्ता, ७ निर्दय-पति-अंतक-उपमा-निर्दयांचापतिजोअंतक स्वान्धिउपमा, ८ मेघसमूह, ९ पावले, १० बज्जातें, ११ हिमाचलातें.

रुद्र-जन करीत होता	केवळ दीनाजनासम स्तवन	
तद्रचितस्तवनादे	नादमयचि होय तें समस्त वन	४
तो त्यास्थानीं गौरी	ये गंगा-तोय-मज्जन कराया	
जी त्या हिमालयातें	मृणते हो होय मज्जनक राया	५
जी मृणते निज-दासा-	हुनि रुद्रभीचा न वत्स भास्कर हो	
ती त्यांसि पुसे करिती	कोणाच्या स्तव भवेत्सभा रुद्रहो	६
तो तच्छरीरकोशा-	पासुनि सहसा निघे शिवा मग ती	
स्तवुनि मज मृणे केठें	शंभ-निशंभादिशत्रुनीं अगती	७
झाली शरीरकोशा-	पासुनि यास्तवचि कोशिकी नामें	
नदर्शनीच आलीं	जीं नद्धतीं तीं रुद्र-व्रजीं धामें	८
निघतांचि शिवा झाली	रुष्या जी तप्त-कांचन-च्छवि ती	
गौरीस कालिका हें	देवुनि अभिधान यास्तवें स्तविती	९
होती हिमाचलीं श्री-	जगदंबा परमसंदरी तीतें	
खळ चंड मुंड देखति	जे वश सुंदोपसुंदरीतीतें	१०
ते दुष्ट भृत्य तेथुनि	जाऊनि कु-शील-मद्य-कुंभातें	
स्व-स्वामीतें भेटुनि	गेंसं प्रार्थुनि वदति शंभातें	११
सुमनोहराकृति महा-	राजा आम्हीं विलोकिली महिली	
शोभविती निरुपम-निज-	देह-द्युतिनें हिमाद्रिच्या महिली	१२
उत्तम रूप तसें तां	कोणीं कोठें न देखिलें होतें	
जाणीं न करें विधिनें	चतुरें चित्तेंचि रेखिलें हो नें	१३
ती कोण स्त्री मधुनें	शीघ्र निपुण शोध करुनि जाणावी	

१ तत्-रचित-रुद्र-नाद-सादेवांनींकेलेल्यास्तुतींच्यानांदांन, २ तत्-जनक-माझा बाप, ३ तेजस्वी, ४ भवत्-सभा-तुमचीसभा, ५ तत्-शरीर-कोश-तीच्याअंगा पासून, ६ गतिहीन, ७ देवसमूहीं, ८ तेजें, ९ तापलेल्यास्ववर्णीसारिरवीकांतीजीनी अस्ति, १० दुष्टस्वभावरूपमयाच्याकुंभातें (कलशातें), ११ स्त्री १२ भूमीला.

देरवावी स्वामीनें	ध्यावी निज-मंदिरासि आणावी	१४
देवा देह-घुतिनें	ती शुवति दिशा दहाहि शोभविते	
जसि चंद्रिका चकोरा	तसि जो प्रेक्षक तयासि लोभविते	१५
रत्नें मणि गज बाजी	जे जे उत्तम पदार्थ लोकांत	
ते ते सर्वहि सांप्रत	शोभवति शंभा तुझ्याचि ओकांत	१६
ऐरावत गज-रत्न	दुम-रत्नहि पारिजात हय-रत्न	
उच्चैः श्रवाहि शक्रा -	पासुनि खां आणिला करुनि यत्न	१७
जे अत्यःद्रुत दिव्य	ब्रह्म्याचें हंस-युक्त अजि राया	
तुझिया विमानरत्नहि	सेवितसे सर्वकाळ अजिरा या	१८
निधि-सुरव्य महापद्महि	धनदापासुनि आणिला आहे	
तुजला दिली समुद्रें	माला अम्लान-पंकजा वा हे	१९
वारुण कनक-स्त्रावी	छत्र तुझ्या मंदिरीं असे स्वामी	
पूर्वीं प्रजापतीच्या	जो रथ-वर तोहि या असे धामीं	२०
खां मृत्यु-शक्ति हरिली	जीचें उल्लांतिदा असे नाम	
कोणा अर्थाविषयीं	सफळ न झाला प्रभो तुझा काम	२१
पाश सलिल-राजाच्या	तव अतुजाच्या परिघेहीं धन्या	
ज्या ज्या समुद्र-जाता	त्या त्या सद्रत्न-जातिही अन्या	२२
तेशींच अग्नि-शौचें	दहनेंही तुज दिलीं प्रभो बरत्नें	
यापरि सकळें रत्नें	खां प्रसुनें स्पष्ट जोडिलीं शास्त्रें	२३
मग रत्नभुग्वरें खां	ऐसें स्त्रीरत्न कां न जोडावें	
या लाभाकरितां तो	कुशलें सर्वस्य तुच्छ सोडावें	२४
रत्न-भृत्य-कथित कुमत	श्रवण करुनि दुष्ट-मति सरा-कुंभ	
न करुनि विचार कांहीं	निज-दूतातें असें म्हणे शंभ	२५

१ मंदिरांत, २ अंगणास, ३ चरुणाचें, ४ मरणदेणारी, ५ संप्रहीं, ६ रत्न-भुक्त-वर-रत्नभोक्त्यांत श्रेष्ठ जो तूं त्या तुवां.

सर्गावा शीघ्र करीं	जेणें वश होय रत्नधूता तें	
सांगे मदांध जैसा	बेताळ रुधादि-यत्न धूतातें	२६
कारसार असे समुचित	तो तव-संगम करापगे लाहो	
ऐसें म्हणावया त्या	परमशिवेप्रति कराप गेला हो	२७
दूत म्हणे देवि जसा	जलनिधि-पानें प्रसिद्ध कुंभज या	
त्रैलोक्यांत तसाचि	प्रख्यात असे करूनि शोभ जया	२८
जो अहेताज्ञ करांत	स्वजना बहुदेतसे महं हताःरी	
अकरां प्रताप ज्याचा	व्यसनीं म्हणउनि परो अहं ह तारी	२९
देत्येश्वर परमेश्वर	माझ्या बुद्धनेंकरूनि आपण तो	
श्रवण करावें त्यां तें	देवि त्वदनुग्रहार्थ जें म्हणतो	३०
त्रैलोक्य सकळ माझे	मजला झाले समस्त कर वश तें	
यश ऐकिलें जगें जें	विश्रुत गंधर्व-राज-रु-रव-शतें	३१
इंद्रादिदेवता मी	सेवितसें सर्व-यज्ञ-भागांतें	
माझा प्रताप दुःसह	अहितांतें गरुड जेविं नागांतें	३२
लोकत्रयांत रत्नें	जीं जीं ऐरावतादि गज-रत्नें	
होतीं ज्यांचीं त्यांहीं	आणुनि मज तीं समर्पिलीं यत्नें	३३
क्षीरधिमथनोद्भव जो	नामें उच्चैःश्रया यशें सजला	
हरि-वाहन हरि-रत्न	प्रणत-करांहीं समर्पिला मजला	३४
जीं रत्नें देवांचीं	गंधर्वांचीं तशींच नागांचीं	
तीं झालीं प्राप्त मला	द्वावींच फळे जशीं स्व-यागांचीं	३५
स्त्री-रत्न मानितों तुज	लोकीं मी रत्न-मात्र सेवितसें	
ये मजकडेचि आले	रत्नांतर निज-यशोऽर्थ देवि तसें	३६

१ तलाव, २ हे गंगे, ३ अहत-आज्ञ- अरवंडितआज्ञाज्याचीअसा (शंभानेवि शोषण), ४ उत्सव, ५ शत्रूला, ६ वेदाधीश्रव्य, ७ त्वद-अनुग्रह-अर्थ-तुजवर अनुग्रह करण्याकरितो, ८ इंद्रानेवाहन, ९ घोड्यांमधेरत्नअसा (उच्चैःश्रय चेशोषण).

स्त्री-रत्न म्हणुनि भज तूं	मज करित्या शत्रु-हानि शंभानें	
कीं गुरुपराक्रमा चा	मत्तुल्या मदनुजा निशंभानें	३७
तूं मत्सरिग्रहास्तव	परमेश्वर्यासि पात्र होशील	
व्हायासि मत्सरिग्रह	तुजवरिच तुझे प्रसन्न हो शील	३८
दुर्जनदूतोक्त असें	ऐके ऐकां नये कधीं परि तें	
गंभीर अंतरीं स्मित	करुनि भगवती स्वयें वदे अरितें	३९
दूता किमपि न मिथ्या	तूं वदलासि स्व-वृत्ति-हित साच	
त्रैलोक्याचा अधिपति	शंभ जसा तो निशंभहि तसाच	४०
तरि कां अवश्य न म्हणशि	ऐसें वदशील सांगतें परिस	
सोडूं नये प्रतिज्ञा	धर्म नसे सत्य-भाषणा-परिस	४१
अत्य-मनिलें आपण	हा पण दूता मनांत म्यां पहिला	
केला आहे अनृता	भ्यावें तितुकें भिऊं नये अहिला	४२
जो मज जिंकील रणीं	मम-गर्वीतें करील जो दूर	
तो मज समबळ माझा	भर्ता होइल जनांत जो शूर	४३
ऐसा मखण यास्तव	करुनि रणीं गर्व-हानि शंभानें	
किंवा शीघ्र धराचा	जिंकुनि मज पाणि हा निशंभानें	४४
दूत म्हणे गर्विष्ठे	न वद असें मजपुढें कसें वदसी	
शंभ निशंभ सुदुर्जय	कंप-द पविंपाणिलाहि कीं तदसी	४५
त्रिजगीं कोण पुरुष तो	शंभ-निशंभासमोर राहेल	
पाहेल घूके रविला	काय शश हर्षि-प्रहार साहेल	४६
अन्या दैत्यांहि पुढें	सर्व-सुरांचेहि कांपती काय	
मग शंभादिसमक्ष	स्त्री जी न धरील कांप ती काय	४७

१ मत्-परिग्रह-माझीस्त्रीझाल्यामुळे, २ स्वभाव, ३ दुर्जन-दूत-उक्त-बुद्धूताचेभाषण, ४ इंद्रालाहि; ५ नव-असि-खांचारवद्द, ६ दिवांधपही (घुबड), ७ सिंहाचामार, ८ देह, ९ मशकार्यक अव्यय, + ऐक.

जाशील एकली स्त्री	तूं कैसी त्यासमोर उत्साहें	
स्पष्ट तुझे तुज देइल	जोडुनि अविचार शील कुत्सा हें ४८	
अभिमान मनीं धरिला	तो घाया दुःख-गौरवा जागे	
देवि न होउनि केशी-	कर्षणनिर्धूतगौरवा जागे ४९	
देवी दूतासि म्हणे	बदलासि जसें तसेंचि हें आहे	
शंभ तसाचि निशंभ	प्रसुपणही न स्व-लंघना साहे ५०	
काय करूं मी केली	न विचार करुनि अशी प्रतिज्ञा त्या	
जा सांग असें कृत-पण-	रक्षाऽर्थ धरुनि असिप्रति जात्या ५१	
ध्यावें स्व-पणापूर्वीं	म्यां आतां भिउनि काय गा होते	
माझा निरोप सर्वहि	सांग तया योग्य जें करे तो तें ५२	

अध्याय .२

प्रकृपित दूत सविस्तर	शंभासि शिवोक्त सर्व आयकवी	
विघ्नित-काम-खळाचा	वर्णिल क्रोध-वेग काय कवी १	
त्या दू तोक्त श्रवणें	कोपें अत्यंत तापला खळगा	
व्यसनांत आपणाला	पाडी मद जेविं आपला खळगा २	
ध्यावें फुटकें तुंबी-	फळ गंगा-लंघनाऽर्थ बौहूनी	
हें कार्य तसें सांगे	सूटा अस्फुराऽधिपास बौहूनी ३	
हे धूम्रलोचना त्यां	दानें मानेंहि नित्य जी तुष्टा	
स्व-चमू घेउनि सखर	जावें जेथें असेल ती दुष्टा ४	
केशांतें धरुनि बळें	आकर्षुनि करुनि विद्धळा वीरें	
आणावी जाणावी	आज्ञा निःसंशया तुवां धरिं ५	
तीनें रक्षाचा तरि	तेथें कोणी उठेल जो दक्ष	

१ निंदा, २ केश-आकर्षण-निर्धूत-गौरवा-केशांच्याओढण्यानें गेले गौरवा गुरुत्व जीवें असी, ३ शिवा-उक्त-देवीचें भाषण, ४ भुजांनीं, ५ बोलवून.

मारावाचि असो पर	तो सरु गंधर्वराज कीं यक्ष	६
साठ-सहस्र असुर-बळ	घेउनि लंघावयासि तो मले-धी	
पावे श्रीदुर्गेते ^१ वेळेंते ^२	खवळला जगा जलधी	७
जी व्यसन आश्रितांस न	बाधों दे जेविं घन-घटाऊन	
त्या भगवतीस तो खळ	बळ-मत्त असें बदे दटाऊन	८
शंभ-निशंभापाशीं	चाल तिळहि हित नसें दुरभिमानीं	
त्या प्रभुच्या आज्ञेनें	सर्वस्व-हितावहा सरुभि मानी	९
प्रभुची आज्ञा मोडिशि	आवडली तुज नवीच कां चाल	
प्रभुबाग्वंशांसि म्हणे	नय कीं पाशीं पडोनि कांचाल	१०
तूं नीतिनें जरि न त्या	मत्त्वामि-समीप धरुनि मदयेशी	
केशीं कवळुनि ओढुनि	नेडून कीं कुजन पात्र न दयेशी	११
जगदंबा त्यासि म्हणे	देसेदे ^३ धाडिलासि या काजा	
तूंचि बळी बळ-वेष्टित	जरि नैसिल यत्न काय तरि माजो ^४	१२
नैसिल बळेंचि मज कीं	तूं बळवान् ज्ञान-धर्म-नय शस्त्री	
कलह करुनि पुरुषाशीं	तेजे साधी न शर्म न यश स्त्री	१३
तो समजे देवीनें	रचित्या विपुला निजोपहासासी	
तीवरि धांवे व्याघ्री-	वरि ओतुनसा सकोप हा सामी	१४
हुंकारेंचि तयातें	सहसा परमेश्वरी करी मीसिन	
प्रकटी यश दरहिमकर ^५	दुग्धाब्धितरंगहरहरीभमित	१५
क्रोधेंतेहि खवळले	गर्वें कोटेंहिजे न पर मानी	
परमाती करित्यांची	तत्काळचि सहस्रगेंद्र परमा ती	१६
त्याधूम्रलोचनान्ना	तसेंन्याचाहि नाश कळला हो	

१ मलिन बुद्धिच्याची किंवा मलाचा (पापाना) समुद्र, २ सरुव, ३ निज उपहास-आपल्या थट्टेला ४ बोव्यासारखा, ५ सरवद्, ६ मत्त, ७ दर-हिमकर-दुग्ध-अब्धि-तरंग-हर-हरि-इभ-सित-शंखचंद्र क्षीरसमुद्रातील हरी महादेव आणि इंद्राबाणशक्त्या सारखे शस्त्र असे (अशाचो विशेषण), ८ सावनी, ९ तीराने, १० वाकू-वंश-वाणीच्या विस्तारांला, ११ परंतु, १२ माझा

सप्तशति.

१९

शंभू मूणे ती दुष्टा	या कर्माचें यथार्थ फळ लाहो	१७
आज्ञा करी शिवेश्वरि	जाया तो शंभू दैत्य पुंडाते	
जेणें निवेदिली ती	त्या चंडाते तयाहि मुंडाते	१८
रे चंडमुंडहो जा	सत्वर घेऊनि विपुल-सैन्याते	
आणा रवाणा तन्मद ^१	गद घाधिकार करुनि दैन्याते	१९
यानंतर अंबेते	ओढुनि बळे धरुनियां वेणी	
किंवा बांधुनि आणा	वृकचि तुम्हीं अस्त्र-वीर ती ऐणी	२०
अथवा गांडुनि समरी	अस्त्राहीं शस्त्र-शन-गणें अल्या	
सिंह वधुनि करावी	ती सर्वाहीं झटोनि हतकल्या	२१
मग करुनि कठिन निज-मन	बधन युवतीस बळकट करा हो	
तुमचें असावध स्त्री	ती धरित्याही न पळ कटक राहो	२२
कार्य-करां भृत्यांवरि	पूर्ण प्रभुचा मसाद हें जाणा	
साधु असाधु करा परि	बहु सत्वर मत्समीप ती आणा	२३

अध्याय.३

ते चंड-मुंड तेशुनि	गोले घेऊनि कटक चतुरंग	
ज्याचे रजे मळविती	दिगिभेकटहि नख-मट-कच तुरंग	१
जें प्रिय वाहुनि चरणी	फळ जळ-दळ एक स्तंभहि मागा तें	
ऐसें जी माय मूणे	जीचा कवि-वृंद स्तंभहिमा गाते	२
तीतें तुहिन-नगाच्या	कांचन-शृंगीं सलील बसलीतें	
ते खळ देरवति सिंहीं	कांहींसें हास्य करित बसलीतें	३

१ तत्-मद-गद- तीचा गर्वरूपरोग, २ हरिणी, ३ मेल्यासारखी, ४ ज्यासें न्याचेतुरंग, ५ दिक्-इभ-कट-दिग्गाजांची गंडस्यळेंहि, ६ आपल्यायोध्यां चेकेश, ७ पुष्पहि, ८ हिमाचलाच्या.

पाहुनि सिद्ध धराया	झाले दुर्गोसि बहुत पामर ते	
नच शकते जरि शतदा	नियमें साधूनि बहु तपा मरते	४
कोपे त्यांवरि देवी	तेजें शरीरिंदुकांतिचें सदन	
झालें कज्जल-वर्ण	क्रोधें तत्काल तें तिचें वदन	५
झालें ललाट तीचें	सहसा क्रोधेंकरूनि जें कुटिल	
तेथुनि काळी मकटे	घाटे काळादिकांसि ती कुटिल	६
ती खड्ग-पाश-हस्ता	अत्युग्रा त्या सराऽरि-कटकान्त	
शिरली सशांत जैसी	व्याघ्री श्येनीहि जेविं चर्टकांत	७
वीरसंग्रह कवळ जसा	हय रथहि तसाचि ती करी सगळा	
जीवान चाविला जो	त्याहि सरवें वाट दे करीस गळा	८
तीच्या दर्शनांसि कठिण	पर-शस्त्रांचे न रासि पापडसे	
तद्देहा अरुभ्रजसें	न ब्रह्मज्ञा न रासि पापडसे	९
सर्वत्र पाविजेळा	क्षणभात्रें नाश चंड-सेनांहीं	
करिती परांसि चरणाहि	काळीचें काळ-दंडसे नाही	१०
जे प्रबळां अस्तरांतें	कालीचे चूर्ण करिति दंत कसे	
ते न म्हणावे चंडें	मुंडें अत्युग्र मूर्त अंतकसे	११
ज्यातें अवलंबुनि ज्या	निज-शत्रु-बळासि नुहैरि खपवी तें	
खपवुनि काळिका त्या	देईल न लाज न हरिख पर्वतीतें	१२
चंद्राच्या शस्त्रांचा	न करि तिचें गरळ-कटु निकर काहीं	
मुंडा युध-घटिहि नग	सग्न न केलाचि झटुनि कैरकाहीं	१३
मुंडें सहस्रशः क्षय	त्या कालीचा करावया वक्रें	
शक्रें ज्या जोडाचे	कर ऐशीं सोडिलीं महाचक्रें	१४

१ शरत्-इंदु-कांति-शरदतुसंबंधी-चंद्राच्यातेज्ज्वलें. २ वांकडें, ३ तुडवील,
४ चिमण्यांत, ५ दंतांसि, ६ सिंह, ७ हर्ष, ८ वज्रातें, ९ समुदाय, १० गारा
नीं.

रुषद्दु दिवाकर-बिंबे	जैशीं मेघोदरीं तशीं शिरलीं	
काली-सुरवांत चक्रे	जैविं अपकृतें महोशनीं जिरलीं	१५
चक्रे गिळोनि काळी	त्रिभुवन-मय-कारका महास्याते	
पसरुनि करी धरुनियां	सर-रिपु-वध-सारकाम हास्याते	१६
जैणे हरिलीं होतीं	अमर-नरांचीं किरीट मुंडासीं	
काळी खवळुनि कवळुनि	कटक भिडे सरजयार्थ मुंडासीं	१७
काळीनें धरिला जो	प्राशाया पर-तमासि असि-नरणी	
प्रसवं धवळ-यशा जरि	आपण वर्णेकरुनि असित रणीं	१८
धांवे वेगे परम-	रुधिता धृष्टारखुवरि जसी व्याली	
त्या पुंडा मुंडाचे	मस्तक रवंडी महासिनें काली	१९
त्या चंड-मस्तकाते	रवंडी त्याच्या कचांसि कवळून	
खवळुनि रणीं सरववी	विश्वास यशे अशेष धवळून	२०
त्याचे हत-शेष बळ न	टिकले कालीपुटे भये पळ ते	
सर्व पळाले जैसे	तिमिर दिनेकर प्रभादये पळते	२१
जें चंड-मुंड-मस्तक-	युग काली दे तिलो उपायन ते	
केले पुरुषार्थाचे	सकळचि ज्या सर्वही उपाय नते	२२
काली म्हणे महापश	दिधले म्यां चंड मुंड तुज आचीं	
शंभ निशंभ शिवे तूं	वधुनि रण-सरवीं यश स्वये सार्थीं	२३
दैवी म्हणे मजकडे	तूं घेउनि चंड मुंड आलीस	
यास्तव तुज चासुंडा	हें दिधलें रघ्यात नाम आलीस	२४

१ अपघ्ये, २ अनिरवाणाराचेवयीं, ३ मुकुट, ४ पागोटीं, ५ खड्ग रूपसूर्य, ६ काळी, ७ धृष्ट-आखु-दांडग्याउंदिरावर, ८ सर्पिण, ९ शंभक रून, १० पळभर, ११ दिनकर-प्रभा-उदय-सूर्यतेजाच्याउदयाने, १२ शि बेला, १३ नजराणा, १४ सरवीस.

अध्याय.४

शंभु कोधें खवळे	अवण करुनि चंड-मुंड-बध-बार्ता	
आज्ञापी सैन्यातें	तो व्हाया स्वस्त्रियाहि अर्धेवार्ता	१
जे कंबु-धौम्र-कालक	दौर्दंड-मौर्यादि सर्व ते योध	
घेउनि शंभु निघाला	गेला देवीसमीप सक्रोध	२
देवी पाहे आलें	अतिप्रीषण दैत्य-सैन्य जें तूर्ण	
स्वधनुर्गुण-नादांहीं	करि भू-गगनावकाश ती पूर्ण	३
सिंहहि बहुतचि गर्जे	कालीही गर्जना करी मोठी	
त्या नादांतें परिसुनि	अस्तरांच्या त्या वधीत ती कोटी	४
तें विधि-हरि-हर-वासव-	देहापासुनि निघोनि तद्रूपा	
शक्ति शिवाप्रति आल्या	देवेहितपराहितार्थज्या भूषा	५
त्या शक्तींसह येउनि	ईशान-प्रभु असें शिवेशि वदे	
मत्सेमें शीघ्र असुर	मारुनि विश्वासि तूं शिवे शिव दे	६
तो त्या देवी-देहा-	पासुनि निघोनि चंडिका शक्ती	
पावे परम-भयंकर	मूर्ति शिवाशतनिनादिनी व्यक्ती	७
बात्या उन्मूलन या	सर्वाऽमर-साधु-रिपु-चमू-कदली	
प्रकटुनि ईशानातें	मग ती अपराजिता असें वदली	८
भगवंता दूतत्व	स्वीकारुनिया क्षणींच तूं आगे	
सत्कीर्तिस्तव जा त्या	शंभुनिशंभाकडे असें सांगे	९
त्रैलोक्यातें पावो	शक्र जयाचें तयासि ओपावें	
सेवोत अमर इवितें	धर्म तुम्हांतें म्हणोनि ओ पावें	१०
जरि आपण वांचावें	ऐसें इच्छित असाळ आजि तरी	
पाताळाशि तुम्हीं जा	साम करीं हित-करी न ओजितरी	११

१ प्रतिविद्योगेकरूनपीडित, २ देवांच्याहितार्थआणिशत्रूंच्याअहितार्थ, ३ कल्याण, ४ बाबरक, ५ युद्धरूपनौका.

ब्रह्म-गर्वे रण-कामचि	तरि म्यां केला असे पुढें कर या	
माझ्या देवोत शिवा	तुमच्या मांसेंकरुनि देंकर यो	१२
कथुनि असें पावविला	दूत-पणें शिव म्हणोनि ती देवी	
शिवदूती भक्त सदा	या सन्नामा स्तथाधिका सेवी	१३
कथिला त्या देवीचा	तैसाचि निरोप तो तयां शैर्वे	
गर्वें मान्य न केला	दुष्टांहीं ज्यांत मंगळें सर्वें	१४
शिव झाला दूत वृथा	मरति म्हणुनि बहु दयाळु कळवळला	
परि त्याच्या हित-बोधें	दोघांतुनि एकही न खळ वळला	१५
शंभ शिवैवरि गेला	स्व-भट पुढेंकरुनि सर्वही राजा	
वंदीलचि कर जोडुनि	सांडुनि काठिन्य-गर्व हीरा ज्या	१६
विर्विधायुधवृष्टि अस्तर	सर्वहि कात्यायनीवरि करीती	
न तशा मेघांच्या त्या	प्रकथींच्या साजती बरि क रीती	१७
देवीचे दिनकर-कर-	खर-तर शर पर-विमुक्त-शस्त्रांतें	
भस्म करिति तळाळ	ज्वाळ जसे धोंत-सूक्ष्म-वस्त्रांतें	१८
मारीती ब्रम्हाणी	स्य-कमंडलु-वारिचे सदाके शें	
परिभविली न परें जशि	करिच्या रुद्रदेहि हेंरि सदा केशें	
माहेश्वरी त्रिशूलें	चक्रें दैत्यांसि वैष्णवी मारी	
तेशीच शक्तिनें ती	देवी शिखि-वाहनाहि कोमारी	२०
निज-चक्र-तुंड-दंष्ट्रें	यांहीं मारी परांसि वाराही	
तेशीच नारसिंही	बहु भी जीच्या नरवांसि वाराही	२१
चंडाड्डहास करुनि	क्षितिवरि पाडुनि अनेक शिवदूती	
भक्षी परंभर हरिजी	तिस साधु न भूमनें कशि बटू ती	२२

१ माझ्याशिवा, २ महादेवानें, ३ सडाके, ४ शंभर, ५ सिंहाच्यामानेवरचाकें
 श, ६ मोरवाहनजीनें असी, ७ वायूहि, ८ भयंकरजेकोधानेहंसणेनें,
 ९ अनेकदैत्य, १० शत्रूंचाभार, ११ शिवदूती, १२ भूमि, + विविध-आयुध-
 वृष्टि.

यापरि मातृगणानें	मकुपित पाहोनि पाबले दैन्य	
चासें पलायन करी	शंभानें निहते शेष जें सैन्य	२३
तेहां होय महास्कर	परम कुपित रक्तबीज बा राया	
धांवें मातृगणानें	अस्यद्रुत युद्ध करुनि माराया	२४
घाली तो ऐंद्रीशीं	गांठि करुनियां त्वरा गदापाणी	
त्या स्रोमद होय कुलिश	जैसें आमज्वरा गदा पाणी	२५
क्षत-रक्तबीज-देहा-	पारुनि जितुकाहि रक्त-बिंदु निघे	
त्याचा होय महास्कर	जो किमपि उणेपणें न निंदुनि घे	२६
तत्तुल्याचा व्हाया	रक्ताचा मायबाप थेंब गळे	
कीं चालती बकाच्या	बक बगळ्याच्याहि वा पर्यें बगळे	२७
ऐसे शतशः क्षतज-	प्रभव पुरुष रक्तबीज-सम राजा	
सांगों काय करिति त्या	मातृगणाशीं असीम समराज्या	२८
ऐंद्रीने क्षत केले	शिर हाणुनि वज्र पुनरपि तयाचें	
तद्रक्तज पुरुष वरिति	तच्छीलजसेंचि स्मर पितयाचें	२९
त्या शोणित-बीजातें	निज-चक्रेकरुनि वैष्णवी ताडी	
ऐंद्री कौमारीही	शूलें माहेश्वरी उरीं फाडी	३०
त्या शक्तीतें ताडी	तो शोणितबीजही गदा-घातें	
बहु मानवले सर्वहि	स्कर त्याच्या त्या महागदाघातें	३१
शक्तींनी क्षत करितां	सर्वांगीं उसळले क्षतज-बिंदू	
बहु कोंटि पुरुष झाले	सिंधु-तरंगीं जसे तरणि इंदू	३२
ते रक्तांद्रव पुरुष	व्यापुनि करिती भयार्त विश्वास	
निश्वास उष्ण सोडिति	देव जयाचा नयेचि विश्वास	३३

१ पारुन उरलेले, २ वज्र, ३ पकम झालेल्या ज्वरा, ४ रोगा, ५ तत्-शील-
व्या रक्तबीजाचा स्वभाव, ६ महा-अगद-आघात-महारोगरूपजो तो रक्तबी-
जत्याच्या नाशानें, ७ समुद्राच्या लाटांत ८ जगास, ४ भरवंसा;

भ्याले निर्जर पाहुनि	कालीनें चंडिका स्वयें सांगे	
चामुंडे मुख पसरीं	तूं खाद्य स्वादु सांडिशी कां गे	३४
माझ्या शस्त्राघातें	अरि-रक्ताचा उडेल जो बिंदू	
तो तव-मुखी पडावा	गुरु-पर्वी जेविं राहुच्या इंद्रू	३५
जे रक्त-बिंदुपासुनि	होनिल उखन्न पुरुष तव-तुंडीं	
ते नच उरतिल पडले	वालेप जसे दीप्त-वन्दिच्या कुंडीं	३६
पी रक्तातें घटघट	गटगट ते गीळ जेविं अंजीर	
तव-यश गाइल कविकुळ	अवलंबुनि चरण जेविं मैजीर	३७
या युक्तिनेचि हांडल	समरीं हा रक्तबीज नीरक्त	
सर्वहि तुझिया सांमर	चांभरकर भक्त बीजनीं रक्त	३८
काली म्हणे शिवे तुज	किति हा लघुकाय न पर मेरु चला	
विश्वासनिदेश तुझा	अमृताहुनि काय न परमे रुचला	३९
त्या शोणितबीजातें	निजशूलें चंडिका नृपा हाणी	
वाहे तद्देहांतुनि	रक्त जसें दौंचितां गदा पाणी	४०
जिकडे शोणित वाहे	तिकडे पसरुनि ती वदन देवी	
काली कराल-वदना	त्या शोणित-बीज-शोणिता सेवी	४१
वदनीं होती त्यातें	भावी बहु स्वरस मानवे चावे	
शतकोटि तद्दंदांनीं	पर वृत्रास्वरसमान वेचावे	४२
रक्तज कुतर्कसे ती	विद्यार्शी ते नवे नवे दमुनी	
शंभनिशंभहि मांनी	तिस केवळ मानवे न वेद मुनी	४३
शोणितबीज गदनें	तोडी परि चंडिकेसि अत्याही	
पीडा न उग्रहि गदा -	घात करी जेविं हरिसं तत्याही	४४

१ देव, २ टोळ, ३ पाद भूषण, ४ पुर, ५ पेजण, ६ रक्तहीन, ७ वारण्याविषयी, ८ गळंइत्यादिरो गाला, ९ तव-रद-तीच्यादंतांनी, १० शत्रु, ११ गणी, १२ विष्णूस, १३ बिछानारूप शेष, + चंवरीहातांमधें ज्यांच्याअसे,

देवी शूलें वज्रें खड्गें हाणी तसेंचि ऋष्टीनें
 दृष्टीनेंहि हत करी अरितें रवीळूनिबाण-घृष्टीनें ४५
 काळी तद्रक्ताचे व्हाया तद्रक्षित पाप थेंव हुत
 निज-मुख-कुंडीं करि जरि मळला होताहि कौपथें बहुत ४६
 केला निरक्त ऐसा अतिदारुण रक्तबीज तो खचला
 स्फुर मुनि म्हणति नमुनि यश वर्णुनि देवुं शिवेसि तोरेवचला ४७
 तो मातृगण प्रमुदित झाला विजयेंकरुनि मग नाचे
 जयजयकारें भरिती स्फुर मुनि म्हृष्टेश सर्व गगनाचे ४८

अध्याय. ५.

शंभ-निशंभ शोभे श्रवण करुनि रक्तबीजनाशानें
 खळ-बळ सर्वहि खवळे कीं वडा होंणार काळ-पाशातें १
 वाटे देवीस करुनि कलहा खळ हा निशंभ करिल गट
 त्या मागूनि कराया दुर्गा-बळ-हानि शंभ करि लगट २
 करि शंभनिशंभशांशीं ती शक्तिपैरा स्फुरंगर हितातें
 साधुनि द्याया उक्ता त्यातेंहि परा स्फुर-संग-रहितानें ३
 करिती जगदंबेवरि ते दारुण-बाणवृष्टिअहित रणीं
 सोडी देवी शरजे अस्फुर नापद जसेचि अहिंत रणी ४
 छेदुनि शर-जालातें द्याया मद हुरुनि कंप दोघातें
 सर्वांगीं शर हाणी देवी त्या अस्फुरसंपदोघातें ५
 देवीच्या सिंह-शिरीं कोपें चाळुनि अधर अरवाले
 अस्फुराधिपें निशंभें धांवुनि केला प्रहार करवाले ६

१ कुमार्गानें, २ संतोष, ३ श्रेया (शक्तिशब्दाचें विशेषण), ४ सत्संगशून्यातें, ५ प्रा
 णहरणारे, ६ संतापदायक, ७ अस्फुर-संपत-ओघ-देस्यसंपत्तीचेप्रवाहत्यातें,
 (शंभनिशंभशांचें विशेषण), ८ दलका (अस्फुराधिपेंयांशब्दाचें विशेषण), ९ तलपारीनें,
 * शस्त्रविशेषानें, † अंतःकालें, ‡ सर्पआणिस्त्र्य.

देवी स्वमनांत म्हणे	शीघ्रचि हा निकर वाळविल यातें	
ने बाणे व्हाया यत् - तेजो-हानि करवाळ विलयातें		७
तो शक्ति पुन्हा टांकी	भ्यावें समरां ऽ गणीं जिला शक्ते	
तत्काळ भगवतीनें	केली तैशीहि ती द्विधा चक्रे	८
शूल निशंभ स्नेपी	तोंचे जैसा मदांध तूर्ण करी	
त्यासि जसा सिंहीचा	देवीचा मुष्टिपात चूर्ण करी	९
टांकी निशंभ योजुनि	जे साधिल कार्य हो गदा तीनें	
तत्काळचि भस्म करी	निज-शूले क्षोभ-भोग-दौतीनें	१०
न विचारी जड कीं जय	साधिल देवी-रणांत परशु कसा	
केला भग्न शिवेनें	दिव्यशुकीनें क्षणांत परशुकसा	११
दुर्गेनें तो मूर्छित	करितांचि करुनि पराभव निशंभ	
सुद्ध करी आपणही	जायासि मरुनि पराभवनिं शंभ १२	
ज्याचे दिव्यायुध-धर	विश्वान्त रथात आठ भुज गानीं	
ज्यांसि दिली आकारें	क्रौंचेही रथ पाठ भुजगांनीं	१३
दिव्य-रथावरि बैसुनि	सर्वां ऽ स्फुर-राज शंभ आला जो	
त्या पाहुनि शंख शिवा	वाजवि त्यां कांन चंद्रमा लाजो १४	
चाप-गुण-ध्वनिहि करुनि	बहु आद्या शक्ति कांपवी जगती	
सर्वां ऽ स्फुर-तेजोवध-	कर घंटानादही करी मग ती	१५
हरिनें हि नाद केले	पर-भट-नादासि जे अनादरिते	
ज्यांहीं मदपूर्ण महा-	गज झाले तत्क्षणीं अनादरिते	१६
काली उडोनि गगनीं	स्व-कर-तळांनीं महीतळा ताडी	
त्या नादें पहिले जे	शंखादि निनाद ते उणे पाडी	१७
ती शिवदूतीहि करी	जी पण अत्युच्च साश्वस्फुरथोर	

१ दुस्वड, २ हनि, ३ क्षोभभोगदेणारी तीतें, ४ देवलोकींच्याशुकीनें, ५ मानव लोकींच्याशुकासारिरवा. ६ परलोकीं. ७ शंखवाला, ८ स-अश्व-स्त-रथ-उर-

तेव्हां केले अस्कर-	शासं सोडुनिसर्वस्कर थोर	१८
अतिशयित-क्रोधाते	त्या समयीं शंभ दैत्य तो पावे	
चिनीं म्हणे शिवेचे	ध्यावेकीं स्वाःस्त तीस ओपावे	१९
त्यासि म्हणे जगदंबा	अस्कराऽपसदा रहा रहा नीचा	
दिधला तुला बराया	हस्तांत उदार हार हांनीच्या	२०
तेव्हां जय जय ऐसें	म्हणती गगनस्य अमर परमेला	
हाहि मरो शीघ्रजसा	तो तुजशीं करुनि समर पर मेला	२१
शंभ ज्वाला-माला-	कुलवदना शक्ति पीषणा धाडी	
करुनि निरास महोव्का-	घातें परमेश्वरी तिला पाडी	२२
राजा तेव्हां व्यापी	शंभान्चा सिंहनाद विश्वास	
तेचि न भ्याले बहु दृढ	ज्यांसि महा-शक्ति-पाद-विश्वास	२३
निर्घात-निस्व नानें	शंभान्चा सिंहनाद लोपविला	
जो पविला हुंकारें	भंगद ती दैत्यराज कोपविला	२४
शंभान्च्या बाणांतें	निज-बाणांच्या शिवा महानिकरें	
हानिकरें तीच्याही	छेदी अस्करेंद्र शत्रु हा निकरें	२५
मग जगदंबा मूर्छित	पाडी शूले तयासि विंधून	
देविप्रताप गमला	तिळहि न घर्टेजोन तोहि सिंधून	२६
तों तो निशंभ स्फुर-रिपु	उठला सोडुनि असावधानपण	
करिता इतर शिवेच्या	प्रत्यय येसां असा वधान पण	२७
देवीतें काळीतें	हरितें शर व्हावयासि यश हाणी	
संपन्मदांधमति निज-	परिणामनिरीक्षणीं नच शहाणी	२८
होउनि अयुत-शुज अस्कर	झांकी देवीस अयुत-चक्रांहीं	
भ्यावें ज्यांसि यम-चरुण-	यक्षप-वाताऽर्क-बन्धि-शक्रांहीं	२९

१ तुलाबराया हा नीच्या हातांत उदार हार दिला आहे, २ शत्रु महिष, ३ महाशक्तिच्या पांथीनिश्चय ज्यांचा ते, ४ घटज-ऊन-अगस्तीहनउणा, ५ सिंधु-ऊन-समुद्राहन उणा, ६ संपन्-मद-अंध-द्वयमदानेआंधळीबुद्धी ती, + वज्राला, + प्रतिज्ञा.

स्मर-मति सहसा मोहीं चक्र-समूहीं जशीच ती लोपे	
तेव्हां देवी बहुतचि समरीं दुर्गातिनाशिनी कोपे	२०
छेदी त्या चक्रानें स्वशरांहीं त्याहि बाण-जाळांतें	
देवांतें स्वीकषें दृष्ट करी तत्त दैत्य-पाळांतें	२१
कुपितनिशंभ शिवेचें चूर्णकरायासि उर गदा हानें	
पडताळुनि धांवे तो जैसा धृतवैर उरग दाहातें	२२
समरांत निशंभा जी होउनि तदराति यम गदा पावे	
तीतें खड्गें खंडुनि देवीनें कोण न मग दापावे	२३
तरि मूढ शूळ घेउनि धांवे कीं जीस काळ घेरी ती	
मति नुमजै बाळाची प्राज्ञहि होउनि बाळ घेरीती	२४
दुर्गा मनीं म्हणे मम- शूलचि या शत्रुचें उर विदारू	
कीं हा अरातिजीवन ददाहि न दहनहि जसा उरवि दारू	२५
शूल धरुनि शंभ-हृदय शूलेंचि विदारितां अगा राया	
पुरुष निघे त्या भग्ना हृदया सोडुनि जसा अगारा या	२६
भग्ननिशंभहृदुद्रत समहाबळ पुरुष युद्ध-दद-निष्ठ	
श्रीमज्जगदंबेतें बाहिर निघतांचि तो म्हणे तिष्ठ	२७
तो हांस्तुनि मस्तक हेंरि देवी न करुनि एक पळ उशिर	
दुर्गासिपुटुनि अरि जरि अहिपुटुनिहि बाळ-भेक पळउ शिर	
ऐसा जगदंबेनें स्मर-शत्रु निशंभ हरुनि मद वधिला	
जो मन म्हणत होता कोण करिल शस्त्र धरुनि मद वधिला	
जें सेव्य निशंभाचें स्मर-दुःसह बहुत मातलें होतें	
कालीनें काळमुरवीं बाळमुरवीं तेविं घातलें हो नें	४०

१ संकटनाशिनी, २ विषरूपसंतापानें, ३ भग्न-निशंभ-हृत्-उद्रत-भेद वा बलेल्यानिशंभाच्या वक्षस्थळापासूननिघालेला, ४ उभीरहा, ५ हरणकरि, ६ दुर्गेच्या खड्गपुटुनि, ७ मत्-अवधि-माझ्यानाशाला, + काष्ठ, * गृहा.

मोरपंत.

कांहीं शिवदूतीने
कांहीं त्या मातृगणे

कांहीं सिंहे रणांत लोळविले
स्वर्गाप्रति गोरवूनि बोळविले

५१

अध्याय-६

ज्याच्या दृष्टिपुटे रर- सेना समरांत परम द्रुप्या त्या
शंतन विलोकी निहता प्राणसम-ध्वस्तपरमद-भ्रात्या १
याहि विलोकी ध्वस्ता विध्वस्ताऽशेष-रर-सभा सेना
ज्याच्या नव नव सयशा- हूनि मना अमृत ररस भासेना २
बंधु-वधें सैन्य-वधें शंतन क्षोभे लयाऽग्निशीं तोले
त्या देवीस कडकडुनि जड कडु निपटुचि रणींअसें बोले ३
साऽहंकारे दुष्टे दुर्गे शौर्ये धरुं नको गर्व
अन्याचें वळ आश्रय करुनि करिशि युद्ध हें वृथा सर्व ४
श्रीदुर्गा त्यासि म्हणे रे दुष्टा ऐक साधु-धी-रहिता
मी एकलीच आहे या विश्वाभाजि साधु-धीर-हिता. ५
ज्या ब्रह्माणि-प्रसुरवा माइयाचि विभूति जाण पापा हें
मजभाजि समस्ताही ह्या करितात प्रवेश हा पाहें ६
हें म्हणतां ब्रह्माणि- प्रसुरवा त्या देवना स्व-गेहांत
सर्वा प्रवेशत्या त्या दुर्गेच्या तत्सणीच देहांत ७
देवीच्या वृंदोते निरूपिजे जेविं भूमि कुंभाते
नेउनि विलयासि म्हणे सर्वाच्या सर्वभूति शंतभाते ८
होतीं प्रगट त्रिजगीं साधु-हित करुनि असाधु वध माजीं
व्यां आवरिलीं रूवे तीं सुबहुमते श्रुतींस अधमाजीं ९

मी एकलीच आतां	उरलें आहें रणांत न चपाप	
हूं हाण बाण जाण	स्त्री न मज तुला घडेल नच पाप	१०
ऐसें बोलुनि देवी	आरंभी भव्य-समर-सत्रास	
ज्यातें पाहुनि झाले	सर्व-महेंद्रादि अमर सत्रास	११
शस्त्रास्त्रें देवीनें	जींत्या समरांत सोडिलीं होतीं	
शंभें प्रतिशस्त्रास्त्रें	योजुनि तत्काळ मोडिलीं होतीं	१२
देवीही शंभाच्या	खंडी लीलेकरुनि शस्त्रांतें	
अस्त्रातेंही उडवी	वात जसा शक-सूक्ष्म-चस्त्रांतें	१३
परमेश्वरी करी जें	मी वर्षुं आज काय बाहें तें	
परशस्त्रास्त्रातेंचि न	दे बहुत शिष्याहि लाज बाहूंतें	१४
कोंडी पळभरि शंभ	श्रीमज्जेगदीश्वरीस शरभवनीं	
पर-शर झाले दुर्गा-	शर-खंडीं जेविं सिंह शरभ-वनीं	१५
म्हणति स्फुरी झगटतसे	शिरिं घाया वामपाद पर मेला	
परमेला हा जिंकिल	तरि पुरबुनि काम पादप रमेला	१६
खाच्छादक-शर-पटलें	छेदुनि खंडुनि शंभ-चापातें	
जेविं परा विद्या जनिं-	मृति-हेत्वऽज्ञान-रूप-पापातें	१७
मग शंभ शक्तिनें धरि	चक्रे खंडी तिलाहि परमा ती	
शतचंद्र चर्म असि घे	त्याचीहि करावयासि पर माती	१८
चुरिलें शिवा-शरांनीं	त्या असिसह चर्मरवि-कराऽमळ तें	
कीं अधिनीताचें यश	करितांहि सहाय पर्विकरा मळतें	१९
केला जगदाघेनें	लीलेनें संगरीं विरथ बकला	
बहुधा बहुधास्त्रें घे	मुद्गर न रहावया शिर थंबकला	२०

१ त्रास युक्त, २ हुंकार, ३ श्रीमत्-जगत्-ईश्वरी-शोभायमानअसीसर्वज
गाची धनीन (देवी) तिला, ४ बाणगृही, ५ दाल, ६ शत्रु, ७ सूर्यकिरणासारि
खेखे, ८ वज्रधरणाच्या झाला, ९ बडबडला, १० अमाहिला, ११ जन्ममरणा
कारणजे अज्ञानरूपपापातें, * देवागना, * परंतु.

येतां धांवत रवंडी	बाणांहीं सुद्ररा शिवा राया	
तरि येचि शालि-राशि-	प्रति जैसा सुद्रराशि वाराया	२१
न परामृतीसि साहे	मार्शीशी स्पर्शतां जसा कुष्टी	
जगदंबेच्या हृदयीं	हाणी धावोनि दुष्ट तो मुष्टी	२२
देवी क्षितिवरि घडडड	पाडी हाणुनि उरीं अरीस तेळें	
होइल रुबहुमत कसें	आत्मगुणें सागरापरीस तळें	२३
सहसा उडुनि शिवेंतें	घेउनि गगनांत जाय मग नीच	
जरिहि निराधारा ती	करि अरिशीं बाहुयुद्ध गगनींचं	२४
तें प्रथम सिद्ध-मुनि-जन-	विस्मय-कारक नियुद्ध बहु रुचिर	
झालें त्या श्रीदुर्गा-	देव्याशीं रवांगणीं अतुल रुचिर	२५
रुचिर नियुद्ध व्योमीं	करुनि धरुनि अरि महरि सहगजातें	
सुरवह्याया फिरवि अधिक	जरि सकळांपरि सहरि सहगजातें	२६
फिरउनि भरभर गरगर	अंबा लंबोऽलि-संनिभ-रुकेशी	
ती आपटी महिवरी	शुभ-तनू जीवनाप्रति सुकेशी	२७
उडुनि वळुनि मुष्टि सबळ	कंदुंकसा तो पुन्हा उसळला जो	
त्या पाहुनि नच लैवणें	स्ववृत्त म्हणतां पुन्हा मुसळ लाजो	२८
नीच निपट त्या हाणुनि	मुष्टि विदारुनि वक्ष माराया	
तेव्हां सदयाहि करी	जगदंबा लेश न क्षमा राया	२९
शंभातें जयमूलें	शूलें हृदयांत चंडिका ताडी	
शत्रु-शतशमन-शीला	लीलालेशोचि भूतळीं पाडी	३०
झाला असतां तो खळ	रुद्र-मद-नग-भित् नव क्षम रणातें	
पावे शूलाघातें	होतां मग भिन्न-वक्ष मरणातें	३१

१ हस्ततलानें, २ बाहुयुद्ध, ३ स्व-अंगण-आकाशरूप आंगण्यांत, ४ लांब आणि भ्रमर सदशकाके जिचे केश असी, ५ चेंडू सारिखा, ६ नग होणें, ७ देवांचा गर्वरूप पर्वत फोडणारा, + सुगांचा समुदाय.

पडतां तेणें सकळा भू सद्दीपा ससागरा सनंगा
 कांपविली एक न त्या देवीचें मात्र कांपलें मन, गा ३१
 मग लागल्या कराया राया मार्गेचि यान सागरगा
 तो जेविं ताप-मोह- प्रद होय न तेविं मानसा गेर गा ३२
 विश्व प्रसन्न झालें होय जसें भास्करोदयीं कमल
 उत्पात-मेघ शमले सर्व व्योम प्रकाशलें अमल ३४
 झाले प्रहर्ष-निर्भर- मानस सुर जे महाधिनें गलित
 गंधर्वाहीं केलें गान शियासद्यशोमृते ललित ३५
 वाजविलीं बहु वाद्यें सुपदु-शत-सहस्र-वादकांहीं हो
 तद्रव हित कर्णाला नच रुचला इतर वाद कांहीं हो ३६
 अतिसुदित अप्सरांचे गण तेव्हां नाचले शत ज्ञाने
 निजभान धरूं देती नच त्यांचे नाच लेश न ज्ञा ते ३७
 मंद सुगंध सुरीतळ वायु नदा लागले वहायास
 स्रप्रभ होय दिवाकर त्यातें पद्यहि सुरवें पहायास ३८
 पेटत नव्हते पूर्वी जे अग्नि सुरवेंचि पेटले हो ते
 होने स्वन्न सुदित मग होउनि बहु त्यांसि भेटले हो ३९
 कादंबिनी शिवेते जो शतमखमुख तथाहि लंखाते
 चातक मयूर ऐसें तच्चरितहि अमृतवर्ष लंखा ते ४०

समाप्त.

सं
व प्र
मोरोपंतकृत

ॐ

मदालसोपाख्यान

ॐ

आर्या.

माधवचंद्रोबा

यांनीं

रा. रा. परशुरामबल्लाळगाडबोले

याच्यासहाय्यान

गठ्ठ करून

लोककल्याणार्थ

स्वताच्या

शिलाछापस्यान्यांनछापिल्या

मुंबई

शके १७८७

सन १८६५

अध्याय 9

श्रीशंभुच्या प्रसादे झाली भिजणीं मदालसा मान्या
 बुधहो या साध्यांते संवुनि करुण न यदाल सामान्या १
 मार्कंडेय-पुराणीं या देवीचें चरित्र संम्नहित
 ज्याच्या गाने पाने होतें व्हावे तसेंचि जन्म हित २
 पूर्वीं होताराजा नाम जया शत्रुजित् सैदा धारा
 यत्कीर्ति करुति-सेव्या अमृतरसाची जसी सदा धारा
 त्याचा पुत्र भ्रतुध्यज परगुण जैसा जयंत शक्राचा
 मदहर गजयूथाचा सिंह तसा जो स्व-शत्रु-चक्राचा ४
 ऋषि-वृष-कुमार भजति प्रेमें त्या सै-गुण-केलिसद्घाते
 द्विजरूप अश्वतर फणि-पति-पुत्रहि मधुप जेथिं पद्घाते
 एका समयीं ऐसें अश्वतर पुसे कुमारहो असतां
 रात्रौ मात्र स्वगृहीं द्विपसा कोठें कबुद्धिहो वसतां ६
 ने बदले नृप आहे शत्रुनिदाख्य प्रसिद्ध अनयाते
 जो स्वप्रीहि नसाहे त्याच्या फुल्लों गुणाढ्य-तनयाते ७
 करुण-निधि तसा तोचि ज्ञाने बहुतचि तयास मानयती
 जी साधुता तयाची बांछिति वर्णुनि देव मानयती ८
 अश्वतर म्हणे कृतहो तो धन्य यदीय करुण हे मागे
 घेतां मज करव देतां वंदाया साधु पुरुष हे मागे ९
 सत्कार करा प्रेमें जो तुमचा साधु तर सुरया याचा
 मित्राते न समवुनि तो स्वर्गाचाहि न रसेखायाचा १०
 तो मृतचि पुरुष मित्रीं प्रत्युपकृतिते न जो करी यत्नें
 स्वसरख्यातें करवयाया द्या मत्सदनांत असति जीं रत्नें
 ते दोघेहि कुमार प्रांजलि वदती असें अहो तात
 साधु गुणज्ञ गुरु जसे न स्वस्तरुही प्रसन्न होतात १२

१ सत्- महित- साधूस मान्य असें, २ सत्-आधार- साधूस आधार असा
 ३ उत्तम गुणाच्या क्रीडेचें स्थान अशाते, ४ नामविशेष, ५ शत्रुजित्-आख्य
 शत्रुजित् यानाबांचा, ६ त्याची साधुता ७ ज्याचे, ८ नेरुपवतने, ९ मत्पु
 काराते, १० माझ्या घरांत ११ हात जोडून, १२ कल्पदक्षही + प्राशनाते
 ॥ अमृत

रलेऋतुध्वज-गृहीं त्याद्यायायोग्य नवनसे कांहीं
 शशिकांता बालनगा अन्याहीं नृनिन पनेसे कांहीं १३
 वादिव्य वाहनामन- यानांबर- भूषणादि जें कांहीं
 त्याचें अस्मत्सदर्ना या पाताळांत वस्तुतें नाहीं १४
 कर्तव्य एक आहे स्मरतां खिन्न क्षणक्षणीं करितें
 विधि-हरिहर-दत्त-वरा- वांचूनि असाध्य सर्पथा परितें
 तात म्हणे इच्छितसें गेकाया मी तथापितें कार्य
 म्हणति असाध्य न कांहीं कृतनिश्चय जो तथाअसे आर्य
 पुत्र म्हणति परिसें जें निजवृत्त पित्या ऋतुध्वजें कथित
 कथितों ज्याच्या भयणें सर्वांचें हृदय होतसे व्यथित १७
 ज्या शरद-तपोनिधितें आनंद सदा स्मरेश-पुरगातें
 गालवशत्रुजितातें भंटे आपूनि दिव्य-तुरगातें १८
 पूजेतें स्वीकारुनि गालव बोले असें अगाराया
 ओलों तुजकळवाया दुःसह निज-तापमी अगाराया
 कोणी दैत्य करितसे नित्य उपद्रव मैदाश्रमी बापा
 तापा साहों नशकें व्याया स-तपः क्षयावहा शापा २०
 आश्रमपदास माझ्या तापद तो मोह जेवि विश्वास
 म्या सोडिला विलोकुनि अंबर होऊनि खिन्न निश्वास
 तों दिव्या उश्वउतरला व्योमानुनि जाहली गंगनयाणी
 हा शत्रुजितातें दे नुझिया स्तयशा सखा मग नचोणी २२
 पृथ्वी-बलयाक्रमणी अश्व अनिसमर्थ म्हणुनि हा नांवें
 कुबलय विख्यात यों होइल विश्वेहि यासि यानाचें २३
 यावरि बसुनि ऋतुध्वज हांथिल हरिसाचि मान्य विश्वासे
 कधि कुबलयाश्व म्हणतिल तूं उष्या नसोडिसील निश्वासे

१ बालपर्वता (शशिकांत याशब्दाचें विशेषण, २ उदकमिंचनाहीं, ३
 मत्-आश्रमी ४ ओकाश, ५ आकाशायाणी, ६ कमताई, ७ इंद्र
 साधि, ८ जगास, ९ स्वासोश्वास, + स्मर-ईश-पूर-देवांचा स्वामीजो
 इंद्र त्याचें नगर (अमरावती)

अप्रतिहत-गति वाजी पर्यत-पाताळ-गगन-जळधींत
 हा रवि-दत्त मद उरों - देयिल न निशाचरादि-खळधींत
 आज्ञा आतांचि करीं सनया तनया स्वधर्म-दक्षा या
 चटुनि कुवलयीं नेजे निज-विप्रादि-प्रजांसि रक्षाया २६
 राजा म्हणे अवश्य स्वसूतासि वसावयासि दे वाजी
 सेया जी विहिता तो वरिरुचली फार वास्तुदेवाजी २७
 जा जौडीं यत्र ऐसें नृप तनया फुल्ल करुनि गाल वदे
 गाधिज जेविं दशरथा आशी राज्या तसाचि गालवदे २८
 राजकुमारा पावुनि न म्हणे गाधिज तसाचि गालव ही
 व्याममुनि म्हणे भय-भय- शमना सर्कीर्तिचाचि गालवहा

अध्याय २

तो कुवलययात्र्य जावुनि गालवमुनि सह तराश्रमी राहे
 तों सूकररूप असुर मुनिचें धर्षण करावया पाहे १
 तों गालवशिष्यांहीं त्या पाहुनि फार गलबला केला
 तन्मनिम खररयें दे भय जेविं श्येन गल बॅला केला २
 अश्वी-वदोनि धांचे नृपसूत होवुनि तप्त कोपानें
 त्या सूकरासि ताडी चंद्रार्धाकार-तीव्र-रोपानें ३
 आत्मत्राणार्थ करी आश्रय तो मूढदैत्य अटवीतें
 फटवीतें विधिवळ ज्या रक्षिल कसि पूजिलीहि सरथी तें
 लंघुनि महाबनाचळ पळतां गांढावया खळा किंदिला
 दिव्याश्रय तया मागे राजकुमारे धनुर्धरें पिटिला ५
 निबिडांधकार-गतीं सूकर घाली उडी तया मागे
 रागे तो कुवलयही यक्षीश्वर वंचिला जसा नागे ६

१ हाय, २ बगडीला, ३ अरण्यानें, ४ महाबन-अचळ-सोदें अरण्यआ
 णि चर्वत पातें, ५ बराहाला, ६ श्येन पक्ष्याचागळा.

नृपसूत मागे लागे	जेथिं बधाया नहां इहितें विबर	
तत्तेजासि न परिजरि	भंगदरविज्या महाहितें विबर	७
गेला पाताळीं कीं	त्याचें द्वारचि तसें महाबिळ तें	
पाहे प्रकाश-वर पुर	सर्वत्र श्रेय साधुला मिळतें	८
करुनि प्रवेश पाहे	नृपसूत अतिरम्य शून्य परि पुर तें	
स्त्रीतें विलोकुनि पुसे	उत्तर ईक्षणहि ती न करि पुरतें	९
ती स्त्री प्रवेशालीज्या	प्रोसादीं सत्परा तयामाजी	
निःशंक कुमार शिरे	द्वारीं स्थापूनि तो महाबाजी	१०
रत्न-कनक-पर्यंकीं	पाहे तो रतिसमा नवी रमणी	
अवलोकिला तिणेंही	सहसा हा स्मर-समान वीरमणी	११
पर्यंकावरुनि उठे	त्यातें अवलोकितांचि ती मोहे	
जळ-पवनाबुपचारें	स्वस्था तीची सरखी म्हणे होहे	१२
होय मुहूर्ते साबध	मधुर पुसे सर्व वृत्त तो तीस	
तूं कोणाची कां या	शून्य-पुरीं क्लेशभात्र होतीस	१३
वृत्त प्रेमें पुसतां	रुदती स्व-सरखी-मुखा कडे पाहे	
ती बोले पुरुष वरा	वृत्त क्लेशद दूचें असें आहे	१४
गंधर्वांचा राजा	विश्वाचस्त जिण्युचा सरखा आहे	
त्याची मदालसारख्या	कन्या धन्या बहुभिया बा हे	१५
जो वज्रकेतु दानव	तत्सूत पाताळकेतु यानाचें	
या पाताळीं यसतो	कळिकाळें ज्यासि मित्र मानाचें	१६
उद्यानगता हे त्या	दुष्टें हरिणी वृकें तसी धरिली	
मक्षिय मखी मदीं धें	प्रकटुनि माया तमो मयी हरिली	१७
येत्या अयो दशीचा	निश्चय केला इला वरायाचा	
इंद्र शुनिम मज नसा	हा म्हणुनि ह्योहि बा मरायाचा	
नेटोनि करभि वदली	वरसे धरिं तूं मंदुकिचें स्मरण	

१ पक्षिश्रेष्ठ (गरुड), २ तेजाहि, ३ अवलोकनहि, ४ राजबाड्यांत, ५ इंद्राबा.
६ मदीं मत्तें, ७ अज्ञान मखी, ८ पाताळकेतु, ९ मत्-उक्ति - माझ्या भा
षणाचें. + केंपट

हा दानवाऽधम तुला	पावेल न बांछितीस कां मरण १९
या नैरलोक-गताते	भेदील शरें करुनि जो मनी
तो सत्वर तव भर्ता	होवुनि घालील तुज महाशर्मा २०
मी या मदिराक्षीची	आली मत्तात विंध्यवान् जाण
मत्पति पुष्करमाली	शंभें केला रणीं गतमाण २१
गत्यर्थ तीर्थयात्रा	करितां फिरतां मनुष्यलोकांत
कळलें हें ज्या दुष्टें	कली मग्ना हरुनि शोकांत २२
पाताळकनु दानव	मानव लोकीं पराह-तनुधारी
मुनि-रक्षणार्थ कोणी	केला खर-बाण-शिख अविचारी २३
तच्छोध करुनि सत्वर	आलें तें दत्त ईस कळवाया
पळवाया चिंतेतें	दुर्जन-वदनें समस्त मळवाया २४
पुससि इच्या मूर्च्छेचें	कारण जें तें हि सांगतें परिस
परि सत्य गमो ईस	त्वद्दर्शन बहु न अमृत यापरिस
हे प्रीतिमती झाली	दर्शन होतांचि या तुझ्या रूपां
कीं मानसींच हंसी	रमती नरमे कदापि ती कूपां २५
जेणें दानव वधिला	त्याची व्हावी मदालसा भार्या
कार्या; कार्य न जाणे	यास्तव मूर्छेसि पावली आर्या
आलें आमरण दुणें	भोगाचें दुःख हें इच्या भागौ
कीं चिन्त तुझ्याठाणीं	भर्ता तो अन्यगा महाभागा २६
सुरभीचें वचन मृषा	होऊंचि नये कधीं असें आहे
मी हे रूपा फलली	चितीं चिंता सुदुःसहा वाहे २७
इच्या प्रीतीस्तव मी	आलें धांयोनि पावलें खेद
कीं आपल्या सरवीच्या	देहांत स्वल्पही नसे भेद २८
जरि हे औक्तिमत-पतिलें	शुभदैवेकरुनि पावती धीरा
वीरा तरिमी करित्यें	तप पावाया भवाधिच्या तीरा

१ मोरयाकखीं, २ सखी, ३ नामविशेष (इवत) ४ विहिरींत, ५ हिशा
ला, ६ इच्छिलेल्यापणीत, * मनुष्यलोकमात्तातें - + पहा
भाग्या अस्तावाद आहे. • लक्ष्मी

निजवृत्त सांग समते येथें आलासि कोणत्या कार्य
 तूं कोण देव किंवा दानव गंधर्व नाग कीं आर्या ३२
 मानुष-गति पाताळीं नाहीं रूपहि असें मनुष्याचें
 मदनचि गमसी धारण जरि पुण्याच्या नसे धनुष्याचें
 म्या कथिलें तरव जसें साधो तूंही यथार्थ सांग मला
 पाताळीं शून्य पुरीं चतुरा कार्य प्रवेश कां गमला ३४
 तो तीस म्हणे अमळ- प्रज्ञे करुनि स्थिर स्व-चित्तातें
 श्रवण करीं पाठविलों मी मुन्यवनार्थ शत्रुजित्तातें ३५
 मुनि-रक्षणार्थ कवची कोदंडी गालवाश्रमीं होतों
 जों त्यासि म्हणें बापा तूं न मनीं गालवा श्रमीं होतों
 आला सहसा दैत्य स्वीकारुनि उग्र रूप कौलाचें
 म्या हृदय भेदिलें निज - बाणें त्या तौ पसारिलोलावें ३७
 होतां विद्ध पळाला त्या मागें धांवलों हया रूढ
 शिरला गर्ती प्राण- बाणार्थी विप्रशत्रु तो मूढ ३८
 भासा वाजीश्वरही शिरला गर्ती तथा खळा मागें
 ज्यातें न मन म्हणे श्रम झाला बहु धांवतां जळा मागें
 जमलों तमांत बहु मी मग झाले पाहता प्रकाशातें
 तुज पाहुनि पुसिलें परि न वदुनि आलिस इच्या सैकाशातें
 तुज अनुलक्षुनि आलों या प्राणदांत कुंडले समते
 मी सत्य मनुष्य मधुप देवास्तरपन्नगारिजे सम ते ४१
 श्रवण असें होतां ती हर्ष लाजे मदालसा कन्या
 वदनीं सुस्मित बाहे पाहे स्व-सखी-मुखाकडे धन्या ४२
 ती कुंडला म्हणे तूं बीरा वदलासि सत्य मन ईचें
 तरिच तुजें अनुसरलें वरुनि सैरा वनें वसेल न नईचें
 चंद्रातें पायुनियां तपेन युति पावती अधिक कांती

१ पाल्किक, २ पराहोचें, ३ तपस-आर्ति-लाल-तपस्याला पीडादेण्या
 विषयीं अतिवदळत्याचें ४ स्वजायें न, ५ मोग, ६ समीप प्रदेशातें, ७ नाम
 धित्रीप (हेमलि), ८ पुत्र, ९ मंगल, १० उदक, ११ नदीचें, १२ सूर्यतेज -
 - जमल # हेमदुदुद.

क्षांति श्रेष्ठा धन्या नृति मित्रे धृति भटा कविस शंती
 त्वांघि अधम तो बधिला कां मिश्या कामधेनु बोलेल
 कन्या-करग्रह करीं हर्षे गंधर्वराज डोलेल ४५
 राजकुमार म्हणे सति मी आहे नाथवान् कसें स्वमते
 हें कन्यारल वरूं गुरु-लंघन यांत मन्मना गमते ४६
 आंलि म्हणे नवद असें होसिल न इतें वरूनि अपराधी
 देवी हे तु आत्मा म्हणुनि करावी कदापि न पराधी
 नृपकृत म्हणे बहुचरं देवी-वचनाहि अलंघ्य सांगाल
 विहितचि तें कर्म करिल नगुरुजनाचें प्रफुल्ल कां गाल
 या कुवलयारव-वचनें हर्षे बहु सांलि कुंडला भरली
 गंधर्वेश्वर-कुळ-गुरु - तुंबरुते तें धयां मनीं स्मरली ४९
 स्मरतांचि कळे आणी पाताळीं वत्सलत्य तुंबरुते
 धेनुहि धांवे न म्हणे करुनि विलंब स्वैतोक हुंबरु ते
 तो तुंबरु संपादी दोघांच्या सविधिने विवाहाते
 वरुनि आरुवाहा हंस-टपवाचाहमह विवाहाते ५१
 तुंबरु गेल्यावरि ती स्व-सरवीते कुंडला म्हणे आंले
 त्व इदृशीं सद्गुण जे ते सर्व रुरे वसावया आंले ५२
 तुज नलगे शिकवायें स्नेहें देतें परंतु आठउनी
 पतिभजनीं स्वरु पावो तवमति शीतांत जेविं पाठउनी
 पति परमेश्वर याच्या भजनीं अनुकूल-बुद्धि हो भावें
 लोभाचें न तनु सरवीं त्यां संपादुनि कीर्ति शोभाचें ५४
 त्या नृप-पुत्राहि म्हणे तुज सर्वज्ञासि काय शिकवावें
 स्नेहें वदलें स्त्रीसह पुरुषार्थत्रय जपोनि पिकवावें
 स्त्रीयोगें पुरुषाचे साधति धर्मार्थकाम सत्या गी ५२

१ नितिक्षा सोसणें, २ सरवी, ३ बुद्धी, ४ स-आली- सर्वांसह, ५ आपले
 अपत्य, ६ उंदीर वाहन ज्याचें त्या गणपतीला, ७ हंस आणि बैल वाहन
 ज्याचें त्या ब्रह्मदेवाला आणि महादेवाला, ८ गरुडवाहन ज्याचें त्या वि
 ष्णूला, ९ मातंगाले, १० दारिद्र्याच्या स्मरणीं, ११ धर्मार्थकाम, १२ वाणी.

हे श्रुतिची साखिक घे राजस कीं ईस तामस त्यागी ५६
 दोषें चिरकाळ तुम्हीं सतत करवें पुत्र-पौत्र-सह नांदा
 तुमच्या यशासि सज्जन सेवूत चकोर ते जसे बांदा ५७
 सफळ मनोरथ झाले स्वस्थ मनें जातसें तप कराया
 हेचि परम मधुर मना माझ्या अमृतहि गमे संपक राया
 स्व सखीतें आलिंगुनि तस गितें तमुनि कुंडला गेली
 हेलि-स्यंदन-तुरगीं घेउनि हृष्ट प्रियें प्रिया केली ५९
 निघतांचि पुराबाहिर ये दुर्मति तालकेतु सैहसेन
 गर्जुनि म्हणे वृधुनि तुज कोनी होऊनि मुदित न हसेन
 त्या वीर वरें वीरुं भंगुनि पाताळकेतुच्या अनुजा
 विषयश्री सह नेली गंधर्व-क्षोणिजानिची तनुजा ६१
 ममरीं मुहूर्तमात्रें दैत्यचमूच्या करूनि पाताळें
 मरुनीफ तमुनि कळवी वीर कुबलयारव घन तातातें
 सून-विजयें भूपाच्या आनंदा त्रिभुवनीं नसे जोडा
 थोडा स्वप्राण प्रिय वाटे त्या त्यापरीस तो थोडा ६३
 तातातेने वैरुनि दिव्याश्रीं सूर्यदाहि साधु निघे
 पूर्वाण्हींच महिचलय- गतविश्वासी तदिष्ट साधुनि घे
 क्षिति-पर्यटन करुनिती स्वजनीं करि अमृतवर्षवीरमणी
 कीडुनि रम्यो पवनीं मणिभरणीं बहुत हर्षवी रमणी
 या परि वर्तत असतां रम्याश्रम रंदि-सुता-नदीं पाहे
 ज्यांत महामुनिरूपें भायारी ताळकेतु तो आहे ६६
 त्यासि न जाणुनि भेटे शत्रु जिदात्मज तयासि तो खोदा
 सोदा गोड कठिण वरि आत गुळें घोळिला जसा गोदा
 राजसुतासि खळ म्हणे तुज कांहीं प्रार्थना असे परिस
 परि भंग तिचा न करीं तूं दाता कल्प जो तया परिस ६८
 वा धर्मार्थ करावा यज्ञ असें जाहलें असे चित्त

१. स्वाद रहित, २. नामविशेष (राक्षस) ३. सेने सह, ४. वृष्ट याच्या पुत्रानें, ५. गंधर्व जो वृष्णीपती विश्वावस्तू त्याची कन्या, ६. सूर्य कन्या जी यमुना तिच्या तीरीं, ७. शत्रु जित्-आत्मज, ८. पाप्राण, ९. ऐकें, १०. कल्पवृक्ष-सूर्यस्थदन तुरगीं असा पाव आहे.

मदालसोपारव्यान

९

परिशुचि तपमात्र असे इतर नसे लेश संग्रहीं वित्त ६९
 साहित्य दक्षिणेचें नसतां करिती वृथा कवि न यत्त
 दे हें कंठ-विभूषण पितृसम दाता न तूं अविनयत्त ७०
 बापा महाप्रतापा विप्रा ऽ वन-पुण्यकर्म-दक्षा या
 उदकीं स्तवूनि वरुणा येतो वस आश्रमासि रक्षाया ७१
 यीचा-भूषण देवुनि नमुनि म्हणे कुचलयाश्च चापातें
 सत्रुनिं करीं वसतो जें कर्तव्य करीं विशंक बापा तें ७२
 हर्षे कपट मुनि करी मज्जन यमुनेत शत्रुजिन्नगरीं
 जाय तसा तो शोकीं पटुनि जसा जीव होय खिन्न गरीं
 भेटुनि शत्रुजितातें गंधर्वेश्वर-सुताममक्ष महा
 झाला घात म्हणे यश ज्यांचें दुग्धाभ्यन्धा सम क्षेम हा
 त्वत्पुत्र कुचलयाश्च ब्राह्मण-मुग्य-प्रजा ऽ वनामूले
 बापा मौयावि-चरें दैत्ये हृदयींच संदिला शूलें ७५
 प्राणोत्क्रमणीं मज हें कंठविभूषण दिलें बळें नमुनी
 तैशा समयीं घ्याया दान सदय मी न कां बळेन मुनी ७६
 त्या शूद्र-तापसांनीं अग्नि दिला जरि धरून देवाजी
 रडला नरि दैत्यानें नेला बंधन करुनि देवाजी ७७
 हें म्या विलोकिलें बा कारण हें सहसरोय तापाचें
 झालें प्राप्त फळ मजहि माझ्या इळि-पूर्वजन्म-प्रसोचें
 उत्तरकार्य करीं बा सर्विवेका क्षम न शोक चोराया
 मज निस्पृहा कडाला हें भूषण तूं विलोक घे राया ७९
 ऐसें बोलोनि पुढें भूषण ठेवुनि निचोनि तो जाय
 गय क्षोणिवरि पडे प्रिय-स्तन-शोके म्हणोनि यां हाय

१ स्नान २ कल्पवृक्ष ३ मायाव्यांमध्ये श्रेष्ठ अज्ञा. ४ विचारसहिता. + विगी
 * दुःसह-तग-उप-ताप-मासण्यासकडीण अज्ञा उपतापाचें.

भोरपंत

रात्रीला शोक जसा ताय तसा पापिया न रौरव दे
 अंतःपुरजनधि न तो हा हा ऐसें अशेष पौर वदे ८१
 त्रिय-शोकें प्राणातें तत्काळ सती मदालसा सोटी
 भृप म्हणे शौन्यनद्धे हा मत्कत स. यश-सगतितें जोटी ८२
 मुनि-रक्षणासि जैसा तैसा न प्राण-रक्षणा जपला
 स्वपला अपलायन कर बहुधा बहुजन्म साधु हा तपला ८३
 जैसी मदालसेची कोणाचीही असी प्रसू नाहीं
 हे पूजिली सरांहीं देवी दुर्गा जसी प्रसू नाहीं ८४
 रात्रीहि उठोनि म्हणे श्रित-रक्षक विष्णु-चक्र वत्सा जें
 तें तुज धन्य म्हणेल स्वर्गी भिदेशांत शक्रवत् साजें ८५
 जरि गेलासि नपुसतां तरि वत्सा मी करीन कां रुन्ववा
 महनि रणीं त्वां माझा केला बा धन्य या जगां कुसेवा ८६
 वत्से मदालसे हा तुजसह तव कांत सचिर नांदाचा
 चांदा वाढे प्रियसरव यासीं द्विजपाळ करिल कां दावा ८७
 सस्त्रीक नृप विवेकें क्षम जाळायास होय देहांतें
 दाहोत्तर स्तुषेतें त्या पुत्रातेंहि तोय दे हातें ८८
 यापरि दुःसह-शोकीं बुडवुनि महिपतिस महिस मायार्थी
 हर्षे फार दया कां त्या करितां घात अहिसमा यार्थी ८९
 तो यमुनेतूनि निचे अस्तर म्हणे कार्य करुनि मी आलों
 झालों कृतकृत्य तुचां केलें साहित्य बहु करवें धालों ९०
 ऐसें बहु मधुर वदे दे आज्ञा त्यासि नमुनि हरिवरि तो
 बसुनि पुरा ये ज्यातें स्वर्गां पाहोनि भीति अरि वरितो

१. शोक करणयास योग्य. २. माता. ३. पुण्यांनीं. ४. आश्रितांचें रक्षण करणारे. ५. देवांत. ६. कु. स. ७. पौरुषावरि. + पलायन न करणारा * दाह-उत्तर-जाळत्यानंतर.

अध्याय ३

पाहुनि राजसुताते	बहु आशी बहु करूनि गौरव दे	
विस्मित होवुनि भेटे	भद्रं भद्रं समस्त भौरं वदे	१
विस्मित हीवुनि वंदुनि	वृत्त पुसे कुवलयाम्ब ताताते	
कथिति गढां पडुनि रडुनि	जें दारुण वृत्त तात माताते	२
चिन्तीं नृपपुत्र म्हणे	मज करितां त्यागिला स्वकाय जिणे	
तीच भली धिक् कठिना	मातें हें श्लाघ्य होय काय जिणे	३
काय प्रत्युपकार	प्राण-त्यागें स्त्रियांस हे युक्त	
त्या साध्याच्या नरिणा-	पासुनि होयिन मरोनिही मुक्त	४
रिपु हर्षतील रडतां	माझा तत्काळ भंग करितील	
हरितील राज्यपद मग	बहु माता तात ताप वरितील	५
जीवित ताताऽधीन	त्यागावें म्या कसें परा धीनें	
यापरि धिचार करितां	झाला शोकांतही बरा धीनें	६
उत्तरकार्य करी मग	नृपसूत डोळे करूनियां आले	
म्या स्त्री मदालसान्या	न बराबी निश्चयें असें बोलै	७
स्त्रीभोग त्यजुनि असे	शोकायीच्या वहात आंहेते	
वा कार्य करीसा क्षमै	कोणाचाही न हात आहे ते	८
तो उर्वशीहि म्हणतो	नलगे व्हावी मदालसा माते	
ओसणतो प्रियसखहो	किति कष्टा या बदाल सामाते	९
व्हावी मदालसेची	प्राप्ति पुन्हा हेंचि एक तत्कार्य	
सत्कारावा म्हणसी	तरि होयचि तो ससाधु-सत्कार्य	१०
कार्य कुवलयाम्बाचें	दुर्घट लोकेश्वरांसही वा हें	
मग कोण समर्थ जगीं	त्यासि म्हणाया अभीष्ट तूं लाहें	

१ आशीर्वाद. २ पुरासीलोक. ३ बांचणे. ४ बुद्धीनें. ५ ज्यावेतें. ६ समर्थ,
+ कल्याण.

अश्वतर म्हणे सुतहो जरि जम जाणुनि अशक्य-कर्माते
 न करितिल अनुयोगें पावतिल न कार्य-सिद्धि-शर्माते
 पुरुषें आरंभावे कर्म न पौरुष कदापि सोडावे
 कर्म-फळ जसें देवें स्पष्ट तसें पौरुषेंहि जोडावे १३
 यास्तव यत्न तसा मी करिन जसें सिद्ध होय हें कार्य
 म्हणती सर्वाथांची सिद्धि असें निश्चयीं असें आर्य १४
 ऐसें बोलुनि ऋणिवर जें कथशस्कर मनांत आणी तें
 पूक्षावतरण-तीर्थी तुहिन-नगीं जाय शरण वौणीतें १५
 दुष्कर तप करुनि करी अश्वतर श्री-सरस्वती-स्तवन
 जीचा प्रसाद वृद्धि ज्ञाना दे पावका जसा पवन १६
 प्रणवादि जगन्मूर्ते कारुण्य-निवास-मानसे वाणी
 माते तुज नत जो त्या विधि-विष्णु-शिवासमानसे वाणी
 देवी भेटोनि म्हणें झाले जे भक्त शिष्टवर मागे
 अश्वतरा तदाधिक तूं ये देखें सर्व-इष्ट वर मागे १८
 अश्वतर म्हणे माते भ्राता कंबळ सहाय दे आधीं
 दोचांसि गानयिया अनुळा देऊनि कीर्तिला साथीं १९
 श्रीविष्णु-प्रभु-जिह्वा वाणी दिधले असें करुं वदली
 पदलीना बहु निवची ती चित्कंपूर-पूरिता कंदली २०
 श्रीवाणी वर देवुनि जातां तत्काळ सुवर तो फळला
 गान-प्रकार निरुपम अश्वतरा कंबळासिही कळला २१
 मग जावुनि कैलासीं सांबा तद्भक्तिचें पद भ्राते
 यश गावुनि आराधिति जोडाया तत्कृपा अदभ्रा ते २२
 मध्यान्ह-निशा-संध्या-समयीं सप्रेम नित्य यश गाती
 चिरकाळें भक्तांची कल्पलता त्यासि होय यशगा ती २३

कुतुकें सर्वार्थास	प्रभु जो वीणार वासैवाच्यांस
होय प्रसन्न सेवुनि	त्यांच्या वीणारवास वाच्यांस २४
दे दर्शन देव वदे	च्या वर जैसा यशाचिया गानें
होतों प्रसन्न अहिहो	नच योगानें तसाचि यागानें २५
कंबलसह अश्वतर	प्रभुतें वंदुनि म्हणे जरि वरातें
दैतोसि कुचलयाच्या	द्यायें स्त्रीरत्न जें मृत हरातें २६
वय-रूप-स्मरण तिचें	तेंचि असो व्यक्त योगिनी धंन्या
हे अधिक योगिमाता	व्हावी माद्री मदालसा कंन्या २७
ईश्वर सांगे भक्षीं	श्राद्ध करुनि पिंड मध्यम व्याळा
होयिल तसीच ती तव-	मध्यम-फण-जा मदालसा बाबा
प्रकृतें वंदुनि गेले	हर्षे पत्नेग रसातळीं गेहीं
शिव-दर्शन-वर-लाभें	ज्यांच्या रोमांच दाटले देहीं २८
अश्वतर श्राद्धातीं	मध्यम-पिंडासि आदरें भक्षी
तत्काळ मध्यम-फण-	श्वास-प्रभवा मदालसा लक्षी ३०
अश्वतराला झाला	जो तो आनंद काय सांगावा
प्रकृता प्रभुभक्तांचा	महिमा आम्हीं सदां न कां गावा
कोणासहि न कळों दे	ठेवी अंतःपुरांत बाबेतें
जपति स्त्रिया बहु तितें	जेविं स्वर्दृक्ष-पुष्प-माळेतें ३२
मग तो म्हणे कृतांतें	कां स्वर्गहा कुचलयाश्व आणाना
साधु सरया उपकारी	पूज्य असें कां मनांत जाणाना
निचवायाचि कृदियसीं	मित्राच्या स्मरण धरुनि आनयनें
प्राज्ञाया अतिवृषितें	वाट पाहातान करुनि आ नयनें
प्रातः काळीं भेटुनि	ते आधीं सांगती कथा भक्त्या
मग अस्मदाश्रमातें	ये ऐसी गोष्टि काढिती नव्या ३५

नृपकृत म्हणे सरवेहो या बाक्यें फार वाटतो रवेद
 तुमचें हें सर्वस्व प्रिय हो कां आज कल्पितां भेद ३६
 सत्य सरवेहो माझे परम हित तुम्हीं बहिःश्वर प्राण
 या मज देवहताच्या झाला हृदयांत भेद हा बाण ३७
 ऐसें बदतां अहिःकृत ते तांतासा तयास कळवीती
 तो नमुनि म्हणे झालों धन्य कुशाळ गुरुदया मकळ वीती
 सखर चला सरवेहो तांतासाश्रुति अतिक्रमिल कोण
 शौण न होऊं द्यावा तिळमात्रहि तात-दृष्टिचा कोण ३९
 बोलुनि असें तयांसह नगराबाहिर निघोनि तो पावे
 द्रुत गौतमीस कीं नच उशिरे ते तातपाद कोपावे ४०
 त्या गौतमीं नदींत व्याळ-नरेश्वर-कुमार ते शिरले
 जींत स्नात-सकळ-जन-दोष ज्वाळेंत शलभसे जिरले ४१
 मानी कुमार चितीं तेंदिनीपारीं स्व-मित्र-सदनाते
 नेती नदींत दोघे फणिकृत ते त्या प्रसन्न-बदनाते ४२
 शिरवुनि सरितेंत बळें आकर्षुनि सर्पपुत्र मित्रास
 नेती पानाळीं ते परि पावे तो न लेशहि त्रास ४३
 निजलोकीं निजरूप प्रकटिति मग ते फणींद-कृत दोघे
 पाहुनि हर्षें हांसे तत्कृष्णुणाते गुणज्ञवर तो घे ४४
 प्रेमीं नचळे गातां जैसा नारद महातपा ताळीं
 अश्वतर-प्रासादीं गेला कुतुके पाहात याताळीं ४५
 ते त्या कथिती स्वपिता अश्वतर व्याळपाळ दावूनीं
 तो कुबलयाश्व वंदी विनयें चित्तांत तात भावूनी ४६
 कृत-मित्राते पाहुनि तो अहि उतरे वरासना बरूनी
 शेंटे माथा हुंगी कुरवाळि तया करास नावरूनी ४७

तो त्या म्हणे म्हणावें साक्षात् तातें जसें चिरं जीवें
 गुरुजन-मन स्रगुणांहीं बहु रंजविसी असेंचि रंजीव ४८
 स्रगुण तुझे आडकतां या पुत्रांच्या मुखें हृदय रमलें
 आणविलासि पहाया वत्सा तुज पाहतां स्रदिन गमलें
 जो पुरुष गुणी त्याचें जीवित तें श्लाघ्य होय लोकांत
 नीवंतहि सृत् अगुणी कीं बुडवी स्वजन-चित्त शोकांत ५०
 गुणवान् करय वाढवितो साधुमनीं रिपुजनांत तापातें
 पापा तेंविं अपत्या अगुणा नभजति नसोचि वापा तें ५१
 देव पितर विप्र अतिथि अर्थी जे विकळ मित्रजन बा हे
 गुणि-जीवित चिर वांछिति वाहे हा यांसिं भाग यश लोहे ५२
 वत्सा गुरुजन-रंजन- रत-हृदया भव्य-गुण-गणा वासा
 नृसियाठार्थीं जो जो तो तोहि गुणांत गुण गणावासा ५३
 ऐमें वर्णुनि फणिवर पुत्रांसि म्हणे उदा सरवा न्हाणा
 आणा स्वन्न मधु-अशन करवा पूजा बहिश्चरा प्राणा ५४
 राहो बालायाची यासीं आहे कथा पुनरपि हिता
 हृदयीं रहस्य-वार्ता राहों देयिल नहा सनर पिहिता ५५
 विनये नबदे किमपि प्रेमें परि वाक्य मान्य तो करि तें
 त्या पूर्ण करूं पाहे अहि न असें दे समर्थ-तोक रितें ५६
 स्नाना शनादि करवुनि करुनि प्रेमें सभेंत सतसहित
 अश्वतर वसे वसवुनि जबळ नृपतनय वदावयासहित ५७

अध्याय ४

रवि हर्षवुनि लाची सोडाया जेविं कुंबलया श्वास

१ बहुकाळ. २ वांच. ३ गुणरहित अपत्य. ४ स्र-अन्न-उन्नमजन्न.
 ५ आच्छादिता. + समर्थचें बालक. ६ पृथ्वीबलया किंवा कमला.

करि सुप्रसन्न फणिवर पुण्यकथा कथुनि कुचलयाश्वास
 मग राजसूतासि म्हणे वत्सा निःशंक सांग तैर्पावें
 कोणें रूपदार्थें तुज करवबाया वस्तु काय अर्पावें २
 आसन घाहन अंबर आयुध किंवा सुवर्ण मणि कांहीं
 दुर्लभ वस्तु वरावें द्यावें म्या जें दिजे न अणिकांहीं ३
 नमुनि ऋतुध्वज विनवी पाताळीं तात तूं महीवरि तो
 काय उणें सर्व करवें जीं जीवसितुक तो मही वरितो ४
 रत्नादिसर्व पुष्कळ त्या तात-गृहीं जगीं असेना तें
 येथेंहि विपुळ बापा घ्यावें द्यावें असें असे नातें ५
 कार्यहि नाहीं कांहीं याहीं बाहीं यथेष्ट आहेत
 अर्थि पावति न मनीं भोगावें भूषणादि हा हेत ६
 जें दुर्लभ वांछावें पावाया धरुनि आदरा जीवें
 झालें प्राप्त मज शिरें स्वर्गतनि तव भव्य पौदराजीवें ७
 प्रेमें फणिवर्य म्हणे वत्सा कनकादि जरि नको अस्त
 जें तव हृदयास बहु पीतिप्रद तेंचि माग तूं वस्तू ८
 नृपपुत्र म्हणे झालों स्वर्गास तुझ्या मनुष्य मी पात्र
 अंतर्बाह्य निबालें अमृतस्नानें जसें तसें गात्र ९
 द्यावा अबश्य वर हें चितीं तरि हेतु सर्व-शर्माचा
 हृदयांतूनि नजावा माझ्या संस्कार पुण्यकर्माचा १०
 दिव्यांगराग रत्नें स्त्री-सूत-संपत्ति-गीत-वाद्य असें
 हें सर्व सकृत्-तरु-फळ जें होणें मुँदित विविध-भोग-सें
 मर्ष म्हणे सरप वदसि हें तुज दिथलें तथापि जें कांहीं
 दुर्लभ नरलोकीं तें माग किमपि कठिण बा मत्स नाही १२

या बचनें रहू कोडे आयंह करितां उगाचि तो राहे
 राहे संकोचाचा भर मित्रांच्या मुखांकडे राहे १३
 फणिसुत म्हणती ताता अहितें कथितांचि शोकदा वार्ता
 याची दयिता मेळी होवुनि अरेंयंतशोकदावार्ता १४
 गंधर्वेश्वर-कन्या ती सुतनु मदालसा तदन्या या
 नरुचे हा तद्विरहें झाला तापा जसा पद न्याया १५
 मुक्ति सुसुक्ष्मसजसी या तीच स्त्री रुचे नको कांहीं
 श्रम याच्या प्राणांहीं विरहें वरिला असा न कोकांहीं १६
 बापा घडेल तरि या तीच समर्पुनि तूं पुरीव रती
 भौंगवती यास नको अलेकाहि तिच्याहि जी पुरी वरती
 अश्वतर म्हणे सुतहो मृत-दर्शन जें सुगोसही जड नें
 स्वभावांचुनि किंवा माये वांचुनि कसें मूला घडतें १८
 चपपुत्र भीड सोडुनि बोले शोकाभिधा आलासातें
 धिश्ययाया दावाची कसितरि ती एकदा मला तातें १९
 दयिता मदालसाती ताता मायामयीहि दाखवितां
 मजवरि परमानुग्रह जेविं सुधा ज्वर-हतासि चाखवितां
 अश्वतर म्हणे माझे धिपुछ नसे हृदय या नहा मार्या
 अभ्यागत बाळहि गुरु वांछिसि तरि तूं सरये पहा मौर्य
 ऐसें बोलुनि सदनीं निजली होती मदालसा दुहिता
 ती आणुनि तो दावी सुतमित्राच्या करी असा सुहिता
 स्मितकरुनि पुसे तवमन जीच्याठायीं सदा असे लोल
 ती हे मदालसा कीं अन्या वरसा यहा खरें बोल २३
 अथलोकितांचि लज्जा सोडुनि सहसा उठे प्रिये आली

१ वायुनें. २ अत्यंत- शोक-दाव-वार्ता- अस्वतंत्रीकरूपवर्णनाच्यानें पी-
 दिता अस्त्री. ३ नामविशेष (चक्रवाकपक्षी) त्यांहीं ४ नामविशेष (सर्प-
 नागरी) ती. ५ नामविशेष (कुवेरनागरी) तीहि ६ कौतुहलाने अस्व वा-
 ८ मातृव्यास-९ कपट-१० चंचल-११ हे सरवी- + शोकनावांच्या.

ऐसें म्हणत निजकडे आलिंगाचास धांव तो चाली २४
 नागेंद्र विनोद करी रेवत्सा मजकडे पहा फाय
 भ्रमसी हे माया कीं योग्य स्पर्शाचिथा न हा काय २५
 करितां स्पर्श नराहे माया दूरुनि मात्र बा पाहें
 आलिंगनें ननिचविल पळ विद्या-रश्मि-गान्न बापा हें
 यापरि वदुनि निवारण करिजेकां पन्नगेंद्र तो हातें
 हाय कुवलयेश्व म्हणे तत्काळ पडे धरुनि मोहातें २७
 मोहे अश्वतराचें पुत्राच्या जैविं तात-मन घातें
 सावध करिशी तैयनें षयनें पुत्रासमेत अनघातें २८
 करुनि विनोद क्षणभरि तो पन्नग सर्व-साधुराय कधी
 अर्पुनि कन्या प्रेमें वृत्त सकळ तें तथासि आचकवी २९
 कांतेतें पावुनि तो बहु हर्षे कुवलयेश्व करि नमनें
 मारुनि म्हणे फिराया ऋण चरण-स्मरण नित्य करि नमनें
 मग चिंतितांनि आला कुवलय हयवर चढे तथापरि तो
 ये सरुगीक स्वपुरा सद्युण जन पुन्हा महोदया बरितो ३१

अध्याय ५

येवुनि पुरासि पंदुनि तातातें सर्व वृत्त तो कळवी
 पळवी शोक पळ्यात स्व-यशें शाश्वत-जनानने मळवी १
 वाहो देह यशासि न मोत्याच्या हा तसा सारा सासू
 सकचिर असा म्हणति असे शिरिं देवुनि हात सासरा सासू २
 होय पुरांन महोत्सव बांरिति जन कगक शर्करा जीवां

तो वासर बहु करवर्षा त्या पौरा जेविं अर्क राजीबां ३
 वर्णिति अश्वतरा किति शशुजिता किति ऋतुधजासिकवी
 त्यातें मदालसा-व्रत निजभाग्यहि गा असें प्रजां शिकवी
 मंदाकिर्नांत जैसा जाणें तापा महागज न कांहीं
 हानृप नैसा परिलें करव इतरांच्या महागजनकांहीं ५
 स्वर्गासि शशुजिनृप परिपाळुनि पुत्रवत् प्रजा गेला
 मग कुवल्याश्व राजा पडुनि गळां मकृतिनीं बळें केला
 पोटीं मदालसेच्या शुभलक्ष्मीं प्रथम हांय सन राजा
 संसृति सतीसहाया नीतिरता सर्वकाळ सुतराच्या ७
 प्रेमें विक्रान असें नाम ऋतुधज तथा सुता देवी
 तेव्हां ती हास्य करी ज्ञानाऽमृत-निधि मदालसा देवी
 उक्तापन-दुष्टे ना ज्ञानाधि मदालसा स्यतोकातें
 बोधी न सांपडाया इतरांपरि संसृतींन जोकातें ९
 ताता सुद्ध असासि तूं सर्वगत अनादिनिधन निष्काम
 आतांशि कल्पनेनं केलें विक्रान हें तुला नाम १०
 तूं नाम-रूप-वर्जित मायेनें विश्व-कल्पना-गेह
 स्नेह नसे विषयांचा पंचात्मक हा तुला नसे देह ११
 अनें उदकें भूतें यादति तुज वृद्धि हानि वा नाहीं
 तूं एक अविद्येनें दिसती भूतें उगीच नाना हीं १२
 स्तन पाजितां निजवितां हालवितां बाळकासि खेदवितां
 देबोधजो सुदुर्मिष्ट थोरसि सहस्रकल्प मेदवितां १३
 जन्मापासुनि बोधुनि केला विभ्रान पुत्र सुतानी
 वांछीना गृहधर्म स्तविला बहु नारदासुतानी १४

१ कमळाभां. २ दुर्मिष्ट, दुष्प्राप. ३ संसार. ४ पतिव्रतासहाय ज्योत्सना-
 अज्ञा. ५ शब्द बदलल्याच्या कपटानें. ६ जगत्कल्पनेचें गृह असा
 ७ पंच भूतात्मक. ८ गृहस्थाश्रमधर्मा, १-दिवस. ९ प्रजांनी.

त्यावरि रुबाहु ऐसें नाम स्थापी द्वितीय-तनयानें
 हांसे मदालसा जरि मानवती आस सक्त जन यातें १५
 त्यासहि बाल्या पासुनि बोध करी ती मदालसा सक्तती
 अहिता संसारावरि त्याचीही बुद्धि जाहली रुसती १६
 मग तिसरा सक्त होनां पुर झालें अद्भुतोत्सवा धाम
 त्यालाहि शत्रुमर्दन ऐसें ठेवी पिता स्वयें नाम १७
 त्यानामें जन हर्षे तेकांही बहु मदालसा हांसे
 दे आत्मबोध त्यासहि जो तोडीं विषय-वासना-फांसे १८
 नाम चतुर्थसक्ताचें जों योजी कुवलयेश्व तों पाहे
 ती हसित-सुरवी देवी बहु पहिल्याहूनि जाहली आहे
 नृपतिपुसे बद्द कारण हास्याचें जें मनातुज्या येतें
 नाम चतुर्थसक्ताला देवावें त्वांचि आजि जाये तें २०
 नामें बरवीं केलीं विभ्रान्त रुबाहु शत्रुमर्दन हीं
 राजसक्तातें उचितें कुशलें घालायया जनास महीं २१
 ती साध्वी पतिस म्हणें औरव्या आली मनास माज्याजी
 ती तुमच्या आत्तेनं ठेवितसें या सक्तासि राजाजी २२
 हा सक्त अलकनामा या वंशीं जेविं दीप ओकांत
 धर्मज्ञ साधु सद्गुण होइल विख्यात सर्व-लोकांत २३
 हास्य करुनि भूप म्हणें सक्ते दयिते अलकं हे नाम
 गमतें अबद्द याचा बद्द अर्थ स्रगंध धौर्य तें दाम २४
 राती म्हणें अहोजी हे व्यवहारार्थ कल्पना जाणा
 युष्मत्-कृत-नामाची कथितें चितीं निरर्थता आणा २५
 जे प्राप्तते म्हणति जन पुरुष व्यापक तथा घडे न गती

केली विक्रांत असी आख्या जी सार्थका कसी मग ती
 पुरुष अमूर्त तयातें काथ म्हणावें सबाहु पंडित हो
 या सविचारें दुसरें नाम कृतावें कसें न खंडित हो २७
 तिसरेंहि शत्रुमर्दन हें नाम व्यर्थ सर्वदेहांत
 एकविःपुरुष बहु दिसे जैसा औदर्श-जडिम-गेहांत २८
 अरि कोण मित्र कोण स्वामी सविचार करुनि सांगावें
 कृतनाम शत्रुमर्दन हें मग सार्थक म्हणोनि कां गावें २९
 भूतांहीं भूतांचें मर्दन तत्वज्ञ जाणतात असें
 पुरुष अमूर्त तयांचें मर्दन बोला वरें पडेल कसें ३०
 सद्यैवहार घडावा म्हणुनि असंन्नाम कल्पिलें जातें
 ऐसे असतां म्हणतां कां व्यर्थ अलर्क नाम जें यानें ३१
 त्या तथ्ये-वारिनीचें श्रवण करुनि बचन मानवेश तदा
 वाच्या सरस्वतीच्या चतुरानन तेषिं मानवे शतदा ३२
 जेविं तिघे कृत धाले चवथाहि तसा अलर्क तो धाया
 बोधाया ती लागे तद्दे विद्यामलिन हृदय शोधाया ३३
 क्रुद्ध कुबलयाश्च म्हणे जीतें स्तविती समस्त संत तितें
 मूढ हें काय करिसि याच्या बुडबाघयासि संततितें ३४
 मप्रिय करणें हें जरि तुझिया वित्तीं असेल हा तनय
 योजीं प्रवृत्ति मार्गी नच होवू हातधर्म हातनय ३५
 परिपालन प्रजांचें सिक्किब अनुष्ठान सर्व-धर्मांचें
 हें कारण देवांच्या पितरांच्या होय तृप्ति-शर्मांचें ३६
 ती पतिच्या आसेनें तैसाचि करी कृतासि उपदेश
 वत्सा पितृ-मन शीघ्रें रंजिव हो साधुभक्त रूपदेश ३७

१ अपत्यक्ष. २ आख्यानी युक्तजेण ह त्यांत. ३ सत्-व्यवहार-स्वराव्यवहार.

४ असत्-नाम. ५ सरें भाषण करणारीचें. ६ तत्-अविद्या-मलिन-त्या-
 चें अज्ञानाचें मलिनसा लेलें. ७ साकिवाधर्मज्याणें असा. ८ स-पद-इति-
 उत्तमपदाचा स्वामी

मित्रांवरि उपकार द्वेषि-जनाचा करीं विनाश रणीं
 भूत-हित-प्रेम-भरें विप्रार्चन सर्वदा स्वयें शरणीं ३८
 स्वप्नीं हि परस्त्रीनें नशिये ऐसें करीं अधीन मन
 गो-विघ्नाऽश्वत्थांचें न चुकों यावें तुबां कधीं नमन ३९
 श्रीविष्णु-ध्यान करीं नित्य श्रीशंकरा सद्गुराध्या
 तरसिख भवीं अभेदें भजनां श्रीशा शिवा सद्गुराध्या ४०
 शरणागन-गो-विप्र-त्राणार्थ रणीं शरीर सोडावें
 जोडावें पुण्य यज्ञ ज्ञानि-श्रुतिवच कधीं नमोडावें ४१
 विधियन् सर्व सब करीं विप्रांतें विपुल धित दे हातें
 वृद्धपणीं सोडवनीं करुनि तपें शूद्र धित दे हातें ४२
 यापरि उपदेशा करुनि देवीनें तो कुमार कवि केला
 मातेच्या शिक्षेला बडा होय जसा सद्गुरु कविकेला ४३
 झाला प्रौढगुणी गग अनुकूपा करुनियां दिली महिला
 ती प्रसवे सुतरले जीं योग्ये भूषवावया महिला ४४
 जाणुनि धर्म-नयन क्षिति-रक्षा-श्वम विनीत शक्ति तानें
 अग्निबेक करुनि दिधला निज-राज्य-पदाऽधिकार उचितानें
 वृद्धपणीं सुखियेकें गमले बहुभोग ते संपक राया
 जाया तपोवनातें जाया सुख मो निचे तप कराया ४५
 तेहां मदालसा ती उपदेशा करी नया सुता चरम
 बत्सा दुःख शमाथा तुज एक उपाय सांगत्यें परम ४७
 तुज बोधया वा वा सुद्रागर्भी असे विटि कबीला
 ती कथिल नें करावें ताप गुरूकें नसेचि टिकवीला ४८
 लिहिलें या मुद्रेंत व्यसनीं बत्सा बरें पहा वाच

१ सन्-आराध्य-साधुनीं आराधन करण्यास योग्य अशा. २ स्त्री सहवर्तमान-
 अशा. ३ ज्ञानकरा. ४ यज्ञ. ५ पुष्कळ. ६ लुगामेला. ७ योग्या. ८ स्त्री. ९ वृ-
 धीला. १० स्व. इ. हित. ११ बायको सोवतीण न्याला असा. १२ शै. ट. ल्या. रूढता

तेंवि करीं गुरु-वचनीं विश्वास तुझा सदा रहावान
 ऐसें कतासि सांगुनि देवुनियां कनक-मुद्रिका आंगी
 त्या शीलाढ्यासिं पुस्तनि गेली जोडाबया तपोरात्री ५०

अध्याय ६

चिरकाळ अलर्क करी धर्मनये कुवलयाश्वसा राज्य
 प्राज्य विषय सेवुनिहि न तूस अनळ जेपिं भक्षितां आज्य
 ब्रम्हज्ञ ऋबाहु म्हणे यालाहि मलाहि हे नळे युक्त
 संसृति-पाशापास्तनि बंधु करावाचि सर्वथा मुक्त. २
 ऐसें चिंतुनि योगी जाय शरण बंधुशत्रुतें आधीं
 त्यांस म्हणे काशिपते यश धे मत्कार्य तूंचि हे सार्थी ३
 राया ऋबाहु नामा मी जाण मला मदालसा तनुज
 आतां राज्य करावें म्याजो करि तो अलर्क तो अनुज ४
 तें कार्य यशस्कर कां अभिमानी काशिराज परिसेना
 शरणागत राज्यपदीं स्थापया शीघ्र सिद्ध करि सेना ५
 हे राज्य अग्रजाते ऐसें सांगोनि पाठवी दूत
 तो अरिशासन मानी मानी न अलर्क मनुज-पुरुहुन
 भेटोनि अग्रजाते मजला स्वमुखेंचि राज्य मागावे
 लागावें न परमतिस म्याही अरिशासनी न वागावें ७
 तोहि ऋबाहु म्हणे मी क्षत्रिय कां दे असें म्हणेन मुखें
 सामें दैत नसे तरि दैथिल दंडेंचि सर्व राज्य करवें ८

योगिवर रुबाहु बडे सुदार्थ विरोध वाटवी राजा
 जागे करावचा त्या प्राप्त अहंकार वाट बीरा ज्या १
 चतुरंग सैन्य पुष्कळ मिळवुनि काशीश विजय भावुनिपे
 भासे घाया परिभव परि भवे वारावयासि भावु निघे १०
 सामाद्युपाय योजुनि वत्र करि सौमंत काशिपति सर्व
 आक्रमुनि राष्ट्र पुरही नुरधी लेशहि अलर्क-नृप-गर्व ११
 प्रतिदिन वीरजन-क्षय होय धनक्षय अलर्क असहाय
 आंत गडबडे बाहिर मात्र म्हणों दे न वीररस हाय १२
 त्या परमसंकटीं तो स्मरता झाला मदालसा-मुद्रा
 कद्रा उपमा अन्या त्या ती गंगाजसी हिता रुद्रा १३
 पूजी निजमातेची ती मुद्रारूपिणी दया साची
 याची अभयवराते रोमांचित-देह होय तो वाची १४
 संग त्या गावाजरी न त्यजवे माधुसीं तरि करावा
 कीं संगार्थे ओखद संत मनीं बोध हा हित धरावा १५
 काम त्या गावाजरी न त्यजवे सर्वथा तदीय - जया
 तणि तोचि मुमुक्षेप्रति करिजे कीं तीच होय ओखद या
 हा ज्ञान अर्थ ऐसें श्लोकद्वय अंगुलीयकीं पाहे
 ज्याणें स्पष्ट मुमुक्षा- योगेंचि श्रेय या भवीं आहे १७
 सत्संगेंचि मुमुक्षा- प्राप्ति जना होय हें मनीं आणीं
 रवाणीं तच्चिंता-विष- वर्लीतें ती मदालसा-वाणी १८
 ज्याच्या संगें हीय प्राप्त मुमुक्षा जिणें भवा अंत
 पंत-ज्ञानप्रदया- समयीं मज कोण भेटतो संत १९
 ऐसें विंतीजों तो श्री दत्तात्रेय संत ये ध्यानीं

ज्ञानींद्वा त्या जाय क्षिप्र शरण तो तथाविचा स्थानीं २०
 जी अज्ञान-तमोष्ठी प्रभुदृष्टि पडे नता नृपावरि ती
 शरणागता तथाते तत्काळचि जाहली रूपा वरिती २१
 वंदुनि म्हणे प्रभो श्री शरणागत मुख्य तूं शरण्यांत
 रक्षीं दुःखीं पडलें मृग जेविं देवा-कुळा अरण्यांत २२
 श्रीदत्तात्रेय म्हणे बावद तूं कोण दुःख तें काय
 पाप हिसेना देहीं हो सावध ऊठ म्हणसि कां हाय २३
 ऐसें विश्वगुरु पुसे विज्ञांत अलर्क जो विचार करी
 जाणे मी सच्चित्स्वरु एक इतर कोण मित्र कोण अरी
 देहादि इतर मकळें विकळें एणें न मीं सकळ विकळ
 देहाभिमान नसता ताप उठुनही बुधा नकळविकळ
 तो श्रीदत्तामि म्हणे मज दुःख बरें विचारिनां नाहीं
 जीव असम्यक् दृष्टी संसारीं करु न पावती कांहीं २४
 पुरुषाच्या चित्ताचें नेथें जेथें महत्व वा होतें
 तेथुनि तेथुनि दुःखें आणुनि देतें समर्थथाहो नै २५
 गृहकुक्कुटासि खातां माजरीं जेविं दुःख होय जना
 तंवि न ममता-ग्रह्या चंद्रका कीं मूषका स्वभक्तधना २६
 म्हणुनि नदुःखी न करवी कीं प्रकृतिहून पाहतां पर मी
 कळलें असें विचारीं या आतां क्षणहि राहतां परीं
 त्यातें श्रीदत्त म्हणे जें तूं वदतासि सत्य तें वा गा
 दुःखाचें कारण मम नमम करुवाचें नृपा महाभागा २७
 हें जान मत्प्रसादें ज्ञानें तुज साधुदंड या गातें
 मम हा प्रत्यय शाल्मलि- तूळ उडविला सुदूर ज्या वीतें

१ सत्वर. २ अज्ञानरूप अंधकारानाश करणारी. ३ दव-आकुल-पणव्यानें-
 व्यापिलेल्या. ४ नागनें नपाहाणारा. ५ पुरुषाचें चित्त. ६ नामशिरोप (पक्षी)
 ७ माहें. ८ नक्षे माहें. ९ खापरीचा कापुस. + इहीं

सत्सग-शाण-निशिते विद्याशस्त्रेंकरूनियां ज्यांहीं
 ममतादु तोडिला वा नाहीं भय या भबीं तर्यां कांहीं
 ऐमना ममता त्यजितां आत्मस्वरु प्राप्त होय गाराजा
 लाजनि विरति निपट स्वरु याया नेणोनि सोय गाराज्या ३३
 राजा भूतेंद्रियमय हे स्थूल न तूं न मीहि वा समज
 क्षेत्रज्ञ क्षेत्राहुनि पर कथितों बहु अभीष्ट दास मज ३४
 अषजळ मशकोदुंबर यां एकली जसा पृथग्भाव
 ऐसा क्षेत्रात्म्याचा जाण अलर्का धरीं बरा भाव ३५
 इत्यादि दत्त बोधी शोधी मन कथुनि साधुयोगातें
 शरणागतासि तारी कविचंद्र उगेचि काय हो गातें ३६
 श्रीदत्तात्रेयातें नमुनि म्हणे तो अलर्क राजवर
 गुरुजी मी उद्धरिलों नरकीं होतों निमग्न आजवर ३७
 झाला बरा पराभव कोश-बळांच्या क्षयें परित्रास
 आला हा शरण तुज त्रिजगत्-साबन-महा-चरित्रास
 उपकारी काशीश्वर अग्रज माझा सबाहुही मोठा
 खोटा गमला जाड्यें त्वत्संगचि लाभ राज्य तो तोय ३९
 व्यसन बहु बरें तें कीं आलों या ज्ञानदा पदापासीं
 सांपडतों काळाच्या भोगाया आपदा सदा पार्शीं ४०
 स्वामी भवत्-प्रसाद- ज्वलनें अज्ञान सर्बही जळले
 कळले स्वहित नुमजतें कीं मन बहु विषय-सेवनें मळले
 आतां वा निजराज्य प्राज्य-भ्रम-ताप-कारण त्यजिन
 अजि न व्यसनप्रद तें हित सेविन धन्य धरिन मी अजिन
 दत्त म्हणे भव्य तुझें नित्य असो योजिलें बरें बाहें
 जा राजा हो निर्मम भिरहंकार प्रसन्न मी आहें ४३

१ सत्संग रूप जो शस्त्रार्थ पाषाण त्याचे वाई पांसलेले. (विद्याशस्त्रेंशाश-
 दाने विरोषण) २ अमान्य, ३ वत्कले. + विरघळती. † मशक-उदुंबर-
 माझा आणि उंबराचें कळ. ‡ वेगळेपणा.

मदालसोपाख्यान

२७

ज्ञालें ज्ञान घडींतचि लावुनि चरणांबुजा शिरा जन्म्या
 त्या गुरुसि नमुनि गेला सत्वर शिबिराशि काशिराजाच्या
 भेटुनि बंधु समक्षचि काशिपतिस विहित-संग-कुत्स वेदे
 घे राख्य नृपा हें कीं अर्पुनि मम अग्रजासि उत्सव दे ४५
 काशिपति म्हणे सहसा त्वां निजराज्य न उगेचि सोडावें
 मोडावें न क्षत्रिय- वृत्त करुण शरण करुनि जोडावें ४६
 स्मित करुनि अलर्क म्हणे पूर्वीं माझे असेंचि मन होतें
 सांप्रत विरक्त झालें भरलें तें जेविं रिचवलें पोतें ४७
 कारण काशिपते मी कथितों तें श्रवण तूं करीं साचें
 जा प्राणि घाम असे एक गुणत्रयचि मूळ हें याचें ४८
 स्वामी मित्र द्वेषी भृत्य असें तेधचां पहायाचें
 कारण कांहींच नसे केवळ अतींच हें राहायाचें ४९
 तुजपासुनि मज झालें भय काशीशा महोय भेदानें
 शरण श्रीदत्तातें गेलों होऊनि विकळ खेदानें ५०
 त्याच्या पद-प्रसादें गेलें अज्ञान सकळ विलयातें
 आत्मस्वरूप कैसा तो ज्ञानादर्शन फळविल यातें ५१
 राजा त्यळुनु न मी मळुनु न तूं भय-ध्रमा झाला
 एक व्यापक आत्मा सर्वत्र प्रत्यया असा आला ५२
 ऐसें अलर्क वदतां बहुतचि हर्षे कृपाहु तो आर्य
 उदुनि म्हणे काशिपंत माझे सिद्धीस पावलें कार्य ५३
 झालों कृतार्थ आतां जातो हो तूं मदा करुनी गया
 जाया आता दे बहु हर्ष शिला कार्य करुनियां वा या ५४
 काशिपति म्हणे बाण मांग मजकडे कशास आलास
 निश्चय अर्थ कोण स्पष्ट वद कसा कृतार्थ झालास ५५

वदामि मला साधुनि देभोगितसे अलर्क मद्राज्या
 तें जिंकुनि दिलें घे वांछित होतासि नित्य भद्राज्या ५८
 ब्रम्हजन्तु कबाहु म्हणे राजा माझा अलर्क हा भ्राता
 रव्याता ज्ञान-सुधेची तटिनी देवी मदालसा माता ५९
 त्या ग्राम्य-भोग-सक्ता ब्रम्हज्ञानें घडावया मुक्ती
 वैराग्यार्थ करविली तुज योजुनि हे पराभवा युक्ती ५९
 मातेनें कर्णात ज्ञान दिलें आननीं जसें स्तन्य
 धन्य तिचे सुत झालों हा अजचि राहिला जसा अन्य ५९
 राहुनि मदालसेच्या गर्भीं आरुनिही तिचें दुग्ध
 न राहावा संसारीं साक्षात् भ्राता अलर्क हा मुग्ध ६०
 यास्तव उद्योग असा करवुनि हे साधिलें महाकार्य
 हें पात्र ज्ञानातें गावून तुझ्याहि कीर्तनें आर्य ६१
 काशिपनि म्हणे घडत्ये ज्या ज्ञानें गति परा कबाहोनें
 सांग मजाहे अमृत उठवि सत्यातें जें परासु बा होतें ६२
 तूं साधु प्रणत-जनीं सर्वाही त्यां दया करावि स्वर्ग
 तो उगवला अमृतकर सर्वत्राहि तो दयाकरा विरवर्ग ६३
 तो ज्ञानी त्यासि म्हणे विश्वासें मम अहं असा राया
 त्यां प्रत्यय न करावा याचरि सोडुनि दे अशारा या ६४
 वृत्तिरहित अभ्यासें हो न स्वामी दुजा न दास प्रज
 आपण एक विशुद्ध ब्रम्ह असें निश्चये सदा समन ६५
 ऐसा उपदेश करुनि हरुनि भव-प्रम कबाहु साधु निचे
 काशिप अलर्कहि सुता दे राज्य स्वपद भव्य साधुनिचे ६६
 तो आपणासि पाहे आवध सर्वा जगा प्रमनातें
 प्रमुदित अलर्क होय ब्रम्हाऽनुभवे भजोनि दसातें ६७

मदालसोपाख्यान

२९

हाहा केलें राज्य क्लेशद-विषयांत सर्वदा रमलों
 भ्रमलों व्यर्थ परम सुख योगवि हें नुमजलों बहु भ्रमलों
 करुणा-सुधा-समुद्रा श्रीदत्ता ब्रह्मविन्द-सभा-नाथा
 माथा पदीं वहानां उद्धरिसि अलर्क गाय हे गाथा ६९
 राज्य सुगतें दुबुनि गेला वेला तपोनिधी रानीं
 पावे गति ते वरिली जी श्रुतिगीता तपोनि धीगर्नी ७०
 पावे सुबाहु-बोधित संग त्यागुनि काशिराज गती
 झांकी विरक्ति न तसी ज्याच्या बहु भोगदा शिरा जगती
 श्रीमद्गुरुपुत्रांहीं आत्ता केली निरोप पारवुनी
 श्रीराम-सुत-मयूरें लिहिलें श्रीहरि-हरांघ्रि आरवुनी ७२
 श्रीहरि-हर-कीर्ति तसी न मुरव-मनीतुनि मदालसा जावी
 साधु-सभेंत रसिक हो प्रेमें ऐकुनि वदाल साजावी ७३
 मूर्तिमती श्री-शंकर- करुणाचि मदालसा असी अन्या
 धन्या कोणालाही झाली नाहीं महासती कन्या ७४
 हें सच्चरित्र भावें गावें निःशेषही अघ सराया
 उच्चपदीं वेधाया तेथुनि कल्पक्षयीं न घसराया ७५

समाप्त

